

عین های ط

تتویر جوئی جو ط

عيبن هاڻي

ڪهاڻين جو مجموعو

ٽوڙ جوڻيجو

سنڌي ساهت سال ۱۹۸۱ع

اداره شهباز پبليڪيشنس حيدرآباد سنڌ پوسٽ باڪس ۱۳۰

۱۹۸۱ع

ليڪ جا حق واسطا فائز

ڇاپو پهريون: جولاءِ ۱۹۸۱ع مطابق جمادالثاني ۱۴۰۱ع

~~قيمت~~ قيمت

سول ايجنٽس

ميشرس ايجنٽس ٽاڪ چارهي حيدرآباد سنڌ

ڪتاب: عيبن هاڻي - ڪهاڻين جو مجموعو تنوير جوڻيجو
پبلشر نور محمد عباسي اداره شهباز پبليڪيشن
حيدرآباد سنڌ پوسٽ باڪس نمبر ۱۳۰

پرنٽنگ سهڻي پرنٽرس ويسٽ ڪچا حيدرآباد سنڌ.

جولاءِ ۱۹۸۱ع

سٺاءَ

۴	ناشر نور محمد عباسي
۶	مهاڳ
۹	ڪهاڻي ڪيئن لکجي تنوير جوڻيجو
۱۸	عين هائي
۲۴	الا ڏاهي م ٿيان
۳۵	ويڪاڻا ويڻ
۴۲	پڇتاءَ
۴۸	وساريان نه وسري
۵۲	وه نه آهي سچ آهي. ننڍڙيون ڪهاڻيون
۶۴	ڏيڍ رپيو ۴ ٽي پيمسا
۷۰	ماسي عالمان
۷۷	ٻيو ور ڪنڊيس ڪين ڪي
۸۶	اڻين ڇو ٿيندو آ
۹۶	پرچن شال پنوهار
۱۰۲	جيوٽ جي راند
۱۰۸	ڏاڍو سو گابو
۱۱۱	ارنمٽسو جي ماءُ

عيبن ھاڻي

ذاشڻ طرفان

هاڻي انهيءَ ڳالهه جي گنجائش ئي نه آهي ته اسين هن اداري جي ڪم جو تفصيلي تعارف ڪرايون يا اوهانکي اهو ٻڌايون ته اسان فلاڻا ڪتاب ڇپيا آهن يا فلاڻن فلاڻن موضوعن تي ڪتاب اسان پڙهندڙن جي هٿن ۾ ڏنا آهن. هن اداري جا ڇپيل ڪتاب ڪنهن کان گهڻا نه آهن، هن اداري طرفان نڪرندڙ رسالو شهيد ڪنهن کان گهڻو نه آهي. هن اداري جي ٻئي اشاعتي ڪارڪردگي ڪنهن کان گهڻي نه آهي. ۽ اسان جا ڇپيل ڪتاب ۽ رسالو تقريباً هر سڃاڻ پڙهندڙ جي هٿن تائين پهچي ويو آهي.

هي ڪتاب اسان جي مسلسل جدوجهد ۽ ڪاوش جي هڪ ڪڙي آهي. اسان نه رڳو ڪهاڻين جو هيءُ ڪتاب ڇپايو آهي پر هن کان اڳ به ڪهاڻين جا مجموعا ڇپيائون، آئنده به ڇپينداسين. اسان جي اها ڪوشش مسلسل هوندي. حياتي ۽ اجازت ڏني ته اسان توقع کان وڌيڪ ڪتاب ڇپي ڏيکارينداسين.

ڪهاڻي هن دور جي مقبول ترين ادبي صنف آهي. منهنجي خيال ۾ سنڌي زبان ۾ جيڪو ڪهاڻي جو معيار رهيو آهي، اهو ٻيءَ ڪنهن به صنف جو نه آهي. سنڌي ڪهاڻيءَ ۾ اهڙا به نالا ملن ٿا جيڪي بين الاقوامي سطح تي ٻين ٻولين جي ڪهاڻيڪارن سان پيماني سگهجن ٿا. سنڌي زبان ڪهاڻيءَ جي فن سان مالا مال آهي.

تنوير جوڻيجو نه رڳو سماجيات جي ماهر آهي پر سنڌي ڪهاڻيءَ ۾ سندس نالو صف اول جي ڪهاڻيڪارن ۾ بيهي

تہ تنویر نہ رڳو نون ذهني روپن کان واقف آهي، نين گهرجن جو کيس احساس آهي ۽ کيس زبان جي نئين جوڙجڪ کان واقفيت حاصل آهي پر کيس فرد جي ذات جي مسئلن سان گڏوگڏ سماج جي ڍانچي ۾ رهيل ڪمزورين جو پڻ احساس آهي. تنویر جو خاص موضوع هيٺين وچولي طبقي جي عورت آهي. انهيءَ عورت سان سندس تعلق هڪ ته اهو آهي ته هوءَ پاڻ انهن مان هڪ آهي ۽ ٻيو ته هوءَ سماجيات جي پڙهائين جي ناتي سان سماج کي به چڱيءَ طرح سمجهي ٿي ۽ سماجي مسئلن کان چڱيءَ طرح واقف آهي. تنویر جي ڪهاڻين ۾ علم ۽ مشاهدو ٻئي جهڙا ڪيون ڏين ٿا. سندس مشاهدو تمام گهرو ۽ علم تمام وسيع آهي، انهيءَ ڳالهه جو پتو سندس ڪهاڻين مان ئي لڳي ٿو.

ان کانسواءِ تنویر جي ڪهاڻين جو ٻيو جهڙو جذبو آهي، اهو آهي ڪهاڻيءَ ۾ شروعات کانوئي توڙ تائين پڙهندڙ جي دلچسپي قائم رکڻ. اها صورتحال نه رڳو پڙهندڙ تائين بخوبي مسئلا ٿي پهچائي پر پڙهندڙن جي ذوق جو پوراڻو پڻ ڪري ٿي.

تنویر جي ڪهاڻي جي نئين خوبي آهي زبان مواد جي سادگي. سندس ڪهاڻين ۾ جديد ڪهاڻيءَ جي بنسبت ايترو ابهام نه آهي ۽ هوءَ ڏاڍي سادگيءَ ۽ چٽائيءَ سان مواد پڙهندڙ اڳيان آڻي ٿي. سادگيءَ جي بنياد تي اعليٰ قسم جي تخليق ڪرڻ ادب ۾ ڏکئي ۾ ڏکيو ڪم آهي ۽ ان ۾ ڀرپور ذهانت ۽ اعليٰ تخليقي صلاحيتن جي ضرورت آهي، جنهن جو ڀرپور اظهار تنویر پنهنجين هنن ڪهاڻين ۾ ڪيو آهي.

نور محمد عباسي

مهاڳ

سنڌي زبان توڙي ٻين زبانن ۾ شروع کانوئي همستاين جنهن جانداري جو ثبوت ڪهاڻي ۽ ڏنو آهي، اهو ئي ڪنهن ادبي صنف نه ڏنو آهي. ڪهاڻي جي فن هر زماني جو ست ڏنو آهي. ڪنهن زماني ۾ اها 'ڪهاڻي' 'قصي' جي صورت ۾ بيان ڪئي ويندي هئي، اڄ اها مختصر ڪهاڻي آهي. جنهن زماني ۾ ماڻهن کي واندڪائي نصيب هوندي هئي ان وقت به آکاڻيون بيان ڪيون ۽ پڌريون هيون ۽ هاڻي جڏهن مشين جي وجود ۾ اچڻ کانپوءِ ماڻهن جي مصروفيت وڌي ويئي آهي، تڏهن به مختصر ڪهاڻي وڏي ذوق ۽ شوق سان پڙهي وڃي ٿي.

سنڌي زبان ۾ آزادي ۽ کانپوءِ نمبر ۽ مختصر ڪهاڻي جي پرڀور شروعات جمال ابڙي وٽان ٿي ۽ پوءِ ها ڪهاڻي جيئن جيئن پوءِ نئين اڳتي ترقي ڪندي وئي ۽ سنڌي زبان ۾ غلام رباني، آغا سليم، حفيظ شيخ، امر جليل، نسيم کرل، غلام نبي مغل، ثميره زرين، شوڪت حسين شورو، علي بابا، عبدالقادر جوڻيجو، ڊاڪٽر عبدالجبار جوڻيجو، خيرالنساء جعفري، ليلا بانا، ماڻڪ، مشتاق شورو، رعنا صديقي ۽ تنوير جوڻيجو جهڙا شهره آفاق ڪهاڻيڪار پيدا ٿيا ۽ زبردست ڪهاڻيون لکيائون.

انهن ڪهاڻيڪارن مان تنوير جوڻيجو هڪ اهڙي ڪهاڻيڪار آهي، جنهن جو شمار هونئن ته نئين نسل جي ڪهاڻيڪارن ۾ ٿئي ٿو، پر ڪهاڻي جي روايت سان به سندس گهرو تعلق آهي.

تنوير جي هنن ڪهاڻين پڙهڻ کانپوءِ اهو محسوس ٿيندو

ٿو. سندس هي مجموعو ڇپائي اسان بيجد خوشي محسوس
ڪري رهيا آهيون. مونکي اميد آهي ته اسان جا پڙهندڙ
حضرات اسان جي هن محنت جو قدر ڪندا ۽ ڪتاب
هٿو هٿ وٺندا ته جيئن اسان پنهنجي هن اشاعتي سلسلي کي
اڳتي وڌائي سگهون.

آخر ۾ اسين پڙهندڙن کي يقين ٿا ڏياريون ته هن
ڪانپوءِ به اسين ادب جي مختلف صنفن تي ٻڌل معياري ادب
ڏينداسين.

ذور محمد عباسي

ڪهاڻي ڪيئن لکجي

ڪهاڻي لکڻ ذات به آهي ته ڏانو به. ۽ ان ڏانو جي باري ۾ وڏا وڏا ڪهاڻيڪار ٿي ڪجهه ٻڌائي سگهن ٿا، ته ڪهاڻيءَ جون ٽيڪنڪس ڇا آهن؟ يا ڪهاڻيءَ کي نپاڻڻ يا ڪلائيمڪس تائين آڻڻ لاءِ ڪهڙن ڪهڙن مرحلن مان گذرڻو پوي ٿو. ۽ جيئن ته ظاهر آ منهنجو نالو مهان ڪلاڪارن جي لسٽ ۾ نه آهي ان کانسواءِ منهنجو تعلق لٽريچر واري فيلڊ (مثال طور- اي لٽريچر ۾) سان به نه آهي. سو هت جيڪو ڪجهه به ڪهاڻي لکڻ جي سلسلي ۾ مون محسوس ڪيو يا جيڪو منهنجي ذهن ۾ آيو سو پيش آهي ته جيئن ٿوري گهڻي انهن سائين کي، ڄاڻ پوي جيڪي ادبي دنيا ۾ پير پائڻ چاهن ٿا. سڀ کان پهرين ته ضروري آهي ته ڏسجي ڪهاڻي ڇا آهي؟ دراصل انساني زندگي واقعن ۽ حادثن جو مجموعو آهي. واقعا ۽ حادثا جيڪي انساني دل ۽ دماغ تي گهرو اثر ڇڏن ٿا انهن کي ڏانو ۽ ترتيب سان لکڻ ٿي ڪهاڻي آهي. يعني ڪهاڻي جت جذبن جو اظهار آهي ته اُت هنر ۽ ڪاريگري به هونئن ته ڪهاڻيءَ کي ڪن به مقرر اصولن هيٺ بندي نه ٿو سگهجي ڇاڪاڻ ته هر ڪهاڻيڪار جو پنهنجو پنهنجو نمونو ۽ اسٽائيل هوندو آهي ۽ هرڪو پنهنجي پنهنجي ڏانو ۽ نموني سان ڪهاڻي لکندو ۽ نڀائيندو آهي. پر وري به ڪن ڳالهين کي ڌيان ۾ رکڻ ضروري هوندو آهي.

ڪهاڻين جا قسم

موجوده دور ۾ اسان وٽ عام طرح ٽن قسمن جون ڪهاڻيون هجن ٿيون.

(۱) ”پنچز“ بلڪل ننڍڙيون ڪهاڻيون جن ۾ ڪوبه واقعو مڪالمي جي مورت يا بياني انداز ۾ هڪ ڏيڍ صفحي ۾ هڪئي وهڪ ۾ لکيو وڃي ٿو.

(۲) آڪهاڻي: جنهن کي عام طور ”Plot - less“ ڪهاڻي پڻ ڪوٺيو وڃي ٿو. هن قسم جي ڪهاڻين ۾ ڪو پلاٽ يا ڪو خاص واقعو نه، پر زندگيءَ جو وهندڙ شعور جي وهڪ ۾ لکيل هوندو آهي.

شعور جي وهڪ ۾ تسلسل جي ڪمي هوندي آهي ۽ ليکڪ يا ڪهاڻيءَ جو ڪردار جو ڪجهه به محسوس ڪندو آهي سو اونئن جو اونئن پڙهندڙ اڳيان پيش ڪندو آهي.

مثال:- ”اٿان ٿو.... وڃان ٿو دڪان تان سگريٽ وٺ.... گوڙ جو آواز اچي ٿو.“ وغيره.

(۳) ڪهاڻي يا ”Short Story“ عام ڪهاڻي اڪثر سماج ۾ ٿيندڙ حالتن، واقعن ۽ حادثن تي آڌار تي رکندي آهي. ان ڪري عام ڪهاڻيءَ کي لکڻ وقت ڪوبه واقعو يا حادثو ذهن ۾ رکي لکڻ شروع ڪبو آهي. انهي واقعي يا حادثي جنهن تي ڪهاڻي لکي وڃي ان کي چئبو آهي پلاٽ. ۽ ڪهاڻيءَ جو پهريون مرحلو آهي پلاٽ جي چونڊ.

(۱) پٽ جي چوڌ

ڪوبه واقعو يا حادثو جنهن تي ڪهاڻي لکي وڃي ان کي پلاٽ ڪوٺيو آهي. ۽ جيئن ته انساني زندگي حادثن ۽ واقعن جو مجموعو آهي. ان ڪري ڪنهن واقعي کي آڏو رکجي. ۽ ان لاءِ ويچارجي. هڪ ٻي به ڳالهه ته ڪيترا واقعا اسان ماڻهن کان ٻڌندا آهيون ته ڪي واقعا اخبارن ذريعي به اسان کي متاثر ڪندا آهن.

انھن واقعن کي آڏو رکي مشاهدو ڪيو آهي. يعني ڪنهن به شيء کي چڱيءَ طرح ڄاڻڻ ۽ پرکڻ مثال ته ڪهڙي قسم جو گهر هوندو. يا ان وقت ماحول ڪيئن هوندو، ماڻهن جا تاثرات جن سان اهو واقعو پيش آيو يا جن اڳيان ٿيو. ڪيئن هوندا. ۽ واقعي ۽ حادثي کانپوءِ سندن ردعمل ڇا هوندو. وغيره مشاهدي يا آنڊرويشن جا عام طرح به قسم هوندا آهن.

(۱) شراڪتي مشاهدو: يعني ڪو حادثو يا واقعو بذات خود پاڻ سان پيش اچي يا وري ڄاه وادرات تي وڃي حقيقتون حاصل ڪجن.

(۲) غير شراڪتي مشاهدو: هن قسم جو مشاهدو عام طرح ٻين جي رستي ماڻبو آهي يا ذهن جي سوچن ذريعي. مثال جيڪڏهن ڪو چوريءَ جو واقعو ته ان لاءِ سمورا واقعات ذهن ۾ ويچاريندا سين ته ڇا ٿيو هوندو؟ يا ڪنهن کان پڇا ڪبي ته مالڪ جا تاثرات ڇا هئا يا جيڪڏهن چور جهليو ته سندس ڪيفيت ڇا هئي.

ٻيو مرحلو

بلاٽ جي چونڊ کانپوءِ ٻيو مرحلو آهي بلاٽ کي ڪاغذ تي اٿارڻ جو. هن سلسلي ۾ عام طرح ٽي طريقا ڪتب آندا وڃن ٿا.

(۱) مونولاگ:- هن طريقي موجب ڪهاڻيڪار پاڻ بذات خود پڙهندڙن اڳيان ڪردار جي صورت ۾ موجود هوندو آهي. ۽ ڪهاڻيءَ جي ٻين ڪردارن جو ذڪر اهڙي طرح ڪندو آهي ته جيئن پڙهندڙ انهن ڪردارن کان اڳ ئي واقف هجن.

مثال:- ”رات جو وقت هو.... ماحول ۾ سائت هئي.... سمورو آڪاس اونڊاهون هو.... ايتري ۾ کڙڪو ٿيو.... چرڪي اٿيس سامهون هڪ پاڇو نظر آيو.... ٻپ وڇان نڙي خشڪ ٿي ويو.“

(۲) ايجڙ سٽيمشالزم Existentialism : يا وجوديت وارو طريقو

هن نموني موجب، هر ڪردار واقعي وقت موجود هوندو آهي
۽ پنهنجي ڳالهه پاڻ ڪندو آهي. ۽ ڪهاڻيڪار پنهنجي پاران
ڪوبه بيان نه ڏيندو آهي. ۽ اهڙي نموني ئي ڪهاڻي اڳتي
وڌندي آهي.

مثال : (چور)

لاڳيتو ٻيو ڏهه-اڙو هو.... منهنجي پٽ ڪجهه به نه
ڪونه ڪاڏو هو.... نماڻا ٺيڻ ڪري هرهر ٿي موٽندي نهار بائين
اڃ ڪيئن به ڪري کيس ڪاڏو ڏيندس مون سوچيو ۽ پوءِ
پلي ڪنهن جي چوري نه ڪرڻي پئي. اهوئي ويچاري ان رات
گهران نڪتس.... اونداهه اندوڪار هئي.... هٿ کي هٿ نه
پئي ڏيکاري ڏنو.

(ڀاڳيو)

ڪيڏي نه اونداهه آ اڃ.... ۽ سيءُ به وڌيل آ.... اجهو
ڪو کڙڪو ٿيو شايد ڪو آهي.... رڙ ڪرڻ چاهيان ٿو پر-
زبان؟ اها به جهڙوڪ سات نه پئي ڏٺيم.
(۳) بياني طريقو :-

هن طريقي ۾ ليکڪ يا ڪهاڻيڪار، ٽين ڌرتي سموري
واقعي جو ذڪر ڪندو آهي.
مثال :- رات جو وڳوڙو هو.... ماحول ۾ سائنت هئي....
۽ هو پنهنجي گهر ۾ ستل هو.... اوچتو کڙڪي جو آواز ٻڌائين
نهار ڪرڻ تي هڪ پاڇولو نظر آيس. ڪو چور هئو جو
سندس گهر ٽپي آيو هو.
بيون ضروري هدايتون

پلاٽ جي چونڊ ۽ ڪهاڻي کي لکڻ مهل، منظر نگاري
کي به ڌيان ۾ رکيو ويندو آهي ڇاڪاڻ ته منظر نگاريءَ
ڪري ئي پڙهندڙ پاڻ کي ان حادثي يا واقعي جي بلڪل

ويجهو محسوس ڪندو جيڪو ڪهاڻيڪار، ڪهاڻيءَ ذريعي
 ٻڌائڻ چاهيندو آهي.
 منظر نگاري:-

منظر نگاريءَ جي سلسلي ۾ عام طرح هي ڳالههون ذهن
 ۾ رکڻ ضروري آهن.
 (۱) صورتحال:-

ڪهاڻي جي صورتحال کي آڏو رکندي ئي منظر بيان
 ڪجي. مثال طور جيڪڏهن چور، غربت جي ڪري چوري
 ڪري ٿو. ۽ وچولي طبقي واري گهر ۾ گهڙي ٿو ته اهوئي
 ماحول پس منظر ۾ به بيان ڪجي. پر جي چور محض ايدونچر
 خاطر ڪا ڪار چوري ڪندو هجي ته اهڙي قسم جو ماحول
 سندس چوگرد بيان ڪجي.

مثال جي چور غربت جي ڪري چوري ڪندو هجي
 ته ذڪر ائين نه ڪجي ته چور پئي رڪارڊ پليئر تي رڪارڊ
 ٻڌا ته سندس پٽ اچي چيو ته بابا فيرج نه خالي آهي ۽ مون
 کي بڪ لڳي آهي."
 (۲) وقت:-

منظر نگاريءَ وقت ٻي اهم شيءِ آهي وقت. آيا اهو
 وقت ڪهڙو آ ۽ ڪهڙيءَ موسم جو وقت آهي. مثال جي
 رات جو وقت نه عڪاسي به رات جي وقت جي ڪجي. مثال
 اونداهه، هڻي، ڪيٽ ڪيٽ ڪتن جي پونڪڻ جا آواز ٿي آيا.
 اهڙي طرح رات جا به مختلف حصا ٽين جيئن فجر جو
 منظر "پري کان بيل گاڏين جا آواز ٻڌڻ ۾ پئي آيا... صبح
 جو تارو ٽمڪي رهيو هو اهڙي ۾ ملي جي ٻانگ جو آواز به
 ڪنن تي پيو."

اهڙي ئي طرح سيارِي جون راتيون ڊگهيون ۽ سائنت
 ٿين، ڪيڏي ڪيڏي مهل ڪتن جا ڪوڪرات پيا ڪنن تي

پوندا آهن جڏهن ته اونهاري جون راتيون ننڍيون ٿين ۽ ڪن جي پونڪن جو آواز پيو ايندو.

ساڳي طرح شهر جي راتين جو پيو منظر ٿئي، جڏهن ته ڳوٺن جي راتين جو پيو شهر جي راتين جي پس منظر ۾ چوڪيدارن جي سڀيتن جا آواز، کاڌين ۽ موٽرن جا آواز پڻ ٻڌڻ ۾ ايندا آهن. ۽ بلڪل نج ڳوٺن ۾ گذرڻ جون اونهيون پڻ رات جو ٻڌڻ ۾ اينديون آهن.

ثقافت:-

منظر نگاريءَ ۾ ثقافت به نهايت اهم ڪردار ادا ڪري ٿي. ثقافت مان مراد ڪنهن به گروهه جو طرز زندگي يا پسگردائيءَ وارو ماحول. يعني جيڪڏهن ڪهاڻيءَ جو تعلق شهر يا يونيورسٽيءَ سان آهي ته اهڙو ئي ماحول ڏيکارجي. مثال ڪپڙن جي نمونن جو ذڪر يا ڳالهائڻ جو نمونو وغيره. ائين نه ته ڳالهه، ٻئي هلي دادوءَ جي ۽ هيرو هيروئن دادوءَ ۾ ئي چائينز هوٽل ۾ ويٺا هجن. مطلب ته آس پاس وارو ماحول ڪهاڻيءَ جي نسبت سان ڏجي. هارين جو ذڪر هجي ته ڳوٺاڻي ماحول جو ذڪر ڪجي شهر جي ڳالهه هجي ته شهر جو ماحول ٻڌائجي. اهڙي طرح شهرن ۾ مختلف طبقا ٿين هاءِ سوسائٽيءَ جو ذڪر ڪجي ته پس منظر به اهڙو بيان ڪجي مزدورن جو قصو هجي ته وري اهڙو ئي منظر ڏجي.

ٻولي:-

ٻوليءَ جي سلسلي ۾ ڪهاڻيءَ واري ٻوليءَ کي عام طرح اسان ٻن حصن ۾ ورهائي سگهون ٿا.

(۱) بياني ٻولي:- بياني ٻوليءَ مان مراد آهي، اها ٻولي جا هڪ ڪهاڻيڪار، ڪهاڻي ٻڌائيندي بيان طور استعمال ڪندو آهي.

(۲) ڪرداري ٻولي:- اهو گفتگو جا ڪهاڻيءَ ۾ ڪردار ڳالهائڻ دوران استعمال ڪري.

”بياني ٻولي“:-

جيئن ته مٿي ذڪر ڪيو ويو ته بياني ٻولي اهڙي ٻولي هوندي آهي جا ڪهاڻيڪار، ٽين ڌڙ، ٿي ڪهاڻي بيان ڪرڻ وقت ٻڌائيندو آهي. بياني ٻولي هڪ لحاظ کان ڪتابي ٻولي نٿي. جنهن ۾ ڪهاڻيڪار تشبيهون، علامتون ۽ ننڍڙا وٺندڙ جملا استعمال ڪندا آهن.

(۱) تشبيه:- معنيٰ پيٽ ڏيڻ يا مثال ڏيڻ. تشبيه ڏيندي هينَ ڳالهه جو ڌيان رکجي ته تشبيه ڌاري نه هجي، بلڪ سهڻو نه ائين لڳندو ته جهڙي قسم جو ماحول ڪهاڻيءَ اندر هجي اهڙي ئي قسم جي تشبيه ڏني وڃي مثال جي بهراڙيءَ جو ماحول هجي، اهڙي تشبيه ڏني وڃي. مثال:- ڏند ته سندس آڪ جي ڦلڙين جو گمان ڏيندا هئا. يا جيئن ”پشو پاشا“ هڪ انقلابيءَ جي ڪهاڻي آهي ان ڪري ان ۾ تشبيهون پڻ اهڙيون استعمال ٿيل آهن. مثال:- ”پشو ائين وڌيو جيئن ڪو خشڪ جابلو ٻوٽو، پٿرن مان ڦاٽي نڪتو هجي.“

(۲) علامت:- علامت جي معنيٰ آهي نشاني. ڪڏهن ڪڏهن ڪهاڻيڪار علامت طور ڪن ڳالهين جو ذڪر ڪندا آهن، جيتوڻيڪ بظاهر اهي ڳالهيون ٻيون هونديون آهن پر اندورني معنيٰ هنن جي مختلف هوندي آهي. پر علامت لاءِ هڪ ڳالهه جا ضروري آهي ته ظاهري ۽ ڪجهي ڳالهين ۾ ڪانه ڪا هڪجهڙائي ضرور هجي.

مثال:- آس جو پڪيٽڙو اڏامي ٿو، ڪڏهن ويهي ٿو نه جي لام تي، ڪڏهن ٻيهر جي ڦاريءَ تي،
نم جيئن ته وستين، گهرن ۽ آباد علائقن ۾ ٿئي. ان ڪري اها علامت آهي. ”اميد جي“. ٻيهر جيئن ته قبرستانن وغيره ۾ ٿئي ان ڪري علامت آهي نااميديءَ جي.
اهڙي نموني موسمن ۽ رنگن کي به علامت طور استعمال ڪيو آهي.

ننڊڙا جملا ۽

اڪثر ڪهاڻين ۾ سهڻا ۽ ننڍڙا جملا پڻ استعمال ڪيا آهن جيڪي ماڻهو دل سان محسوس ڪندو آهي ۽ انهن جملن جو تعلق انسان جي اندرين ڪيفيتن سان هوندو آهي. بياني ٻوليءَ جي سلسلي ۾ هڪ ڳالهه ته ان جا ٻه ٻهلو ٿيندا آهن. داخلي ۽ خارجي ۽

داخلي ٻهلوءَ مان مراد آهي ڪهاڻيءَ ۾ ڪٿي ڪٿي ڪهاڻيڪار پنهنجي راه جو پڻ اظهار ڪري ويندو آهي ۽ جانبدار بنجي ويندو آهي.

مثال ۽ ”ڪيڏي نه مڪاري هئي هن جي صاف گوئيءَ ۾ خود فربيءَ جي انتها، جهل جو چيم، پشو اٿي ڪڙو ٿيو.“ خارجي ٻهلو ۽ يعني جڏهن ڪهاڻيڪار ڪهاڻي بيان ڪندو آهي ته غير جانبدار ٿي ۽ پنهنجي راه يا پنهنجا خيال ڪونه مڙهندو جيڪو جيئن ئي اونئن ئي بيان ڪندو آهي. ڪرداري ٻولي ۽

ڪرداري ٻوليءَ مان مراد آهي، ڪهاڻيءَ اندر ڪردارن جي گفتگو ۽ مڪالم. يعني اها ٻولي جا ڪردار ڳالهائڻ ٿا. ڪرداريءَ ٻوليءَ وقت اها ڳالهه ڌيان ۾ رکجي ته جهڙو ڪردار هجي. اهڙي ئي ٻولي ڪردار کان ڳالهائڻ وڃي. يعني ڪردار کي عمر، جنس، حيثيت، رتبي جي لحاظ کان آڏو رکجي ۽ اهڙي ئي نموني جي گفتگو انهن کان ڪرائجي ۽ ڪوشش اها ٿي ڪجي ته اها گفتگو حقيقت سان وڌ کان وڌ تعلق رکندي هجي.

مطلب ته ڪرداريءَ ٻوليءَ ۾ لوڪ ٻهاڪا، چوڻيون پڻ ڪردارن جي وٽان چورائي سگهجن ٿا. هڪ ڳالهه ڌيان ۾ رکڻ ضروري آهي ته ٻولي ائين نه هجي جو هڪ ڪڙمي انگريزيءَ گاڏڙ سنڌيءَ ۾ نهايت فاسفياڻ گفتگو ڪري.

پنڪاچو ڏسڻ:-

معني نشانين جهڙوڪ، ڪاما، فل اسٽاپ، سواليه نشان،
انورٽيڊ ڪاما، هريون، ڊائس وغيره اهي نشانين ڪهاڻيءَ لاءِ
موتني اثرات مثل ٿين. ۽ انهن جي ڪري ئي ڪهاڻين ۾ صحيح
ناثر پيدا ٿي سگهي ٿو.

آخري مرحلو:-

آخري مرحلو ٽمي ڪهاڻي فيئر ڪرڻ جو، ٽي چار ڀيرا
ڪهاڻي پڙهجي ۽ ڏسجي ته ڪٿ ڪهاڻي ۾ جهول نه آهي
ته تسلسل جي ڪمي يا لفظن جو وڌاءُ نه ڪونهي. پوءِ اچو
فل اسڪپ ڀنو ڪمي ان تي ڪهاڻي لکجي. پر صاف سهڻن
اڪرن سان ۽ پني جي رڳو هڪڙي پاسي - ٻيو پاسو خالي
چڏيو. هميشه ڪوشش ڪري ۽ ڪاپيون ٺاهجن هڪ ايڊيٽر
ڏي موڪلجي هي پاڻ وٽ رکجي.

— تنوير جوڻيجو

—————

عيبن هاڻي

سياري جي مند ۽ حيدرآباد شهر جي وچولي گهر جو
ڏيک ڪمري ۾ ڪنڻ پيو ٻري، جنهن جي کاٻي پاسي ۾،
ڏوڪريون ٻن منجهن تي ويٺيون آهن ۽ ساڄي پاسي ٽوئري تي
ٻه ڏيڪريون ويٺل آهن.

شريف خاتون پنجاهه پنجونجاهه ورهين جي رعب دار
ڏوڪري آهي ۽ سندس ڀيڻ رحمت خاتون، چاليهن ورهين جي
سنهڙي سڪل ٻه تيز مزاج واري عورت آهي.

زاهد ۽ سانوري رنگ واري بي ٻولي نينگري آهي جڏهن
ته ذڪير پوري پني قدبت جي سمجهو نينگر آهي. ماحول ڪجهه
گنپير آهي جنهن مان پاسجي پيو ڪا خاص ڳالهه آهي يا ڪو
خاص مسئلو.

”مان پاڻ چوان ته پهرين پيري ٿي هاڻو ڪئي اٿن، سو ڪا
ڳالهه مڙئي ضرور آ“ شريف خاتون ڪي موڙو ڏيندي چيو.
”ادي شريف خاتون، تون ڀيڻ ويئي آهين سچ چوانه،
شڪ ته مون کي پرڀندي ٿي پيو هو، پر ڳالهه ڪونه ڪيم ته
مٿان تون دل ۾ ڪرين.“ رحمت هٿ کي نچائيندي چيو.

”اٿي هاڻي وري ڏس تون چئين ۽ آءُ دل ۾ ڪيان.“
شريف خاتون ڀيڻ کي ڏوراپو ڏنو.

”وري به ادي پر هاڻي به ته ڪا مهل ڪانه وٺي آ.“
رحمت ڳالهه ٿاريندي صلاح ڏني.

”ها رحمت.... وينل ته ڪانه ٿري آ، پر مون کي عجب
ٿو لڳي ماڻهن تي، ڏسا وائسٽا ٿي ڪري ڪيئن نه ٻيا ٻوه
ڪن.“ شريف خانون عجب وڇان چيو.

”ها ادي.... بس ڪلجڳ آ ڪلجڳ.... اصل رب سائين
ڪان هئي پناهه گهرجي.“ رحمت نڪ سهڻندي سر وٺرايو.

”ڇچ پڇين آءُ ته ڏٺي جا شڪرانا پئي مڃان، جو
اڳواٽ ڏي خبر پئي، نه ته ڪيئي مرڪب اجائي گهجي وڃي ها.“
”امان.... خبر اٿئي منهنجي به ڏاڍي ڇمچم گيري ڪندي
هئي.“ زاهد به وارو ورتو.

پر ذڪر ڪيس جوهر پائي ڪاوڙ مان ڏٺو.
”نوڪي ڇو ٿي خار وٺي، ڪهڙي تنهنجي
ڏاڍي پوٽي آ.“

زاهد جواب ۾ چڙپ ڏنيس.
”نعوذ ڪيا هوندئون چوريءَ تي.... ڏسينس ته سهي
ڪيئن نه ٻوٽ ٿري ويو اٿس.“ شريف خانون به دٻ ڪڍيس.
”مون ماسيءَ وٽ به ايترو ڪانه ايندي هئي، جيترو هن
رن وٽ ويندي هئي.“ رحمت کي به وسريل ڳالهه ياد آئي.
”پر امان، سلم جهڙي ٻي چوڪري ڏکي ملندو.“ ذڪر
هيسيل لهجي ۾ احتجاج ڪيو.

”اٿي بس ڪر.... اسان جي انور کي ڇوڪرين
جي کوٽ. جتان گهرندو اتان ملندس، پڙهيل پڙهيل آ نوڪريءَ
وارو آ.“ شريف خانون وري شروع ٿي.
ذڪر چپ.

”پر ادي هاڻي ڪندو ڇا؟“ رحمت ڳالهه جو رخ پئي
پاسي مڙندي ڏسي واپس مقصد تي آئي.
”ڪنڊيس وري ڇا؟ وڃي ٻوٽ تي منڍي ۽ موڙو اچي
ايندي سانس، ڪونه ڪپي اسان کي سندن ڏيءَ.“
شريف خانون جي آواز ۾ ڪاوڙ هئي.

”ها امان ها... ادا لاء ڪو چوڪريون کڻيون.“ زاهد
ٻيهر ماءُ کي ٽيڪر ڏني.

”ها ادي شريف خاتون چوندا آهن ته ڏونئري هجي
ها ته ڏٺي نه ڇڏن ها... سو اڳ جو مڱڻو ڦٽو آهي ته پڪ
ڪا ڳالهه هوندي.“ رحمت ٻيهر لاند پڌي.

”چوڪري پڪ چال جي خراب هوندي نه ته هوند ڪير
اهڙي چوڪري ڇڏي ها!“

”ها لڳي مڙئي ائين ٿو. اچي بچل ماءُ ته کوٽينديسانس.“

”ها امان برقعو به ته ڪونه اوڀندي آ.“ زاهد ڪڇي.

”ها پٽ اهي رنون رکڻ ڏس ۽ ساديون هونديون آهن
نه ته اندر ۾ اڀيس هونديون آهن. شڪر آرب جو، جو ادي
بچل ماءُ ڳالهه ڪئي ته ته اڳتي الائي ڇا ٿئي ها. آڱهه صبحاڻي
وڃي ٿي ٿڀڙ اچي اچان ته پنهنجي رن پاڻ وٽ سوکهي ڪن،
ڪونه گهرجي اسان کي اهڙي بدڪار.“

سلمه چپ هئي، نه نئين ۾ نير هئس ته چپن تي سڏڪا.
بس حيران! اڄ سندس ٻيو مڱڻو ڦٽو هئو. بي ڏوهي
هوندي به سندس پاند آلو ٿيو هو.

پهرين مڱڻي جي ٿڌ پيري رني به هئي ته ڏسڪي به
هئي. پر هن پيري ته ماڻ هئي... خاموش! ڀل لاء ائين لڳو
ڄڻ پنڊ پاهڻ ٿي وئي هجي. پر پوء ڄڻ ڪنهن منتر ڦوڪي
جادو ختم ڪري ڇڏيو هجيس ۽ معمول جيان ڪم ڪار ڪرڻ
لڳي. ڄڻ ڪا اڻ ٿيڻي ڳالهه نه ٿي هجي.

باقي ماڻس جي اکين ۾ لڙڪ به هئا ۽ پئس جي منهن
جي گهنجن ۽ واڌارو، پنهنجي عمر کان ڏهه ورهيه وڏو نظر
اچڻ لڳو.

”هوند اسان اڳ ۾ سندس ٻار لاهيون ها!“ پئس ڏيمي
لهجي ۽ چيو.

”چوندا آهن تر جي گڏي سو چوٽون کائي، سو اسان کي ڪهڙي ڄاڻ، نه ٿريا جو سوچيندي، سلم کي ٿا اوجھڙ اڇليون“ ماڻس ورائيو.

”ٻه مڱڻا ٿڻا آهن، نه ڄاڻ ماڻهو ڇا چوندا هوندا؟“ ٻڌس جي اکين ۾ ٻاڻي نري آيو.

”نه سلم جا پيءُ دل نه لاه.... اسان جي سلم کي هرڪو سڃاڻي سڀني کي ڄاڻ آهي ته سٺي ۽ سلجهيل نينگر آهي. ڪوبه ته عيب ڪونهيس.“ ماڻس سندس پيءُ کي آڻت ڏنو. ”ڪيڏي نه گهيلي آهي امان، چئي ٿي ته مون ۾ ڪو عيب ڪونهي، ٻه مڱڻا ٿڻن گهٽ عيب آهي، گهٽ مھڻو آهي.“ سلم ماءُ-پيءُ جون ڳالهيون ٻڌي ويچارڻ لڳي. ائين لکس ڄڻ ڦٽ مٿان ڪرنب ڪنهن لاهي ڦٽو ڪيو هجي.

پهرين مڱڻو ياد اچي ويس جڏهن سندس آگر ۽ منڊي وجهي، مسعود سان ٻڌڻ ۾ ٻڌو ويو هو. ان وقت پاڻ کي ڪيترو نه اڏاھون سمجھو هئائين، ڪيترو نه بلند. سڀني جيڏين سرتين ۽ پهرين هٿي، جنهن جو مڱڻو ٿيو هو.

سندس سڀني جيڏين سرتين کيس لڪچپ ۾ واڏايون ڏنيون هيون. هن وقت هن اهو به محسوس ڪيو هو ته سندس سامهون ڇڏي جي اکين ۾ حسرت به هئي ته هڪڙو هڪڙو ساڙ به. اهو سوچي تهاڻين سندس ڳاٽ اوچو ٿي ويو هو. ٻه رات جو کائڻس وڏي پيڻ ٿريا جي هنڌ مان روئڻ جو آواز ٻڌي ٿورو ٿورو ڏک به ٿيو هئس.

ٿريا جيتوڻيڪ کائڻس چار سال وڏي هئي، پر سندس مڱڻو اڳ ٿيو هو. ڪارڻ اهو هو جو ٿريا جي مڪ تي ماڻا جا چيٽا هئا ۽ شڪل ۾ پوري ساري هئي.

ماءُ ٿريا جو ڏک به محسوس ڪيو، پر مجبور هئي آخر ڪري به ڇا ها؟ چئن نياڻين جي ماءُ هئي.

”في الحال مڱڻو ته ٿي وڃي، شادي ڪڍي اڳ ۾ ٿريا جي ڪندا سين.“ ماڻس ويچارو هو.

وقت گذرڻ لڳو. ٿريا جي وارن ۾ اڇاڻ اڇاڻ لڳي،
پر ڪا مٿي ڪانه آئي ۽ پوءِ مسعود جن به گهر ڪٿي ڪيترو
ويهن ها!

”آخر ڪجي ڇا؟“ هڪ وار ماڻس سندس پيءُ کان پڇيو.
”ٿريا جي ماءُ چئين ته ٿورو صبر ڪن، جيئن وڏيءَ
جو بار پهرين لاهيون.“ ٿريا جي پيءُ جو جواب هئو. کيس به
ته ڏييءَ جو احساس هو ۽ سندس محروميت جي ڄاڻ به هئي،
۽ هن اهو به نٿي چاهيو ته متان وڏيءَ ڌيءَ جي دل ۾ هڪاري
احساس ڪمٽري پيدا ٿئي ۽ ماڻهو به ٽوڪون ڪن ته وڏيءَ
کي ڇڏي ننڍيءَ کي ٿو پرڻائي.

اهو ساڳيو جواب ئي پيرا ڏهرايو ويو، ۽ پوءِ هڪ ڏينهن
منڊي ۽ ڪپڙا واپس گهر پهچي ويا. ان ڏينهن سلم کي ڄاڻ
پئي ته قيامت ڇا ٿيندي آ. ان ڏينهن هن گهوڙا به گهڙيا ته
رني به. ۽ سندس اهو گات جو ڪنهن ڏينهن مٿي هو جهڪڻ
لڳو. جيڏين سرتين جون همدرديون ويتر چڻ ڦٽن تي لوڻ
هرڪنديون هيس، ۽ کيس ائين ڀاسندو هئو ته چڻ کيس ڏسي
سندس ئي شاگرد يائون هڪٻئي جي ڪن ۾ سُس پُٺس ڪري
اشارا ڪنديون هجن. دل چاهيندي هئس ته سوڙ ۾ منهن
لڪائي سمهي رهي ڪنهن جي اڳيان به نه اچي، ۽ پيٽس ٿريا
ته ڏٺي ڪانه وٺندي هيس. اهائي ته سندس راه ۾ رڪاوٽ
هئي ”سماج جي ديوار“ جنهن سندس ۽ مسعود جي مھلاپ کي
اصل لاءِ وڇوڙو بنائي ڇڏيو هو.

وقت گذرڻ لڳو ۽ چوندا آهن ته وقت ئي سڀ کان
وڏو مرهم هوندو آهي، سلم جي رهنڊ تي به وقت جي مرهم
ڪرند ٻڌي ڇڏيو.

انهن ئي ڏينهن سندن ئي هڪ رنڙ مائٽ جي مٿي ٿريا
لاه اچي وئي. مائتن ٿريا جو بار لاٿو هاڻي سلم ۽ ان کان پن

عجين هاڻي

ننڍين پيئرن جي ڳڻتي هئي. سلم سهڻي ۽ سليقه مند ته هئي ئي،
 تنهن جي هڪ هنڌان مٿي اچي وئي.
 ٻيهر سندس آڱر ۽ منڊي وڌي وئي.
 هاڻي ته سندس ڏاج پڻ تيار هو. پر اڄ؟ وري سندس
 ٻيو مڱڻو به ٽٽي پيو.
 منڊي ۽ موڙو سندس اڳيان واپس پيو هو.

الا ڏاهي م ٿيان

اڃا ٿرين جي اچڻ ۾ پندرهن منٽ آهن واچ ڏسندي
در کان ٻاهر جهاتي پايان ٿي. اوسيٽري جون گهڙيون واقعي
اينڪهجهو پون حق ٿي ويچارا شاعر انتظار مان بيمار
ٿيو پون.

هٿ ۾ جهليل رسالي جا ورق اٿلايان ٿي، پر مزو ڪونه
ٿو اچي. وس پجي ته ڪر پليٽ فارم تي چڪر ڏيان، پر هاءِ رڙي
سجوري زال ذات هئڻ جي. اتي ويٺنگ روم جي در
وٽ ٿي اچان. هر ڪو ماڻهو پنهنجي ليکي ڪو ڪيئن نه
ڪو ڪيئن.

اجهو گهنڊي وڳي شايد گاڏي اچي پئي. ڊيزل
انجن جو گرو آواز ماڻهن جي آواز کي چيپائيندڙ اڳتي
پيو وڌي.

آئون پليٽ فارم تي نڪري ليديز ڪمپارٽمينٽس
چاچيان ٿي. هڪڙي سيڪنڊ ڪلاس گاڏيءَ مان هو
هيٺ لٿي.

”زيني.“ اتي ئي مٺي ڏئي سائس ڪرائٽري پائي ملي ٿي.
”جاني تو ڇو تڪليف ڪئي اسٽيشن تي اچڻ جي؟“
آئون پاڻ ٿي تو وٽ پهچان ها.“ ڏاڍي پابوھ مان چوي ٿي.
’جاني‘ سندس PetWord - جو فقط اسان لاءِ ٿي استعمال ڪندي
آ. ”تون اچين ۾ آئون توکي وٺڻ نه اچان. هر ڪو

Possible هو؟ پليٽ فارم کان ٻاهر نڪرندي منهنجو ڪهڙو
چوڻ ڏسان پئي ڏاڍي ڪمزور ٿي وئي آ. مڪ نبي اداسين
جا پاڇو لا، رنگ هيڊائون، هڏا نڪتل.

”زبني، طبيعت ته ٺيڪ اٿئي؟ ڏاڍي ڪمزور ٿي وئي
آهين.“ گهر ۾ داخل ٿيندي منهنجو سوال. ”جاني جيئڻ لاءِ
ڪڏهن ڪڏهن بيمار به ٿيو پوندو آ.“ مرڪندي سندس جواب.
”ڇا مطلب؟“

”مطلب پوءِ سجهايان ٿي. پهرين ماني ڪڍ. ڏاڍي
بڪ لڳي آهي.“

”پهرين فرڊش ته ٿي وٺ.“ بات روم ڏانهن اشارو
ڪندي چوانس ٿي.
”اڄهه-و-ٻن منٽن ۾ آيس.“ ڇپتي وڇائيندي سندس
اندر گهڙڻ.

هن منٽن کانپوءِ هوءَ ٿيبل وٽ آهي.
”ادا ٺيڪ آ؟“ ماني ٿيبل تي رکندي منهنجو سوال.
”ها، سلام چوندو هئس.“
”ٻار؟“

”اهي به ٺيڪ آهن.“
”پر تو پنهنجا هي حال ڇو ڪيا آهن؟“

سرڪي ٿي ڏئي.
”ماني ڪاٺي آرام ڪر ته ٻڌايان؟“
”پلي پلي.“

ماني ڪاٺي اٿون ٿا.
”هيءُ اٿئي تنهنجو ڪمرو.“ ڪمري ڏانهن اشارو ڪري
منهنجو کيس ٻڌائڻ. ۽ پاڻ ٿانو ٿيبل تان کڻي ڪچن ۾ واش
بيسن تي رکڻ. روم کڻي ٿانو صاف ڪرڻ ۽ ڪم دوران
ماضيءَ جي تلاءُ ۾ يادن جون سنهڙيون پٿريون اڇلائڻ.

* ■ ■

چوڏهن پندرهن سال اڳ --- آنرز ڪرڻ لاءِ يونيورسٽيءَ
 داخلا ورتي هئڻ. ان سان گڏ هاسٽل ۾ به هڪ يونيورسٽيءَ
 جو خوف، ٻيو هاسٽل جو هراس، ڪيترو نه ڀڄڻ هيس! خبر
 ٺاهي روميت به ڪهڙي ملي؟ اهوئي ويچاريندي ڪمري نمبر
 ايڪيهين جو در کڙڪايو هئڻ.

”اوهان کي ڪنهن سان ملڻو آهي؟“ در کوليندي

هڪ ٺهنگريءَ پڇيو هو
 ”جي... مون کي هن ئي روم ۾ سيٽ ملي آهي.“ مون
 هڪندي چيو.

”اڇو.... اڇو.... پلي ڪري آيو.“ هن مرڪندي چيو
 هو ۽ سڻهڻجو سامان اندر رکرايو هو.

”هيءُ اوهان جي ٽيبل ۽ هي اوهان جو ڪپٽ.“ هن
 مون کي فرنيچر ڏيکاريو. ڪمري جو جائزو ورتو. نفاست
 ساهتي سان هر شيءِ مناسب جاءِ تي رکيل هئي. ڪپٽ تي
 گليڪسوز بيميز جا ڪٽيل فوٽا چنٻڙيل هئا ۽ سائيڊ تي رکيل
 ٽيبل تي مٺي پلانٽ ۽ مهاڻا گوتنر ٻڌڻ جو ڪانسِيءَ جو
 ٺهيل بت.

”مونکي زينٽ چوندا آهن.“ هن پنهنجو تعارف ڪرايو.
 ”مان رضيه آهيان.“ مون مرڪندي جواب ڏنو.
 ”پوءِ هن ڪلندي حجت مان چيو ”ڏس حجاب نه
 ڪجانءِ ۽ پنهنجي سڳي ڀيڻ سمجهجانءِ.“

جواب ۾ مون به سندس ٿورو مڃيو هئو.... سانوري سلوٽي
 لمڙا جي مورت لڳندي هئي. هر وقت ادي، مٿي تي رڻو
 اوڍيل ۽ هر ڀل پڙهائيءَ ۾ پوري.

”يار آخرايترو حاڪميءَ سان تون ڇو ٿي رهين؟ اڄوڪي
 فنڪشن ۾ هي لپ اسٽڪ لڳائي هل.“ مون پنهنجي لپ اسٽڪ
 هڪ وار کيس ڏيندي چيو هئو.

”نه جاني مهرباني ۽ واڌو به واري زندگي آ پنهنجي

سو جي ميڪاڻن تي هريس، ته هلي ڪونه سگهندس. ”مرڪي جواب ڏنو هٿائين. هر ڳالهه نهايت پيار سان سمجهاڻيندي هئي. مون لاءِ ته چڻ وڪ وڪ تي سوجهرو هئي. ڪڏهن ڪڏهن آءُ کيس شرارت وڃان ٽارچ بيگم سڏيندي هئس.

”رائي بس ۽ ٽي ماڻهو جو سچو امپريشن ٿو ٺهي. سنجيدگيءَ مان ويهندي ڪر. ڪو ڪجهه به نه، چوندو.“ اڪثر نصيحتون ڪندي هئي ۽ ٻاهر ته سندس روپ به بدلجي ويندو هئو.

* ■ *

هڪ ڏينهن آءُ جيئن ڊپارٽمنٽ مان موٽيس ته چوڪيدار خط ڏنو: ”اديءَ زينت کي ڏجو.“

”زينت جو خط آ!“ وائڙهي ٿي وئي هئس. سموري سال هر هيءُ پهريون خط سندس نالي هئو.

”زيني هئيءَ تنهنجو خط.“ خط اڇلائيندي کيس ڏنم. ”منهنجو خط؟“ ڪجهه پريشان ٿي وئي هئي.

”پيار هوندو ڪو Love letter.“ مون مستي ۾ مان

چيو هئو.

پڙهڻ کانپوءِ هن به تهڪ ڏيڻ شروع ڪيا هئا.

”هي وٺ“ خط هن مونکي ڏنو. منهنجو ڏکو درست هئو.

”افضل! هونءِ.... اهو نه ڪدو؟.... مون کانئس پڇيو.

”شايد اهو!“ هن جواب ڏنو.

”ڊگهو آ ته ڇا ٿيو، هونءِ آهي ٺاهوڪو.“ مون اک

پيچندي کيس چيو.

”جاني هو ڇا شعر هوندو آ— دل جو دلبر هڪڙو—

گهٽان تان نه ڪجن.... پوءِ اڳتي الائي ڇا.“

”اڃا ته تون اڳيئي پڙهي تان لٽل آهين؟“ مون اڳتي

وڌي سندس ڪلهي تي هٿ رکيو هئو.

مڪ تي حيا جون ريڪائون ڊوڙڻ لڳيون هئس. ٿورو
ڪنڌ لوڏي اقرار ڪيو هئائين.

”سچ سچ ٻڌاء. ڪير آ؟“

”مسيءَ جو پٽ، جنهن سان منهنجي ننڍپڻ جو ناتو....“

”تڏهن ته آءُ به چوان ڪنهن تي اڳ ٻڌڻي ڪانه ٿي.“

”پيو وري. چڱو جلدي هل ماني کائون.“ مونکي

ٽيلهو ڏيندي ٻاهر نڪتي هئي.

* * *

ٿانوَ ڏوئي ڪڇن مان نڪران ٿي. شام جا چار ٻيا

ٿين. زبني ڏاڍي گهريءَ ننڊ ۾ ستل آهي. آءُ کيس ڏسي

پنهنجي ڪمري ۾ اچان ٿي. پلنگ تي ٿوريءَ دير لاءِ چيلهه

ساهيان ٿي، ۽ وري خيالن جو سلسلو مڙي ٿو ان وقت ڏانهن

جڏهن....

وڌڪيشن ڪانپوه يونيورسٽي کلي هئي، هڪ ڳالهه جا

زبنيءَ ۾ محسوس ڪيم — ڳالهه نه مهاڙ هروڀرو وڏا وڏا ٽهڪ

ڏيندي هئي. ۱ ڪيڏيءَ ڪيڏيءَ مهل ته ائين ڀاسندو هئم

ڇڻ دل جو درد ٿهڪن رستي نيڪال ڪندي هجي؟

هڪ رات مون کيس ڏسڪندي به ڏٺو.

”زبني پياري ڇا ڳالهه آ؟“ صبح جو ڪارڊبور

مون کيس گهرائڙي پائيندي پڇيو هو.

۽ ان سمي به هن وڏا ٽهڪ ڏنا هئا.

”خبر اٿي، منهنجي مڱيندي مون سان شادي ڪرڻ

کان انڪار ڪري ڇڏيو.“

”ڇو؟“ رڙ نڪري وئي هيم.

”چوي ٿو، پڙهيل ڇوڪري آ. ارڏي هوندي! منهنجو

ڇيو ڪانه مڃيندي.“ ڪلندي چيو هئائين. ”ڇڻ پڙهائي نه،

سليماني تخت آ. جنهن جي ماڻڻ سان آئون راڻي ٿي وڃان

ها!“ باوجود ڪلڻ جي سندس اکين ۾ آلاڻ اچي وئي هئي.

”تون ڳڻتي ڇو ٿي ڪرين رائي، تولاھ ڪي ڇوڪرا
 ڪٿا!“ پريائيندي کيس چيو هئڻ. جيتوڻيڪ اهو به محسوس ٿي ڪيم
 ته پيار جو رشتو هڪ اهڙيءَ ڏور سمان آهي، جنهن کي هڪ
 دفعو چڻڻ کان پوءِ ڳنڍڻ لاءِ ڳنڍ جي ضرورت پوندي آهي،
 انهيءَ واقعي جي ٻارنهن مهينن کان پوءِ وري افضل جو خط
 آيو هو.

”ٻار هاڻي ته کڻي کيس Response ڏي. ڇڱو ڇوڪرو
 آ. سٺي، خاندان جو آ.“ مون کيس سنجيدگيءَ سان سمجهايو.
 ”جاني آغا سليم وارو جملو وسري ويٺو، مڙد جي دل
 ۽ درياءَ تي ڪهڙو ويساھ!“ جي Serious هوندو ته پاڻهي
 گهر پڙچي ويندو.

”راڻي ڪهڙي دور جي تون ڳالهه ٿي ڪرين؟ اهو
 وقت ويو گذري، جڏهن ڇوڪرا شريف ڇوڪرين جي ڪاٺ
 سندن گهرن تي پچندا هئا. هينئر روزيءَ لاءِ پاڻ ٿو
 پتوڙ ٿو پوي.“

”نه، ته نه سهي، Risk کڻڻ مون کان نه ٿو پڄي.“
 صاف جواب ڏنو هئائين.

* * *

پاڻ هينئر ايم-اي جي فائنل ايئر ۾ هئي ۽ مان آنرز
 جي آخري سال ۾.

”جاني اسان جي ڊپارٽمينٽ تي هلي پڪنگ ٿي. تون
 به هاجرا.“ هڪ ڏينهن ڪيٿڻين ۾ مون کي چيو هئائين.

۽ پوءِ آچر ڏينهن آڏون به ساڻس گڏ هلي هئس، ۽ مون
 کي ائين محسوس ٿيو هو جڏهن زميني انور سمان پيار ڪندي
 هجي. سندس پيار ڪورپٽري جي هڪ سنهڙي تار سمان پاڇي
 لڳو هئڻ. جا هوا جي لهرن تي روشنيءَ جي ڪرڻن تي صرف
 ڪن لاءِ جرڪندي آهي.

”يار، انور ڏاڏو سٺو چوڪرو آ. سندس انت لهڻ لاءِ رات جو چيو هئم.“

”ها.... آهي.“ لاپرواهي سان جواب ڏنو هئائين.

”فائڊل ايئر اٿئي، ڪوشش ڪري وٺ.“

”جاني اسان چوڪريون هونديون آهيون هوا مثل جن جو وجود سڃاڻپ لاءِ ٻئي جو محتاج هوند آهي ۽ آءٌ نه ٿي چاهيان ته پڇاڙيءَ ۾ منهن جي ڪري منهنجي پيءُ نيڪو آگر کڻي.“ ڪيترو نه صحيح چيو هئائين.

۽ پوءِ يونيورسٽيءَ جي اها سوکڙي دل ۾ سانڍيو ڇپ چاپ هلي وئي.

وڃڻ کانپوءِ هيڪڙ هيڪڙ ڪو سندس خط آيو. ”بليڪ بيوٽيءَ سان ته ملاقات ڪانه ٿيئي؟“ ڪڏهن ڪڏهن انور بابت به پڇي وٺندي هئي.

پن ٽن سالن کانپوءِ کيس حيدرآباد ۾ ئي ڏٺو هئم.

”هتي ئي بدلي ٿي آهي.“ ٻڌايو هئائين.

”شادي ٻاڏي ته ڪانه ٿي ڪرين نه؟“ پڇيو هومانس.

”شادي!“ کلڻ لڳي هئي. ”جاني ڪينئاريءَ پير مٿان

به ڪنهن پٿر اڇلايو.“

”ڇپ به ڪر....“ هلڪيءَ ڪاوڙ مان چيو هومانس.

”هروڀرو شريف رهي پنهنجو اسڪوپ خراب ڪيئ.“

ڇا ڏنو توکي شرافت؟“

”شريف ۽ شرافت؟“ کلڻ لڳي ”پر مون نه ڪڏهن

دعويٰ ڪونه ڪئي آ شرافت جي. آءٌ غريب ٻڄڻي ۽....“

تو کي خبر آ.“ ٿورو رازداريءَ واري نموني چيائين. ”هر بزدل

ماڻهو شريف ٿيندو آ.“ وري ٽهڪ ڏيڻ لڳي هئي.

”هڪ ته منهنجيءَ هن کل تان به خار ٿا ڇڙهن. هر

وقت ريڊي ميڊ ٽهڪ. ڪڏهن ته ڇپ به رهندي ڪر.“ خار

مان مون کيس چيو هئو.

۽ پوءِ ٻئي دفعي مون کيس سڏيڪندي به ڏٺو.

”الا ئي منهن جي پٽ لڳئي، الا ئي ڇا؟“ مون هسدر
ٿيندي چيو هئو.

”جاني ڌڙيل ماڻهن کي ڪنهن جي پٽ ڪانه لڳندي
آ.“ ٻوڙها اڳهندي جواب ڏنو هئائين.
”پر ٿيو ڇا؟“

”فهمي آ نه مون واري سرتي. اڄ سندس نالي سان
طعنا ملير. جيتوڻيڪ آءٌ ڪم پنهن جي سڳي پيڻ سمجهندي
آهيان.“ وري نيرن نيڻ پڇايا هئس.

”راڻي تون ايتري دل ڇو ٿي لاهين؟ دنيا ۾ ماڻهو
کي سڀ ڪجهه ٻڌڻو ٻوندو آ.“ مون کيس پريائيندو چيو هئو.
ٿڌو سامه پريندي چيو هئائين. ”اڄ ته اڻهن پيو محسوس
ٿيم ڇڻ ڪنڊن نالن ڀرسان لنگهندڙ اهڙا والهو هجڻ،
جن ۾ ڪوبه ڪيڏي مهل به پيند اڇلائي اسان کي داغدار
ڪري ڇڏي.“

۽ آءٌ ويچارڻ لڳي هئس — هن جڳ ۾ ڪنهن جو ڀرم
ڀورڻ ڪيڏي نه. سولي ۽ سڻائي ڳالهه آ وڪ وڪ ڦوڪڻ
کانپوءِ به مٿي لڳيو ٿي وڃي.

انهيءَ واقعي کانپوءِ جلدي سندس بدلي ٿي ويئي هئي
۽ نيڪ ٻن سالن کانپوءِ سندس هڪ خط آيو هو.

”ڪينئاري پير مٿان ڍنگرڙو اڇلايو ويو آ. ۲۴ تاريخ
تون به اڇجان.“

آءٌ سندس شادي تي وئي هيس — نه گيتن جي گونجار
هئي، نه شرابن جا سڌڪا. نه گهر ۾ خاص هلاچل هئي، نه
مهمانن جو ڊنبلو.... ڏهاڪو ڪن ماڻهو من هئا، جي کيس
وٺڻ آيا هئا.

۽ پاڻ، چپ چاپ ويئي هئي. اکين ۾ نه شرم جي لالي
هئس، نه هٿن تي ميندي.

”ڪنڌ جهڪاء. ڪجهه ته سرماه.“ مون سندس ڪنڌ
هيٺ ڪيو هئو.

”تازي ول ئي جهيڪل سونهندي آ جاني. پنجتيه سالن جي ڪنوار....“

ڪجهه عجيب پيو لڳيم. مرڪي چيو هئائين.
ان ويل ڪمري ۾ ڪجهه زائقون به داخل ٿيون هيون.
”گهٽ ماءُ ڪهڙي آ؟“ مون هڪ عورت کان پڇيو.
”ادي اسان ڪونه آئي آ.“
”ڇو؟“

”ويچاري روئي روئي بيمار ٿي پئي آ.“ هن ٻڌايو.
”ها.... روئي روئي؟“ اچرج ورتو.
”ها پيش اسان جي پهرين پاڇائي ويچاري گذاري وئي نه.“
”اڃا!“ حيرت مان چيم.

”ه ادي پٺيان چار ٻار به ڇڏي وئي. ننڍڙا ٻار ڪير پالي؟ سوچيوسين ته اهو ڪٿي ٻي شادي ڪري. ادي ويچاري ته گهڻي نهڪر ڪئي، پر اسان مڙئي زوربار ڪري کيس راضي ڪيو آ.“ هن عورت ٻڌايو.

ه مون حيرانگي سان زميني ڏانهن ڏٺو. سندس چين ني طنز، مرڪ هئي ه اڪين ۾ حسرتن جا ڏيٽڙا.
پاڻ جهلي نه سگهي هيس. ٻئي صحتجي وڃي ڳوڙها ڳاڙيا هئا.

نڪاح کانپوءِ بنا لائون جي کيس وٺي ويا هئا ه مون اندر جسي اڪين سان سندس آڌر پاءُ ڏٺو هئو.

سسٽس روئندي هائڻس ملي هئي ه مڙس منهن سڄاڻيندي.
”توڪي خبر آ مون توسان ڇو شادي ڪئي؟“ مڙس ڪمري ۾ داخل ٿيندي کائنس پڇيو.
”جي؟“

”در اصل مون کي زال جي ضرورت گهٽ هئڻ ڪري ماڻه جي ضرورت وڌ هئي. ٻارن کي سڳي ماڻه جو قرب

ڏٺا. ۽ ها ڪوبه شڪايت جو موقعو نه ملڻ نه گهرجي.
منهنجن ٻارن سان ته پهرين ڪانه ملي آهين نه؟“ هن سوال ڪيو.
”جي نه.“

”پيو... ڪڍو.“ مڙس رڙ ڪئي.

”جي بابا.“ ٻه ننڍڙا ٻار سندس ڪمري ۾ داخل ٿيا.

”گڏي ۽ راڻي ۽ ڪي ٻه وٺي اچو.“

۽ پوءِ سڄي رات هن کي پيار محبت جي ڳالهين بدران
ٻارن جون ڳالهون ٻڌيون پيون هيون.

”پوءِ جي هيءَ عادت آ. ڪڍو ضد گهڻو ڪندو آ.

راڻي ۽ ڪي هيءَ ڪاڏو وٺندو آ ۽ گڏي ۽ ڪي هو فروٽ.“
وغيره.

صبح جو آڏو ڪيس وٺڻ وٺي هيس. ڪمري ۾ هيڪلي
ويٺي هئي. پلنگ جي سامهون واري پٽ تي مڙس جو وڏو
فوٽو هئس. جنهن ۾ پنهنجيءَ پهرينءَ ڪنوار سان مرڪي رهيو
هو. ۽ ٻئي طرف ٻارن جو ڪجهه سامان پيو هو.

”ڇو؟“ مون اوڏانهن اشارو ڪندي ڪانئس سوال

ڪيو هو.

”جوائنٽ فيملي سسٽم آ. هي ڪمرو اسان کي مليل

آ.“ طنز ۾ مرڪ سان جواب ڏنو هئائين.

”ٻار هروڙو پاڻ سان ظلم ڪيٺ.“ ڊپيل اکرڻ ۾

مون کيس چيو هو.

”ڇا ڪجي جاني! سڌ ته ڇپر جي هٿ، پر چنل چانورو

مليو. اهو به لائي ڌڪ جهلي يا ڊهي پئي.“ مايوس اکرڻ ۾

ٿڌو سام ڀري چيو هئائين ۽ آئون سندس جيون جو سوچي

وسامجي وئي هيس. اهڙو واٽهڙو جنهن جي ڪاٺي پي

منزل ناهي.

* * *

ٿڌو سام ڀريان ٿي. زبني اهڙي ڪنول سمان پئي پاسجي.

جبهڪ، ڏپ واري گندي پاڻيءَ ۾ هر وقت ٽڙيو بيٺو هوند آهي.

”اڃا ننڊ پئي آهين؟“ زينيءَ کي خيالن جي دنيا مان اتاريم ٿي.

”نه نه جاگي پئي آهي...“ چاٻڻي ”ويچارو ۾.“

”ڇا پئي ويچارو؟“

”نهن جي باري ۾.“

”پڳلي ڇا سوچي ڪندين؟ منهنجي باري ۾.“

”اسان جو ٿر نه ڪوئي ٿاڪ.“ ٿڌو سامهه ڀري تهڪ

ڏئي ٿي.

”آخر ڪيترو تون ٿو ٿو ويندين؟“ مان چوان ٿي.

”ڇڏ، جاني هاڻي چانهن پيار.“

”آئون چانهه، ٺاهي کيس ڏيان ٿي.“

”ٻڌو هئم آباديءَ ۾ واڌارو پئي ڪرين.“ فهميءَ کان

ٻڌل ڳالهه پڇانس ٿي.

”نه جاني بنجر زمين به ڪڏهن واڌ ڪئي؟“ تهڪ

ڏئي ٿي.

”پر مون کي نه فهميءَ ٻڌايو.“

”ها Abortoin ڪرائي ڇڏيم.“ ڪلاڻ لڳي.

”چئن سالن کان پوءِ ٻار ٿيس. ان سان به اهي قهر.“

خارن ۾ چوان ٿي.

”منهنجو مڙس ٿو چوي ته هن مهانگائيءَ واري دؤر

۾ آئون پنجين ٻار جو ٻار ڪونه ڪئي سگهندس.“ اکين ۾

آلاڻ اچي وئي اٿس، پر تهڪ پئي ڏئي ۽ مون کي لڳي ٿو

سندس تهڪ دردن جو پوائتو روپ وٺي، منهنجي آڏو نچن

پيا ٿا. مٿو ڦريم ٿو. ٻپ مان اکيون پوري ڇڏيان ٿي. ۽ پوءِ

پري پري کان زينيءَ جا آواز پئي ٻڌان. ”رضيه جاني توکي

ڇا ٿي ويو...؟“

ويڳاڻا ويڻ

ڏيک: هڪ ڪلاس جو.

شاگرد پينون هٿن ۾ جهليو لکڻ ۾ مصروف، آڏو استاد
ليڪچر ڏيندي.

”دراصل فرائڊ، انساني ذهن کي ٽن حصن ۾ ورهائي
ٿو. اڊ (Ed) نفس، ايگو (Ego) انا ۽ سپرايگو (Super ego)
معنيٰ ضمير.

”اڊ يعني نفس، انساني قوتن ۽ ضرورتن تي ٻڌل آهي
لا شعوري فطري حصو. جنهن جي آڏو رڳو لذت جو
حصول آهي.

جڏهن ته Ego يا انا، فرد جو آهو احساس آهي جيڪو
ان ۾ خودي ۽ انفراديت پيدا ڪندو آهي. ٻين لفظن ۾ انا،
نفس کي انهن خواهشن کان جهليندي آهي جيڪي سماجي
نڪته نگاهه کان غلط هجن ۽ انهن ڳالهين جي اجازت ڏيندي
آهي جن کي معاشره قبول ڪندو آهي.

نفس ۽ انا کان پوءِ وارو اچي ٿو ”سپرايگو“ جو،
جنهن کي اسان ضمير به چئون ٿا. ضمير پنهنجو ڪم ان وقت
شروع ڪندو آهي، جڏهن نفس ۽ اناجي جنگ ۾ ”انسا“
شڪست کائي ويندي آهي. ضمير انسان کي سندس خراب
ڪمن تان نڌيندو آهي ۽ احساس بيدار ڪندو آهي.“

وقت ختم ٿيڻ

پيرد جي پڄاڻي ۽ استاد ۽ شاگردن جو ٻاهر نڪرڻ
شاگردن جي ميڙاڪي ۾ انور جو ننڍڙو وجود به، ذهن ۾ نفس
۽ انا جي جنگ شريف جو وجود جنگ ڪارڻ.

”اڃ رات ئي هڪ هڪائي ڪرڻ گهرجي يا آري يا پار“
نفس جي صلاح.

”نه نه متان اهڙو ڪم ڪرين.“ انا جي سمجهائي.
”پر آخر ڇو؟ ڇا شريف طاقت ۾ مون کان وڌيڪ آ“
نفس جو آواز.

”نه بلڪل نه، شريف واقعي توکان طاقت ۾ گهٽ آ،
پر اهو ته ويچار تنهنجو سر اڪيلو ناهي، تنهن جي وجود سان
گڏ تنهنجي ماءُ، تنهنجي پيءُ جو وجود به تو سان وابسته آ.“
انا ٻيهر دليل ڏيندي سمجهائي ڏنس.

”ها واقعي امان ۽ پارساڻ جو ڇا ٿيندو.... ڪيڏين نه
اميدن ۽ آس سان مون کي هٿ موڪليو اٿن.“

خيالن جي گاڏيءَ جو رورس ۾ وڃڻ.
”ادا هي چوڙيون قرض اٿئي، جڏهن پڙهي وڌو ماڻهو
ٿين ته مون کي واپس ڪجانءِ.“ پارساڻ جو مرڪندي سندس
حوالي چوڙيون ڪرڻ.

”دل ڇو ٿي لاهين پارس پٽ، ڏکڻ جا ڏينهن ڪي
سدائين ٿورڙي رهندا آهن.“ رلي ڪي ٿوپو ڏيندي، ماڻس
جو جواب.

”هنه.... غريب جي ڪٽيءَ ۾ سدائين ٽنگ-ه.“ سندس
چين تي طنز، مرڪ وڪري ٿي.... پنهنجو پاڻ تي ڪل....
”پاڻ کي دلڙا ڏئي، جهاتي وڃي ٿي گذري ۽ اسان
بس....“ سمجه ۾ نه ٿو اچيس ته ڇا ڪري....

ڪيئن ڪيئن ڪري نه ڏينهن گذاريا هنائين.... ڪاليج
جي شوق ۾.... هڪ طرف، اڳتي وڌڻ جي جستجو نه ٿي
طرف دل جي ڏسي ڪنهن ڪنڊ ۾ ڪاليجي رنگين دنيا پسڻ
جي تمنا.

”ميٽرڪ پاس ڪري شهر ويندس. شام جو نوڪري
ڪندس ۽ صبح جو ڪاليج ۾ پڙهندس“ مستقبل جا پلان
هيس. ميٽرڪ پاس ڪرڻ کانپوءِ.... پيڻ جون چوڙيون وڪڻي
پئسن جو بندوبست ڪيو هئائين ته جيئن ڪاليج ۾ داخلا
وٺي سگهي.

داخلا جي انتظار ۾، روز پاڙيواري دڪان تي ويهي
ريڊيو جا اعلان ٻڌندو هو.

ان ڏينهن ته چڻ سندس ذهن هزارن وارو باند کليو هو.
جنهن ڏينهن شهر ۾ پير رکيو هئائين.

ڪاليج جي انڊريس اڳ ٿي وئي ڇڏي هئائين. هونئن
به شهر سندس لاءِ نئون نه هو. امتحان جو سينٽر هو، ۽ ميٽرڪ
هتان ئي ڏني هئائين.

”شاهد هي ئي ڪاليج آ“ ڪاليج جو بورڊ پڙهندي
ويچارڻو هئائين.

”پر پڪ ڪرڻ ۾ عيب نه ڪونهي“..... ذهن ۾
سوچڻو هئائين.

”ادا هي.... ڪاليج آ؟“ سامهون ايندڙ شاگردن جي
ٽولي کان پڇيو هئائين.

”نظر ڪونه ٿو اچي ڇا؟“ چوڪرن جي گروهه جو
ڪلندي جواب مليو هئس.

”فرسٽ ايئر فول آهي“ چوڪرن مٿان کان هيٺ نائين
جاچيندي چيو هئس.

”ابا ڪنهن سان ملڻو اٿئي؟“

”ڪاليج لاءِ فارم ڀرڻو اٿم.“ سندس آواز هيسيل هو.

”ڏوڪڙ آندا اٿئي؟“

لاشعوري طور سندس هٿ ڪيسي ڏانهن اٿين کڄي ويو
جيئن سندس پئسا نه ڪو آڏائي.

”ڪي ويهه روپيا؟“

”گهڙائين ڇو ٿو؟ فارم وٺي ڏينداسين.“ ٻئي جو آواز هو....

۴ سندس کيسي ۾ هٿ وجهڻ کان اڳ ئي پهرين ڇوڪري جهٽ هڻي سندس کيسي مان ڌوڪڙ ڪڍيا هئا.

”اوهو رقم نه جهجهي آ.“ ٻيهر سندس مغز کان وٺي پهرن نائين، نظرن ذريعي جاچ ورتي وئي.

”نهيو ويچارو پرديسي آ، پنجاه رڪو پاڻ وٽ پيا واپس ڪيوس.“ هڪڙي نينگر، آخري فيصلو ڏنو.

”هان پٽ ڇا ياد ڪندين.“ ٻئي باقي پئسا واپس ڪندي ڄڻ احسان ڪيو هئس.

”ها ها هو سامهون جيڪو در آ، اوڏانهن هلاو وڃ اتان فارم ملندڙي.“

جت پچڻ ناهي ڪم ات پچڻ ڪم وريامن جو، انور پنهنجو خير سمجهي ان در ۾ گهڙيو هو. سموري ڌپ، نڪ ۾ گهڙي ويس.

”اوه هي نه ڪاڪوس آ.“ شرمندو ٿي ٻاهر نڪتو هو، ۴ وري ٽهڪن جا پڙلاءُ ڪن تي پيا هئس.

”خير ائين ٿيندو ئي رهندو آ“ پاڻ کي دلايو ڏنو هئائين. ڪاليج جي داخلا سان گڏوگڏ هاسٽل جي داخلا جو به فارم ڀريو هئائين. ۴ ڪجهه مهينن جي في اڳواٽ ئي پياري ڇڏي هئائين.

”هاستل ۾ سيٽل ٿيڻ کانپوءِ ئي نوڪريءَ جي تلاش شروع ڪندس“ خيال ڪيو هئائين.

روم نمبر ڏهين ۾ سيٽ الات ٿي هئس.

”ادا هن روم ۾ مون کي به سيٽ الات ٿي آهي. روم گهمندي هن، هڪ نينگر کي ٻڌايو هو.

”ابا هي ڪمرو اڳ ۾ ئي اوور لوڊيد آهي وڃي بي ڪا جاءِ ناهي.“ ڇوڪري ٺٺ جواب ڏنو هئس.

”جاء ٽن جي آ، رهون آڻ ڇڻا پيا.“ چوڪري وڌيڪ
ايڪسپلين ڪيو هئس.

واقعي ڪمرو تمام ڀريل نظر آيو هئس.... ”ايترا چوڪرا
پڙهي ڪيئن ٿا سگهن، حق تي ڪاهي جو رواج شروع ٿيو آ.“
سوچيو هئائين.

”پر رهڻ جو ڪهڙو ريلو ڪجي. هت نه سڀني ڪمرن
جي اها حالت آ.“

”ادا پريشان ڇو آهين جاڙي به جڳ سان. ٿي-وي
روم ۾ جتي پنجاهه چوڪرا اڳواٽ ٿي رهن پيا آڻ پاڻ به هلي
رهنداسين.“ ڀرسان ٿي لنگهندڙ هڪ نئين چوڪري کيس صلاح
ڪئي هئي.

۽ پوءِ هن به مهينا ٿي-وي روم جي گوڙ گهمسان ۾
پيٽ تي سمهندي گذاريا هئا، ڪيترا نه مسئلا آڏو هئس....
صبح جو ڪالهه اٿيند ڪرڻ.... شام جو نوڪريءَ جي تلاش ۾
در در پيٽ ڪن، رات جو واپس اچڻ.... ۽ هي ٽين ٽائين چوڪرن
جون رڙيون، آواز ۽ ڳالهائون ٻڌڻ.

”ويهي کائيندي نه ڪوه به کڻي ويندا آهن، ۽ وري
سڪون به نه ڪونهن جنهن ۾ پڙهي ٿي سگهان....“

”يار روم ڏهين ۾ سيٽ خالي ٿي اٿئي.“ هڪ دوست
کيس ٻڌايو هو. ۽ وري هن روم ڏهين جو در کڙڪايو هو.
”ها سيٽ آهي نه سهي، پر داخلا لاه چار سؤ روپيه
ڏيڻا پوندي.“

”پر مون ته ڇهن مهينن جي اڳواٽ پياري آ.“
”ان سان اسان جو ڪهڙو واسطو؟ اسان سان تون
ڳالهه ڪر.“

”۽ ها، هاسٽل ۾ جاءِ ڪو سولي ڪونه ملندي آ وري
انتظار ڪرڻو پوندو سالن تائين.“ روم نمبر ڏهين واري
ڇيو هئس.

”نيڪ آ.... گيت ڏيندي ورائيو هئائين.
پوءِ ڪمرو جوائن ڪيو هئائين. گهران ماڻس سوڪر
موڪليندي هئي ۽ پاڻ اڃا سوڌو نوڪريءَ جي تلاش
۾ هو.---

”يار مري وياسين، شريف اچي ويو آ.“ هڪ ڏينهن
سندس روميٽ پريشان ٿيندي کيس پڇايو هو.
”شريف ڪير؟“

”تون شريف کي ڪونه سڃاڻين؟ هاسٽل جو داداگهر آهي.
۽ هر مهيني چوڪرن کان منتلي وٺندو آهي.“
”اها منتلي وري ڇا آهي؟“ هن حيران ٿيندي پڇيو هو.
”دراصل سڀني چوڪرن کان ڪا مخصوص رقم وٺندو
آهي ۽ ان رقم کي منتلي کڻي ڪوٺيو آهي.“ ان چوڪر
سمجهايو هئس.

”پوءِ ٻار ڪوئي ڪجهه ڪرڻس به ڪونه ٿو؟“
”نه بابا ڪير ٿو ان سان ڳالهائي ڪنهن کي مار ڪاٽي
ٿورئي آ.“

۽ پوءِ ٽئين ڏينهن شريف سندس آڏو هو.
”ميان ڪيڊ رقم.... هٿ ۾ پستول ڇڻ ڪو رانديڪو.
”پر مون وٽ ته ڪجهه به نه آهي.... پاڻ هٿ نوڪري
پيو ڳولهيان.“ انور هڻڪندي جواب ڏنو هئس.

”جي رهڻو اٿئي هاسٽل ۾ ته پئسا ڪيڏ نه ته مباحثي
جيڪڏهن ڪجهه ٿيو ته ان جي ذميواري اسان تي نه ايندي.“
شريف ڌڙڪو ڏنو هئس ۽ وحشيانه نموني ڪلندي واپس وريو هو.
”اف“ خوف وڃان سندس رڙ نڪتي هئي.

”وڪ وڪ تي ڪنڊا آهن هٿ“ سوچيو هئائين.
ٽئين ڏينهن تي ڪاليج مان واپس وڃڻ کان پوءِ کيس پنهنجي
بيگ غائب نظر آئي.... ۽ ان سان گڏ شريف جي چئي به
”اڃا به وقت نه ويو آ.... معاهدو ڪنڊن ته ڦاٽي ۾ رهندن.“

اڄ چوٿون ڏينهن آهي ۽ هن وقت ذهن ۽ نفس ۽ انا
 جي جنگ متل اٿس...
 سندس چاهي جي تاثر مان لڳي ٿو ته هن ڪو اهم فيصلو
 ڪيو آهي.
 رات آئي.... صبح ٿيو ۽ چوڪرن ڏٺو ته انور هارايل
 جواڙيءَ جيان، گريون وڪون ڪڍندو ڳوٺ وڃي رهيو هو....
 وري نه اچڻ ڪاڻ.

پڇتاءَ

رئيس عبدالقادر ڳوٺ جو مشهور زميندار آهي. الله جو ڏنل سڀ کي اٿس، پر نه اٿس من کي چين نه دل کي سڪون. هن ويل به ويٺو آهي ڪرمش ۾. مک تي مايوسيءَ جون لڪيرون. اکين ۾ پڇتاءَ جا ڪرڻا... ذهن ۾ ضمير چڻ هر هر پيو جهنڊيون پائيس. ۽ آئينو ڏيکاري ڏهن جي آئيني ۾ هڪ روپ ٿو اڀريس.

ننڍڙيون چمڪندڙ اکيون... ڳوڙهو سانورو رنگ.... سنهڙي سڪل.... اهو روپ اختري بيگم جو آهي.

اختري بيگم جنهن کي دل جي گهراڻن مان پانوي هٽائين. من پاتال مان چاهيو هٽائين. اها اختري بيگم جنهن جي پلانڊ ۾ پريت جا گل وجهڻ ڪاڻ، پنهنجا هٿ به زخمي ڪيا هٽائين، پنهنجو اولاد پنهنجا عزيز دوست سڀ ڇڏيا هٽائين.

”اختري بيگم تو منهنجو قدر نه ڄاتو.“ چپ چرڻ لڳس ۽ ذهن ۾ آيل اختري بيگم کي ڏوراپو ڏيڻ لڳو.

”تو کي واقعي مون سان نه پر منهنجي پٽي سان پيار هو. هوند مون کي ان ويل ئي سمجهه اچي ها. جڏهن منهنجي عزيزن، دوستن مون کي سمجهايو هو.“ يادن جي چٽڙواڳ چوهي تي دوستن جون ڳالهائون آلمر جا ورق بنجي سندس آڏو اڏرڻ لڳيون.

هڪ ورق سندس آڏو آيو ان ورق تي ڪي تصويرون
اڪريل هيون، ڪي لفظ چٽيل هئا. تصويرن ۾ هڪ تصوير
سندس گهاٽي دوست رحيم بخش جي هئي.... سندس پڳ مٿ
يار ڏاڍي قرب منجهان سمجھائي رهيو هو.

”منهنجا دوست، منهنجا ڀاءُ، هي ماڻهو اسان سان نه
اسان جي پئسي سان سڃا آهن. کين اسان سان نه، اسان جي
پئسي سان پيار ٿئي، ڇو پنهنجي پئسي ۽ پنهنجي نسل پٺيان
پيو آهن. هروڀرو جي پيءُ جو ايترو شوق اٿئي، ته پنهنجن
منجهان ڪا وٺ، چوندا آهن رت دانگيءَ ۾ به وري سو جي
وڙهنديون ته وري پرڇي به پونديون.“ رحيم جا لفظ چڻ مٿس
چٿرون ڪري رهيا هئا. ”ڪيترو نه سچ چيو هو رحيم، پر
مون سندس قدر نه ڄاتو رهندو به رحيم تي ڪاوڙجي پيو
هئس.“ پڇتاءُ منجهان هٿ مهڻ لڳو.

يادن جو هڪ ٻيو ورق اٿيو.... جنهن تي هڪ عورت
جي تصوير هئي. نئين ۾ نير هيس پر خاموش هئي.... چپ
هئي.... ڪچي ها ته به ڇا ٿئي ها يا ڏسڪي ها ته به ڇا وري
ها..... اجرڪ اوڍيل، رئس جي پهرين زال ماري هئي.

”ويچاري.... شايد سندس ئي بدلو قدرت مون کان پئي
وٺي.... شايد سچ ئي چوندا آهن، ته خدا جي دڀڳ دير سان
پڄندي آ....“

به ئي پٺا گڏ اٿليا.... جن تي ڪن ٻارن جون تصويرون
هيون.

انور.... سڪين.... منو.... پيو.

ننڍڙا ننڍڙا بالڪ حيرانيءَ سان، ماءُ جي ڪرندڙ ڳوڙهن
کي ڏسي پيءُ جي سخت مک ڏانهن پسي رهيا آهن. هن آس
تي ته ”شايد بابا، اسان کي پرڇائي.“ پر ات ته ڪجهه به
نه هئو.... رڳو سختي هئي.

”ها ٻچن سان به زيادتي ڪيم. سندن حق ڪسي.“ دڪ وچان نڙيءَ ۾ ڪندا ڇيڄڻ لڳس، پاڻيءَ جو گلاس پي نڙي آلي ڪيائين.

”انوءَ کي ڪيترو نه ڊاڪٽريءَ جو شوق هو، ڪيترا پيرا نه چيو هئائين ته ”بابا شهر موڪايم.“ پر آءُ نه ڄڻ اولاد لاه هيس ٿي ڪونه. رڳو اختري بيگم جي چوڻ تي ته ”ڇوڪرو شهر وڃي ڪر جي پوندو.“ ڪجهه ڪونه ڪيم. ۽ هينئر منهنجو ٻچو پرائمري اسڪول ۾ ماسٽر آهي. ۽ اختري بيگم هر طرح جا پني عيش ڪري سندس پيءُ ”نتو“ به اختريءَ جي گاڏين ۾ گهمندو وٺي. جيئن جيئن پني سوچن کان پيڇو ڇڏايائين، تيئن تيئن اهي وڏي رهيون هئس، ڄڻ ته انهن به اڄ رئيس جو گهيراڙ ڪيو هو.

رئيس ٻوٽ جو گڙنگ زميندار هئو.... ڪروڙن جي ملڪيت ورثي ۾ ملي هئس. سارڻي سندس سوٽ هئي. جنهن سان سندس پرڻو، سندس ٿي مرضيءَ سان ٿيو هو. سو پيا وان سليقہ مند مارئي، جا هلندي هئي ته آڪاش پيو جهومندو هو، ڳالهائيندي هئي ته گل پيا ٿڙندا هئا. سندس ورتاءُ هر ڪنهن سان سٺو ۽ سهڻو هوندو هو. رئيس به ڇڻ ماسٽريءَ تان اول گهول پيو ويندو هو.

هر ڳالهه مارئيءَ کان پڇڻ، هر ڪم مارئيءَ جي صلاح سان ڪرڻ، جيڏيون سرتيون ته ڄڻ مارئيءَ جي ڀاڳ سان ريس پيون ڪنديون هيون. پر ڀاڳ جوڙڻ وارو ته الله آهي. ”مارئي منهنجي بيگ ٺاهي رکجازه، اڄ آءُ ڪم سانگي ڪراچيءَ وينديس.“ رئيس ڪرسيءَ تي ويهندي مارئي کي چيو. ۽ پوءِ رئيس ڪم سانگي ڪراچيءَ ويو. هفتو.... ٻه.... مهينو.... پورن ٽن مهينن کانپوءِ ٻوٽ واپس وريو پر لڳي ائين

ٻيو ته چڻ مارئيءَ جي قسمت، ڪراچيءَ واري سمونڊ ۾ اڇلائي
آيو هجي. پورو هڪ هفتو به نه لنگهيو ته ڪراچيءَ لاءِ سنبريو
چي: ”شادي ڪرڻ تو وڃان.“

دوستن مٿن گهڻو ئي سمجهائين.... پر رهندو به ڪاوڙجي
ويو چي: ”زندگي مون کي گذارڻي آ.... مڙس ته چار چار
شاديون ڪندا آهن، مون به ڪيون نه ڪهڙو عيب ٿيو.“

نيٺ جڏهن ڪراچيءَ مان واپس وريو ته هڪ سنهڙي
سڪل، سانوري غراري واري عورت ساڻس گڏ هئي. ”مارئي
هيءَ تنهنجي ساهيڙي آهي اختري بيگم سندس ڀارت هجئي.“
مارئي ته چڻ حڪم جي بندي هئي.... ڏينهن رات سندس سڀوا
۾، ”جناب، هت چڻ ۾ منهن جي دل نه ٿي لڳي، شهر ۾
مانڪي بنگلو وٺي ڏي، ات آءُ رهنديس.“ اختري بيگم ڏاڍي
ناز انداز سان انگل ڪيو.

”ها رائي، تون ته رڳو شهر ۾ بنگلو پئي چوڻ، پر
آءُ ته آڪاس تان چنڊ تارا به تنهنجي لاءِ آڻي سگهان ٿو.“
رئيس قونڊ ۾ ڀرجي ويو.

”ه ها ڏس اهو بنگلو منهن جي نالي ڪڇ.“ اختري
بيگم رڻي جي ڪنڊ ڇٻاڙيندي، مرڪندي چيو.
”تون ته رڳو بنگلو ئي چوڻ پر آءُ ته پنيون ٻارا به
تنهن جي نالي تي ڪندس.“

رحيم ان ويل به جهليو ”متان اهڙو ڪم ڪيو اٿئي،
پسو هٿ ڪري هٽندي توکي به لت.“
”منهنجي زال آ، منهنجي مرضي آءُ ڇا به ڪيان.“
رئيس وري به ڪاوڙ ۾ جواب ڏنو.

اختري بيگم شهر آئي.... پنجن لکن جو بنگلو مليس ته
چڻ لکن جي زمين به.
پر اختري بيگم ته ڍاڇو جي ئي نه هئي. وقت گذرڻ
لڳو رئيس جي ملڪيت سوندي رهي ۽ اختري بيگم جون

اڪيون طوطي جيان بدلجڻ لڳيون.

اڳ جو اتي رئيس کي ماني ٿڪي ڪارائيندي هئي پر هاڻي ته کيس پڇندي به ڪانه هئي. رئيس ڪلاڪن جا ڪلاڪ ويٺو سندس اوسڻڙو ڪندو هو. پر اختري بيگم کي پنهنجن مائٽن کان فرصت ڪانه هوندي هئي.

”اختري بيگم آخر اهو ڪيستائين ٿيندو ۽ آڱ ڪيستائين راتين جون راتيون ويهي تنهن جو انتظار ڪنديس.“

رئيس آخر هڪ ڏينهن ڪاوڙجي پيو.

”هان هان هي تون ڇا پيو چوين آڱ تنهن جي زال آهيان ٻانهي نه.“

اختري بيگم ڪتو جواب ڏنس ۽ منهن بچڙو ڪري ڪمري منجهان نڪري وئي.

ٻه ئي ڏينهن رئيس ۽ اختري بيگم ۾ ڪافي ڏي وٺ هلي پر آخر هڪ ڏينهن اختري بيگم وري رئيس کي پرچائي ڇڏيو.

”جناب منهنجي ڳالهه ته ٻڌو.“

”ڪهڙي؟“

”ڇو نه هن سال حج تي هلي کير ڪند ٿي اچون.“
رئيس راضي ٿيو.... حج جا ڏينهن آيا. ٻئي ڪعبه الله شريف جي اڳيان ادب سان هٿ ٻڌيو بيٺا هئا.
”جناب“ اختري بيگم جو آواز هو.

”جي.“

”هٿ مون سان وعدو ڪيو ته سموري ملڪيت منهنجي نالي تي ڪندو.“

رئيس ٽپرس منجهان کيس ڏٺو.

”ها ها جناب، توکانسواءِ منهنجو هن جڳ ۾ آهي ڪير.“
اختري بيگم زور ڪيو.

حج جي سعادت پوري ڪري ٻئي واپس وطن وريا.

اختري بيگم جو زور، ڏينهنون ڏينهن وڌڻ لڳو.... ۴
 هاڻ رئيس به ٿوري اک پئي هئي.... ڪجهه ملڪيت اختري
 بيگم جي نالي ڪئي ته ڪجهه مارئيءَ جي نالي.
 مارئيءَ جي نالي ملڪيت ڪرڻ ۴ اختري بيگم جو
 آهي منجهان نڪرڻ چي: ”سون کي طلاق ڏي، تون مون کي
 ڌاري ٿو سمجهين ته هن گهر ۾ رهڻ مان فائدو ڪهڙو؟“
 هن وقت رئيس پشيمانيءَ مان هٿ مهڻي رهيو آهي. ۴
 هر هر پشيمانيءَ تان پگهر جون بوندون اگهي رهيو آهي. ۴
 هاڻي هن سوچي ورتو آهي ته اختري بيگم کي طلاق ضرور
 ڏيندو.

وساريان نه وسري

هيءُ انهن ڏينهن جي ڳالهه آ جڏهن آڱر چوٽون درجو سنڌي، دادوءَ جي مين اسڪول ۾ پڙهندي هيس. مون سان گڏ منهنجي ڪلاس ۾ زهره ۽ حاڪم زادي به مون سان گڏ پڙهنديون هيون. ڪجهه ڏينهن کان محسوس ڪيم ته ٻئي چئوڻ روز رسيس مهل غائب ٿي وينديون هيون، اينديون هيون ته هٿن ۾ ڪوڪلا پير پکڙا ۽ پائلي کنيو. ان زماني ۾ هڪ ڪئمٽرو با هڪ اڇو قلم يا گنڊو ته پئسي ۾ به ملي ويندو هو سو پائلي خرچي طور گهران ملڻ ناسڪن ته نه، البت ڏکيو ضرور هو.

”اٿي روز اوهاڻ رسيس مهل ڪاڏي وينديون آهيو؟“

هڪ ڏينهن مون کائڻ پڇيو.

”ٻڌايونس؟“ زهره ٺوٺ هڻندي حاڪم کان پڇيو.

”ها...“ حاڪم شرمائيندي جواب ڏنو ”پر ڪنهن

کي ٻڌائجان نه.“

”نه“ مون واعدو ڪيو.

”ٻڌائينس نه“ حاڪم، زهره کي چيو.

”اٿي تون ٻڌائينس“ زهره مرڪندي حاڪم کي

ڏک هنيو.

”اسان نه.... پريسان هڪ ماڻي رهندي آ ان جي گهر

وينديون آهيون، هوءَ اسانکي ڏوڪڙ ۽ شيون ڏيندي آ.

تون هلنديء؟“ هن مونڪان پڇيو.
 ڏوڪڙ ۽ شيون ملن ۽ آڏو انڪار ڪيان، آڏو ته ان
 وقت ئي هلي لاه تيار ٿي ويس.
 ”ڇڱو مباحثي هلنداسين. زهره ۽ حاڪم ٻڌايو. خدا خدا
 ڪري ٻيو ڏينهن ٿيو.... الاڻي ڪيئن رسي ٿي. اسان پهتاسين
 ماڻي جي گهر.
 اڌڙوٽ عمر جي ماڻي رڻي جي پاند سان وات ويڙهيو
 ڪپڙا استري ڪري رهي هئي.
 مون کي ڏسي ٿورو چرڪي.
 ”ڪنهن کي ٻڌائيندي ته ڪونه؟“ زهره کان سوال
 ڪيائين.

”نه ماسي اسان جي ساهيڙي آ ڪنهن کي ڪونه چوندي“
 ”ها ماسي هن جا اکر به سٺا آهن.“ حاڪم جو
 آواز هو.
 ”ڇڱو....“

ماسيءَ جاري مان قام ۽ ڪاغذ ڪڍي مون کي ڏنو.
 ”جيڪو مان چوان، سو لکندي وڃ“ ماسيءَ حڪم
 ڏنو ۽ مون عمل ڪرڻ شروع ڪيو.

”دل دلبر تنهنجي خاطر سک جي سڀڃ
 وڇاڻ ٿي.“

منهنجا سائين منهنجا حاڪم،

ڪلهه به مون ٽوڪي ڏٺو پر تون ايترو بيبيازيءَ سان
 هليو ويئين. راڻا آخر ايترو شرم چاجو، آڏو تنهن جي پانهي
 آهيان. غلام آهيان مون تي به من مهر جي نظر ڪرين.“
 ان بعد ڪجهه ٻيا به سنڌي فلمي شعر وغيره هئا.

حيران به هيس ته پریشان به، پر سسپينس پنهنجي
جاه تي ان بعد ماسي ۽ ان تي عطر هاريو ۽ ڪوڪلا
هر مٿ ڀري ڏنائين ته ڪاٺينديون وڃو ۽ جواب آڻيند ۽ ته
پائلي به ملندو.

”آخر خط ڏيئو ڪنهن کي آ.“ گهٽي ۽ مون زهره

کان پڇيو.

”اتي ئي ٿورو اڳيان ڪاليج جو هڪ پروفيسر آ
ان کي.“ خير ڳالهائون ڪندا وڃي پهتاسين پروفيسر
جي در تي.

در کڙڪايوسين.

اندران نوڪر نڪتو.

”پروفيسر آهي؟“ حاڪم پڇيو.

”نه ٿوري دير کان پوءِ ايندو.“ پر ڪم ڪهڙو آهي؟“

”بس آهي ڪو.“ زهره پڪاڻي ۽ سان جواب ڏنو.

”ڀلا اٽڪل ڪيتري دير کانپوءِ ايندو.“ زهره پڇيو.

”اڌ ڪلاڪ کن ۽.“ نوڪر جواب ڏنو.

۽ اسان بيهي رهياسين، پروفيسر جي انتظار ۾ ڪوئي

مٺي ڪلاڪ کن کانپوءِ پروفيسر صاحب جي صورت نظر آئي

پٺيان ماڻهن جو ڊنبلو... اسان به، ڪئي نه هم نه تم وڃي

خط ڏنو سونس هٿ ۾.

خط سان گڏو گڏ سندس چهره جو رنگ به ڦرڻ لڳو.

پروفيسر گهر ۾ داخل ٿيو، ٿوري دير کانپوءِ ٻاهر نڪتو. ۽

هڪ خط بمع هڪ عدد چٽپ جي اسان کي ڏنائين.

”آڻينده جي ڪو آندو، ته مار ڪيندومانو.“

اسان خط آڻي ماسي ۽ کي ڏنو. خط ڏسي ماسي گل

جهان ٽڙي پئي.

”پڙهي ٻڌايو“ ماسي ۽ چيو.

مڪار عورت،

خبردار جي ڪو خط موڪليو اٿئي. آئيندي جيڪڏهن
و تنهنجو خط مليو ته مڙهين کي ڏيکاري پادرڪارائيندومانءَ.
بس ماسي وساجڻ لڳي ۽ ايندڙ وڃ روج سان ٿي.
۽ هوڏانهن اسانجا ٻوٽ به پيلڙا ٿيڻ لڳا، پاڻي نه پاڻي
جي ماڳ، رهندو به واپسيءَ ۾ پينچ تي بيهڻو پيو.

(ننڊڙيون ڪهاڻيون)

وهه نه آهي سچ آهي

ڏسي رهي آهيان هڪ هجوم، نينگرن جو. ٻڌي رهي آهيان آواز ڪارين جا.... خبر نه آهي ڇا آهي؟.... به ٿي وڪون اڳتي وڌائي، ماڻهن جي ميڙاڪي مان لپاڪا پائيندي ڏسان ٿي. به نينگر، پاڻ ۾ الجھيل وڙهي رهيا آهن. ڳاڙهو ڳاڙهو رت ڏئي رهيو آهي ريڇ ڌرتي مانا ڪي، سوچان پئي شايد ڪو ديس جو دشمن آهي. پر نه هي ته فھيم آهي ۽ ٻيو شايد سعيد.... اوھ.... فھيم سعيد کي ڪيرايو.... چاقو سندس ور مان نڪتو اف.... ٻو مان اڪيون پوري ڇڏيس. وري اڪيون ڪوليم.... ريٽورت سينڌر بڻجي چمڪي رهيو هو ڌرتيءَ جي سينڌ ۾. خبر ناهي ڇو وڙهيا آهن، هئا ته پاڻ ۾ گهاٽا دوست. ٿي سگهي ٿو ڪنهن ڳالهه تان اٽڪيا هجن پر ائين ته نه وڙهن گهرجن. ڪامن روم ۾ ويٺي سوچيان پئي. پانت پانت جا آواز اچي رهيا اٿم ڪنن ۾، ڇا ٿيو؟ ”پر ۾ ويهندڙ رضيه کان پڇيم.“

”فھيم ۽ سعيد وڙهي پيا آهن، سعيد کي اسپتال ڪڍائي ويا آهن چون ٿا ته حالت ڏاڍي خراب اٿس.“
”پر جهيڙو ٿين ڇا تان؟“ مان ٻيو سوال رضيه ن ڪيان ٿي.

”هوءَ ڏني اٿئي نه فوزيه، جيڪا هر سال چورا مٿائيندي آھ، سعيد سان افير ۾ آ....“ ان تان.

”ها سڄو ڏينهن ٻئي گهرس ڪينتين اڳيان ڏاڪڻ نسي
ويٺا هوندا آهن.“ مون جواب ڏنو ”رٺن اچي اسانجن ڇوڪرن
کي ڪاري ڇڏيو آ، اچن ٿي هت چورن ڦاسائڻ جي خيال کان
ٿيون.“ ڇڙ ۾ آءُ چوان ٿي.

”اسانجا ڇوڪرا بي عقل ٻار نه ڪونهن، ڇو ٿا سندن
هٿن ۾ رانديڪو بنجن رخصت جواب ڏنو.

”ها واقعي تون به سڄي آهين پر جهيڙو ڇو ٿيو؟“
”تو کي نه خبر آ فهم ڇا اڄ ڪلهه سي ايس ايس جي
رٺن ۾ پاس ٿيو آ سو فوزيه به سعيد سان ڦٽائي فهم سان دوستي
رکي آ. ۽ انهيءَ ڳالهه کان ٻئي اٽڪي پيا.“
”باد اچي رهيا اٿم فوزيه جا لفظ“ هنن چئن کي آلو بنائڻ
ڏاڍو سولو آ.“

”ياد ٿا اچن ٿا سعيد جا اکر جي ان آڱريشن جي
موقعي تي اوٽ کڻندي چيا هئائين، ”ڌرتيءَ جي پوتر مٽيءَ
جو سو گنڌ کڻي، وڃن ٿو ڪيان ته قوم سان هميشه وفادار
رهندس.“

”ذهن جو چڪرو ٽئين پاسي آيم جڏهن فهم هڪ تقرير
ڪندي چيو هو. ”اسين هڪ بهادر قوم آهيون دشمن لاءِ
زهر هلاهل.“

سوچيان ٿي واقعي اسان بهادر نه آهيون، ڌارين لاءِ
پنهجن جو رت وهائڻ بهادري نه آهي ته ڇا آهي.

هڪ سڄ ٻه پاڇا

”يا الله سائين! شل خير سان گهر آڻيس. صبح کان
گهران نڪتو آ. الله شل ڪڪي پيءُ کي منهنجي به عمر
ڏئي. جيئن ئي گهر پهچندو ته ٻه نفل شڪرائي جا پڙهنديس.“

اڄ ڪله تہ ڊرائيور بہ انڌا ٿي پيا آهن ائين ٿا گاڏيون هلائين جو ڀلي ڪير بہ هيٺان اچي.

ڪٿي ڪڪي پي... نہ نہ... الله نہ ڪندو جو کيس ڪجهہ ٿئي، آءُ پاڻ شل سندس مٿان قربان ٿيان شل پنهنجن هٿن سان مون کي هوري. الله شل منهنجي حياتي بہ کيس ڏئي.

....

....

....

....

”يار وڃي ڪيڏانهن ٿو ويهہ نہ اڃا.“
”ڊير ٿي وئي اٿم... گهر واري انتظار ڪندي هوندي!“
”چڏ يار اهڙي ڪهڙي ڊير آ، اڃا ٻارنهن مس ٿيا آهن.“

اڙي ها خبر اٿئي... مصطفيٰ آهي نہ... ان جي گهر واري ويچاري گذاري وئي...

”گذاري وئي؟!“ ائين چئي حيرت ۾ پئجي ويو.
”ها!“

”ها... ڪيڏو نہ خوش نصيب آ...“ آواز ۾ حسرت هئس.

....

....

....

....

ذات جو فرق

لکي پئي ”جڏهن اسان سڀ انسان آهيون تہ ٻيو ذات ذات جو فرق ڇو؟ ننڍي وڏي ۾ ويڇو ڇو؟ آخر اهو ڏينهن ڪڏهن ايندو جڏهن اسانجي سماج مان طبقاتي فرق ختم ٿي ويندا ۽ اسان ويڇا ۽ حد بنديون ٽوڙي صرف انسان هوندا سين، صرف انسان... اهو ڏينهن ايندو... جلد ايندو... مون کي پڪ آهي...“ ٻيءَ جو ڪمري ۾ داخل ٿيڻ.

”اهو معاف ڪجانءِ اڃا توکي ڊسٽرپ ڪير.“

”نه نه ڪا ئي ڳالهه ڪانهي.... ڇٽ ڪيئن آئي آهين؟“
 ”نوڪي دعوت ڏيڻ آئي هيس. شانو ايم- آي پاس
 ڪئي آ سو ان جي مان ۾ پارٽي ڪئي اٿم.“
 ”شانو جي مان ۾ تو پارٽي ڪئي آ؟!“
 ”ها. پر ان ۾ حيران ٿيڻ جي ڪهڙي ڳالهه آ.“
 ”ڪمال آ ڀنگيائيءَ کي ڪٿي اهڙي لغت ڏني اٿئي.“
 ”پر شانو نه سهي سندس ماءُ سهي. هرو ڀرو نيچ ماڻهن
 کي ايترو مٿي نه ڇاڙه جو اسان جي ئي برابر ڪن. مان ته
 سڄي ڳالهه، شانوءَ سان ڳالهائڻ ئي پسند نه ڪندي آهيان سو
 وري پارٽيءَ ۾ ڪيئن شرڪت ڪنديس توبه ڪر.“

....

....

....

....

حصو

”گهڻو ٿيو؟“
 ”ٻه هزار، پنج سو، ٽي سئو“
 ”هاڻي حساب ڪيئن بيهندو“
 ”پنجاهه منهنجو، پنجويهه تنهنجو، ۽ پنجويهه اصل
 مالڪن جو.“
 ”نه ائين وري ڪيئن ٿيندو، گهڻو ڪم ته مون ڪيو،
 پنجاهه منهنجو، پنجويهه تنهنجو.“
 ”ڪمال ٿو ڪرين ڀار، در در آءُ رليس، دڪانن تان
 الڳ ڇنڊو ڪٽو ڪيم، اسڪول ڪاليج الڳ لٽاڙيم، هاڻي
 وري اڌ ٿيو تنهنجو؟“
 ”پر آءُ به ته گهٽ ڪونه ڊوڙيو آهيان.... ڇڻو ائين
 ٿا ڪيون چاليهه تون ڪڻ چاليهه مان، ويهه هوڏ وارن لاءِ
 ڪافي ٿيندو.“

....

....

....

....

ڀڪڪ اسڀات

”ايڏي سرعاڻ... واھ... ايڏو سھي سنبري... سينتون
پينتون لڳائي دھليءَ جو ٻانڪو ٻنجي ڪيڏانهن پيو وڃين؟“
”هلين تہ صلاح اٿئي.“
”پر وڃين ڪاڏي ٿو؟“
”بس يار مڙ ٿي گھمڻ ڦرڻ.“
”پر نيٺ بہ، ٻڌاء سھي وڃين ڪيڏانهن ٿو؟“
”ڄامشوري جي ڀل ٿي“
”ڄامشوري جي ڀل ٿي ايترو ٺھي جڙي!؟“
”صفا ڪو پوک آھين. خبر نہ اٿئي تہ ات
اچ ڪلھ، ڏاڍيون ٺاھو ڪٽيون جوانڙيون تفريح لاءِ اينديون
آھن.“

”ڪمال آ يار، تفريح ھڙي ت ۾.“
”پيو ڇا ھاڻي ٿي تہ اتي مزو آ. ٻوڏ ۾ لڙھندڙ ٿانو ٿيا،
ٽپڙ ٽڙي، لاش، درياھ جي لھرن ۾ غوطا کائيندا اھڙا تہ سھڻا
لڳندا آھن جو ڳالھ ٿي نہ پڇ! چڱو ھاڻ جلدي تيار ٿي وٺ!“
....

خيرات

”منھنجي خيال ۾ تہ عن گھر ۾ ھلڻ گھرجي.“
”ھا... ھتان ڪافي ڪجھ، ملي ويندو... حيثيت وارا
بہ آھن، تہ خدا درس بہ، جواب ڪونہ ڏيندا.“
”اٿي ھا... اڃا ڪلھ، ٿي تہ آڀا کي پگھار بہ ملي ھوندي.“
دروازي تي ڪٽڪو.
”آڀا آھي؟“
”ھا امان اندر آ.“
”نيتگريون مفتحي ۾ گھڙيون.“

آپا ويٺي آ ڪٿ تي.... هٿ ۾ ٻارنهن سونيون چوڙيون،
اڳيان ڳهن جا ڳٽ.

”آپا اسان ٻوڏ وارن جي مدد ڪرڻ لاءِ چئندو گڏ
ڪرڻ نڪتيون آهيون، جيڪا ڪجهه مدد اوهان ڪري سگهو
سا ڪيو.“

”ادي آءُ پاڻ قرض تي ويٺي گهر هلايان، في الحال
نه مون وٽ ڪجهه به ڪونهي.“

ٻيو گهر

”هن گهر ۾ هلون من هتان ڪجهه ملي وڃي؟“

”ڪير آهيو؟“ گهر ڏيئيءَ جي هڪل.

”ادي اسان يونيورسٽيءَ جون شاگردائيون آهيون ٻوڏ
وارن جي مدد لاءِ چئندو گڏ ڪرڻ نڪتيون آهيون پراڻو ڪندي
ڪپڙو يا ٻيو سامان هجيو ته مهرباني ڪري ڏيو.“

”جيڪي ڪجهه اسان کي ڏيڻو هوندو، اسانجا سڙد
پاڻهي ڏئي ڇڏيندا“ ڪٿو ۽ ڪهرو جواب.

”ڪير آهن؟“ ڪمري مان آواز.

”پ... رنون، پنڻ آيون آهن!“

....

....

....

....

جي گهر اچين هون

شهيد عبدالرزاق سومرو جي تربت پاڻيءَ جي لپيٽ ۾
(هڪ اخباري خبر)

”خبر نه آهي ڇو؟ سنڌو ماڻا اسان تي ايترو ڏمري آ-
اسانجا اڃا ٻائائين، گهر لٽيائين، پر اڃان به سک نه ٿو اچيس
۽ هاڻي اسانجي سورهيءَ سرويچ جي تربت ڏانهن وڌي آ.“
”نه راڻي پيڻ، تون غلط ٿي سمجهين. سنڌو ماڻا نه،
پنهنجي عظيم پٽ کي سيني سان لائڻ، سا ۾ سانڍڻ لا-“

هلي آئي آ. ڪيڏو نه خوشنصيب آ رزاق شهيد جو سنڌو مائو.
اڻ پنهنجي سر هن وٽ هلي پهتي آ.

....

....

....

....

سونهري موقع

”هي دڪان مان ڳوٺيون کڻائي ڪيڏانهن پيو وڃين؟“
”هيڏانهن هوڏانهن نهاري منهنڙو سرپاٽ.“

”گهر ۾.“

”گهر ۾؟ ڇو؟“

”هي ها“ ڊپل ڪل جو آواز. ”مٺا ڪو چسو آهي،
ڀوڪون ڀوڪون سڀ لڙهي ويون آهن. اُن جو ملهه ٿيندو
مهاڻگو سونهري موقعو آ، سونهري موقعو!“

....

....

....

....

امداد ي ڪم

ڏيک هڪ ليڊيز ڪلب جو، سامان جو ڍڳ.... نينگرڀون،
عورتون، نه ننڍا ننڍا پاڪيٽ بنائي رهيون آهن.
”ماڃيس ته ڏاڍا سهڻا آهن. هيٺ ته شايد اهڙا ملندا به
ڪونه هوندا.“ عورت جو هٿ سندس پرس ۾ ويو ۽ خالي ٿي
ٻاهر نڪتو.

”هي تازا تازا بسڪيٽ بامبئي پڪريءَ جا ٿا لڳن.
ڳوٺاڻا ڇا ڄاڻن اهڙن بسڪوٽن مان انهن لاءِ ته ڊبل روٽيون،
پاپا، ڳڙ ۽ پڳڙا ٿي نڪ آهن.“ سوچ....
”پيو پٽ هيڏانهن ته اڃ.“

”جي امان“

”ويجهو ٿي“

”.....“ سرپاٽ پار جي ڪن ۾.

پار اٿيو ڪا شي قميص هيٺان لڪائيندو ٻاهر نڪري ويو.

....

....

....

....

قانون جو احترام

”هيءَ بيبي ڪيترن سالن جي آ؟“
”ٽن سائڻ ٽن سالن کن جي ٿيندي.“
”ٽڪيٽ ڪٿي اٿس؟“
”ٽڪيٽ اها ته مون ورتي ڪانهي.“
”ڪمال آ ٽن سائڻ سالن واري ٻار لاءِ ته ٽڪيٽ
لازمي آهي.“
”پر ادي رهن ڪو جاءِ ٿورڻي والاري آ، ويچاري
بيبي آ يا وري منهن جي هنج ۾ ٿي ويهي.“
”ڪجهه به هجي ساڍا چار روپيا مون کي ڏي ته ٽڪيٽ
ٺاهيان.“
”مان ته ڪڏهن به نه ڏيان ننڍڙي ٻار لاءِ ساڍا چار
روپيا؟“

”شرم نه ٿو اچئي، هڪ ته پنهنجي ملڪ جي قانون
جو احترام نه ٿي ڪرين ۽ ٻيو رهندو به ڪاوڙ ٿي ڪرين
حق تي احسان جي پاڪستاني قوم ٻين کان پئجي آهي. ڪي
ساڍا چار روپيا نه ته پوليس واري کي ٿي سڏيان.“
”ادي ڪاوڙ نه ڪر، هوڏانهن هل ته ڏيان ٿي.“
عورت اٿي....پرس مان ڪجهه ڪڍي ٽڪيٽ چيڪريائين
جي سٺ ۾ وڌائين.

”هيءَ اٿئي منائي“ سرهاٽ.
ٽڪيٽ چيڪريائين مرڪندي واپس هلي وئي.
”گهڻو ڏنئس؟“ ٻيءَ پڇيو
”ٻه روپيا.“

....

انجوائمنٽ

”ڏاڍي بوريت پئي محسوس ٿئي ڇا ڪجي؟“
”اڌا آءُ ٻڌايانءُ“

”ها“

”ڪوبه نمبر ڊائل ڪري اٿ ڳالهه“

”اڙي ها سٺي ترڪيب ڏسيه.“

”ڪنهن جو ڪيان؟ هو؟ نو واري ساهيڙي آهي نه

نجم ان کي ٿو کڻي ڪيان.“

”ها ها ڏاڍو مزدو ايندو.“

”هلو“

”نجم ڇا حال آهي؟“

”ڪمال آ سڃاڻن به ڪونه ٿين جڏهن ته آڱر هر روز

هر ڀل پيو توکي ياد ڪندو آهيان.“

”هلو — هلو.“

”ڇا ٿيو؟“ هڪا هڪا ٽهڪ

”ڇا وري ڇا، فون رکي ڇڏيائين.“

”بهر حال مزدو ڏاڍو آيو.“

”سوچيندي ته ضرور هوندي ته فون ڪنهن جو آ.“

”ها“ مليل جليل ٽهڪ مستيءَ سان پرپور.

ڪجهه دير بعد.

فون جي رنگ.

”فون ته ڪن.“

”ها ڪٿان ٿي.“

”هلو“

”اوهان کي ڪنهن سان ڳالهائڻو آ.“

”.....“

”ڪٿه“ رسيور زور سان اچلڻ.

”ڪير؟ ڪير هو؟“

”خبر ناهي ڪير نياڳو هو؟“

”مون کي ان وقت فون ڏين ها ته مزدو چڪا پانس ها....“

بي شرم کي شرم نه ٿو اچي ڪنهن کي تنگ ڪندي.“

خار ڪاوڙ چڙ....

مهلجي اڏئي

رستو... موٽرن گاڏين جي ٻيهر ٻيهران....
 ڀرسان ڳاڙهي رنگ واري سهڻي بلدينڪ.
 ”اڃان ڪونه آئي؟“
 ”اچي ويندي، ڳڻتي ڇو ٿو ڪرين؟“
 ”اڃ جي ٿڪ ٿڪ... آهستي آهستي.“
 ”اڙي اچي وئي.“
 ”اجها نهاري به پئي هيڏانهن!“
 ”ه هاڏس مرڪي به پئي....“
 ”اڙي، وري واپس هلي وئي.“
 ”الائي ڇو؟“
 ”اوهيو، وري واپس اچي وئي.“
 ”هيٺ ڪجهه اڇلايائين به.“
 ”پڪ مون لاءِ ڪو خط آ.“
 ”نه ڀار ڪلهه سلام نه مون ڪيو هئو مانس.“
 ”ڊڪي ٿو.... اوڏانهن.... جهڪي ٿو.“
 ”ڪجهه کڻي ٿو....“
 ”ڇا آهي؟ ڇا لکيو اٿين.“
 ”ڪه.... ڪه ڪجهه به نه.“ ڪياري ڪنهندي جواب
 ”مون ڪي به نه ڏيکار.“
 ”اوه.... پان واري ڳاڙهي پڪ.“

بدلو

خبر اٿئي مون ڌارين مان شادي ڪئي آ.“
 ”ڇو“
 ”بدلو.... جڏهن اسانجا مرد ڌارين عورتن سان شادي
 ڪري سگهن ٿا ته ڇا اسانکي حق ناهي.“

شادي

”ٻڌو آ ته هن رئيس لطيف سان شادي ڪئي آ.“
”ها....“

”پر هو ته صفا پوڙهو آ.“
”پاڻ پوڙهو آ ته چاهي سندس پٽو ته جوان آ.“

....

....

....

....

ڪارو داغ

”ڇا پيو ڪرڻ.“

”خط پيو لکان.“

”ڪنهن کي؟“

”..... کي.“

”ڇو مائيتائي اٿئي ڇا؟“

”خير گهر، الله پنام ڏيندو اهڙين مائيتاڻين کان جي

لوئيءَ جي لڄ ٿيون لڄائن.“

”پوءِ لکينس ڇا ٿو؟“

”يار لکانس ٿو ته پنهنجا فوتا ۽ نالا اخبارن ۾ ڇپرائڻ

جو ايترو شوق اٿئي ته مهرباني ڪري پنهنجي ذات مٽاه.“

”آخر ڇو؟“

”يار تون پاڻ ئي ويچار، اسانجي ذات واري ٿي ڪري

اخبارن ۽ رسالن ۾ ليک ڇپائي ۽ فوتا ڏئي؟ اهو اسانجي ذات

تي ڪارو داغ نه آ ته ڇا آهي.“

....

....

....

....

هاڻيءَ جا ڏند

”ادي اوهان اسان سان ڪم ڪري نه ڏسو، سچ ٿيا

ڇٽون اسان توهانجو هر طرح سان عزت ۽ احترام ڪنداسين.“

”چڱو جي اوهان چئو ٿا ته آڌ هر طرح سان اوهان
 سان سهڪار ڪندس.... چڱو صبحائي کان ئي اچي آڌ اوهان
 سان آفيس ۾ ويهندس.... هيئر آڌ هلان پئي.“
 ”چڱو ڀيڻ مهرباني، صبحائي وري سڌ آهيون.“

چوڪريءَ جو وڃڻ ۽
 ”تم، نيٺ قابو ۾ اچي وئي.... (اڪ-دهائيندي) هاڻي
 ته اصل ٽڪ ٿي ڪونه ٿيندو، ڪم ڪرڻ ۾ به ڏاڍو مزدو ايندو
 (سڀني تي ڏک هڻندي) هاڻ ظالم آهي ته قهر.... فڪر ته
 ڏسينس اصل ڀل ۾ ئي لاه ڪڍي ڇڏيائين.... اڳتي ته پنهنجو
 الله حافظ آ.“

....
 ”ڀيڻ هاڻي اوهانجو وارو... اوهان به ڪجهه ٻڌايو.“

”ها.... ها.... هاڻي اوهانجو وارو.“

(نينگريءَ جو ڳائڻ)

”واھ!.... واھ جو ڳايو.“

”واقعي آواز ته لا جواب آيو.“

نينگريءَ جي پريٽ

”شرم ٿي ڪونه آيس ايترو مردن ۾ ڳائيندي.“

”ها ادا مردن ۾ ڳائڻ ڪو فضيلت آ.“

”بس بابا چوڏهين صدي آ چوڏهين صدي.“

”ها برابري ٿيون ڇاهن.“

”هي ته ڳائڻ هئو.... نچڻ جو چئونس ها ته نچي به.

ڏيکاري ها.

ڏيڍ رڀو ۽ ڏي پئسا

”ڇا زندگي آهي اسان جي به! صبح جو ساڍي ستين بجي
ڪهر مان تو نڪرجي ته وري شام جو ٻوڏي ڇهين ٿو. واپس
اچجي. سچ پيو چئي رفيق نه امين بڻسڪن وارا گڏه ڪان هڪ
رتي به گهٽ نه آهيون. ڪم.... ڪم.... ڪم.“ مان ٿاه جي
گنڊ کوليندي پنهنجي موجوده زندگيءَ تي غور ڪري
رهيو آهيان.

زينت هوندي آهي ته هن جي هڪ مرڪ سان ٽڪ
اٿن لهي ويندو آهي. جيئن سچ جي نپش سان ماڪ. پر اڪله
ته اها به ويل آهي، خبر نه آهي ڪڏهن واپس اچي؟
اجهو پر واري ٿاور جي ڪلاڪ ڇهن جو گهٽو وڃايو.
هي وقت هونئن به ڏاڍي بوريٽ جو هوندو آهي، وٽر جو
اڪيلائي، سو الاڻجي ڇا پيو لڳي. مان پيرن ۾ چپل پائي
بالڪنيءَ ۾ ڪرسي وجهي اچي ويٺو آهيان.

اسان جي گهر جي سامهون هڪ مين روڊ آهي،
جنهن جي ٻنهي پاسن کان فٽ پلٽ آهي. ڪراچيءَ ۾ رش نه
هونئن به جام آهي. الاڻي ڪيترن قسمن جون گاڏيون سامهون
اچي وڃي رهيون آهن. ڪيترن ماڻهن جا ميٽر لڳا پيا هوندا
آهن ۽ هر هڪ پنهنجي دنيا ۾ گم هوندو آهي.

اجهو سامهون به ماڻهو لنگهي رهيا آهن. اڃا پائڄاما، اڃا
پهراڻ ۽ مٿي تي اڇيون ٽوپيون پيون اٿن. ٿي سگهي ٿو مسجد
ڏانهن ويندا هجن.

ٻئي پاسي کان ڪجهه جوانڙيون اچي رهيون آهن. انهن جا ٽهڪڙا فضا ۾ ائين اڏامي رهيا آهن، جهڙن گتار تي انگلش ڌن. هڪ نيري رنگ جي بيل باٽم ۾ ملبوس آهي ته هيءَ کي وري سٿڻ تي ايئر لائينس جي مٺي شرٽ پيل آهي. ٽي وري ڪڙتي ڀاڄامي ۾ آهي ۽ چوٿينءَ کي شايد ساڙهي آهي. انهن جي ميڪپ اپ مان ائين محسوس ٿي رهيو آهي، ڇٽڪ ڪنهن فيشن شو ۾ شرڪت لاءِ وڃي رهيون هجن. پر نه، روڊ جي پچاڙيءَ ۾ هڪ سنيما آهي ان ۾ انگلش پڪچر لڳل آهي، تنهن کي ڏسڻ وڃي رهيون آهن. سامهون هڪ گدلو تون ڏهن ورهين جو چوڪر، جنهنجي نڪ مان گسوبو وهي رهيو آهي. هو انکي قميص جي ڦاٽل ٻانهن سان بار بار اڳهي رهيو آهي. اڳتي وڌي چوڪرين جي سامهون هٿ ڊگهه ٻاڻين، چوڪرين جي نگاهن ۾ نفرت ۽ ڏڪار جا آثار ظاهر ٿيل لڳا. ساڙهي واريءَ جو سنهڙو ۽ سهڻو نڪ ائين ڇپو ٿي ويو، ڇٽڪ اهو کينگو اچي هن کي ٿو لڳي.

”ڪمائيندا ڪونه، باقي پنڻ تي زور!“ بيل باٽم واريءَ منهن کي موڙيندي چيو ۽ اڳتي وڌي ويون. غريب چوڪر انهن کي حسرت سان ڏسندو رهيو، جيئن چٽي رهيو هجي ”رچرڊ برٽن لاءِ توهان پوڻا چار چار رپيا ڀريندو ۽ خدا جي نالي تي هڪ پئسو به نٿا ڏيو!“

اجهو هڪ جوڙو انهيءَ غريب چوڪر جي اڳيان لنگهي رهيو آهي. مرد جي هٿن ۾ هڪ سهڻي گاڏي آهي. جنهن ۾ هڪ سهڻو سپاهڙو نينگر ويٺل آهي ۽ جهڙو ”آسٽر ملڪ“ جو اشتهار لڳي رهيو آهي. نينگر جي اڇن اڇن هٿن ۾ هڪ نپل آهي. جا هو ڪڏهن وات ۾ وجهي ٿو ته ڪڏهن پيرن ۾. انڪائي ٿو. مرد سان گڏ جا عورت آهي سا شايد ان ٻچي جي ماءُ آهي. ڇاڪاڻ ته هن جي سهڻين اکين مان مامتا جي محبت جا ڪرڻا ڦٽي رهيا آهن. هوءَ پنهنجي پٽ جون سرڪيون

ڏسي مرڪي مٿس ڏانهن نهاري رهي آهي، ڄڻڪ هن کي پنهنجي عظمت ۽ اهڙي مٿي نينگر ڄڻ تي فخر هجي. مرد به ته ڏاڍي پيار مان ٻار ڏانهن نهاري رهيو آهي. آخر به نه هو هنجاءُ والدين آهن.

”الله جي نالي تي!“ اهو پينو چوڪر هنن جي اڳيان اچي بيٺو.

”اڙي، پري ٿي ڇريءَ جا...“ مرد چڙپ ڏئي هن چوڪر کي هٿائي ڇڏيو.

”ڪجهه ڏيوس نه!“ عورت کي ان غريب چوڪر جي حال تي رحم اچي ويو.

هوئنن به عورتون مردن جي متابلي ۾ وڌيڪ رحم دل هونديون آهن.

”ڇڏ بيگم، بيڪ ڏئي اسان ئي هنن کي ڪاريون ٿا. ڪم ڪار ڪن ته جيڪر اڏائي ڪيترو ڪمائن!“ پوءِ اهو مرد پنهنجي کيسي تي هٿ لائي خاطري ڪري رهيو آهي ته ڪٿي اهو سنس هٿون نه اڏائي ويو هجي.

چوڪر جي اکين ۾ لڙڪ اچي ويا. شايد صبح کان وٺي هن کي ڪجهه به نه مليو آهي.

مونکي ائين محسوس ٿي رهيو آهي، ڄڻ ته اهو گاڏڙي وارو ٻار، ستن اٺن سالن جو ٿي ويو آهي. هن جي ننڍڙي هٿن ۾ ڪتاب جي بڻڪ آهي. نيري بلو ڪار جي پتلون تي اچي قميص ۾ ٽائي سان هيڪاري خوبصورت لڳي رهيو آهي. ماڻس پيار مان سندس کليل تي چمي ڏئي رهي آهي.

”ڇڱو مڻي خدا حافظ!“ ننڍڙو ٻار پيءُ جي قدم سان قدم ملائي اڳتي وڌي رهيو آهي.

”پٽ، ڪلهه وانگر جلد نه اچجانءِ. مان پاڻهي توکي اسڪول مان وٺڻ اينديس!“ ماڻس چيو.

”ها پٽ، اڪيلو نه اچجانءِ!“ پٽ به تڪيد ڪندي چيو.

”پٽ، مانيءَ وارو دٻو ڪٿي نه؟“ ماڻس پڇيو.
”جي ها، ممي!“ ننڍڙي منصور جواب ڏنو.

پوءِ هو ٻيءَ سان گڏ اسڪول هليو ويو ۽ ماڻس گهر
جي ڪم ڪار ۾ مصروف ٿي ويئي.
”اڙي، هڪ ٿي ويو آهي ۽ آڱُ منصور کي اڃا اسڪول
مان وٺڻ نه وئي آهيان!“ ماڻس ارڇتو ٿاڻم پيس ڏانهن ڏسندي
رڙ ڪري چيو ۽ جلدي گهر کي ڪٽا ڪلف ڏئي اسڪول
ڏانهن رواني ٿي.

”هتي ته منصور نظر ٿئي نٿو اچي. اسڪول ۾ ته ڪو
ٻار به ڪونهي، جنهن کان پڇان. شايد گهر پهتو هجي!“ هن
اسڪول کي خالي ڏسي هيڏانهن هو ڏانهن نهاريندي دل ۾
سوچيو ۽ واپس گهر موٽي آئي.

گهر کي ته تالو لڳل آهي، ”متان مسز صديقيءَ جي
گهر ويو هجي!“ هن وري سوچيندي دل ٿي دل ۾ چيو.

”هتي به ڪونهي، شايد نديم سان گڏ ويو هجي!“ هو
صديقيءَ جي گهران مابوس ٿي نڪتي ۽ پنهنجي گهر اچي،
نديم جي گهر فون ڪرڻ لڳي.

”جي، منصور هتي ڪونه آيو آهي!“ هنجي هٿ مان
ذري گهٽ فون ڪرڻ ٿي هو.

”آف، خدايا! هاڻ ڇا ڪريان؟“ هن جي اکين مان
گهوڙا گهوڙا لڳا. هن بيچين ٿي منصور جي پيءُ کي دفتر
ڏانهن فون ڪئي.

ٿوري دير ۾ منصور جو پيءُ گهر پهچي ويو، ٻئي پریشان
هئا ته هاڻي ڇا ڪجي. شام جا چار ٿي چڪا هئا، مگر منصور
جو نڪو ڏس هو نڪو پتو. منصور جي ماءُ سخت پریشان
هئي ۽ جگر ڏري رهيو هوس.

هو ڏانهن منصور هڪ اونڌاڙ ڪوٺڙي ۾ بيهوش

پيو هو.

”ڏسوس، هوش آيس؟“ هڪ ٿلهي ۽ بي ڊولي آواز فضا ۾ ارتعاش پيدا ڪيو.

”نه استاد!“ هڪ گاڙهين اکين ۽ وڏين وڏين مڇن واري منصور کي اٽلائي پٽلائي جواب ڏنو.
”ڪچو بصر سنگهراڻي ڏسينس!“ استاد چيو.
”ها استاد، هاڻي هوش جا آثار نظر اچن ٿا!“ شاگرد جواب ڏنو.

ڪجهه دير کانپوءِ آواز آيو، ”ممم... ممم!“ منصور اڪيون کولي، چٽني پاسن ڏانهن نهاريندي جهڙي آواز ۾ پڪاريو.
”اڙي ڇپ ڪر ممم جا...“ هڪ چڙپ جو آواز آيو.
منصور ڊچي روئڻ شروع ڪيو.

”تڙاخ...“ اهو چماٽ جو آواز هو جيڪو منصور جي نازڪ گلن تي پيو، جنهن تي ماڻس پيار مان چميون ڏهندي هئي.
منصور وري بيهوش ٿي ويو. جڏهن هوش ۾ آيو، تڏهن هڪ بدمعاش چيس ”ٻڌ، توکي هاڻي چورنگيءَ تي پنڻو پوندو. جيڪي ماڻهو اتان لنگهن انهن کان خيرات گهرج ۽ خبردار اسانجي باري ۾ ڪجهه ٻڌايو اٿئي!“

”نه نه، مان ڪونه پنندس، بابا چيو آهي ته پنڻ گهڻو خراب آهي!“ منصور درد ڀريل آواز ۾ چيو.

”ڇا چيو، ڪونه پنندن؟“ اڙي جمع ڪئي اڇ ڏانڊا.
”مان پنندس... مان پنندس...“ منصور جي خوبصورت اکين مان ڳوڙها وهڻ لڳا ۽ سڌ ڪا ڀرڻ لڳو. منصور کسي ڪلهه واري سزا باد اچي وئي، جڏهن سردار هن معصوم جي نازڪ هٿن تي ٻرندڙ ڏانڊا رکيا هئا.
پوءِ اهو منصور، مونڪي سامهون سڙڪن تي پنندو نظر آيو.

”گهڻو ڪمايٽ سڄي ڏينهن ۾؟“ سردار سخت ۽ ڪهري آواز سان پڇيو.

”هي.... آهي!“ منصور جون ڏڪندڙ ٻانهون سردار
 ڏانهن وڌيون ۽ ان مٿيون کوليون.
 ”بس، ڏيڍ رڳو ۽ ٽي پئسا!“ سردار ڪاوڙجي ويو.
 ”زيڪ.... تـڙاـخ.... چـڙاـخ....“ انهيءَ سان گڏ
 معصوم ٻار جي رڙين جا ڪجهه آواز اڀرڻ لڳا.

ماسي عالمان

”اٿي مهرو ماسي عالمان گذاري وئي.“
”ڇا؟“

”ها ٿورو اڳ جڏهن بچل منڊس گهر وٺي ته ماسي عالمان مثل پٺي هئي. ڪن تي چيو ته شايد رات جي پوئين پهر گذاري وئي.“ زينت مونکي سموري ڳالهه ٻڌائي.

”ها بيمار ته ٿن چئن ڏينهن کان هئي.“
”توبه! الله شل اهڙو موت ڪنهن کي به نه ڏئي، گهٽ ۾ گهٽ اکين کي ته ڪو هٿ ڏيڻ وارو هجي!“ زينت جو انداز ڏڪارو هئو.

ها ڏک به چو نه هجي ماسيءَ جي شخصيت ئي ڪجهه اهڙي هئي.

منهنجي آڏو ماسيءَ جي شڪل ڦري آئي.
نهل نهل جسم... اکين ۾ پيڙا جا پڙ لاڻ... منهن تي بيشمار گهنج جن ۾ خبر نه آهي ته ڪيترن ڏکن ۽ دردن آڪيرا بنايا هئا.

ڪڇي چيلو، جا شايد زندگيءَ جي ٻار سببان جهڪي وئي هئي. هٿ ۾ سھاري لاءِ لڪڻ. ها جڏهن ڪو ٻيو سھارو نه ملندو آهي ته انسان ان لڪڻ کي ئي پنهنجو سھارو بڻائيندو آهي. ڪيترو نه بهترين سھارو هو ماسي عالمان لاءِ... وفادار... سڃاڻهو- جنهن جي آڌار تي ئي ماسي عالمان سڄي اوسي پاسي جو واڻ سماءُ لهندي هئي.

شل نه ڪو بيمار ٿئي ماسي عالمان ٿي ان کسي آرام
ڏيڻ جي ڪوشش ۾ نظر ايندي ان لاءِ ڦڪيون ۽ نسخا گڏ
گڏ ڪندي.

ڪٿي ڪو روسانو ٿيو ته ماسي ٿي پرچاءُ ڪرڻ ۾ اڳ اڳ
هوندي. - چي ”ابا گهر ڦٽائڻ ڪا چڱي ڳالهه؟“
منهنجو ته ننڍپڻ ماسيءَ جي گهر ۾ گذريو. اسانجي
ويڙهي کان ٿورو ٿي پريرو ماسيءَ جو گهر هوندو هئو. ماسي
گهر ۾ اڪيلي هوندي هئي ڪڏهن ڪڏهن ڪو سندس پٽ
رجب نظر ايندو هئو. نه ته خبر نه آهي ڪٿي رهندو هئو.

مان ۽ زينت اتي وڃي راند ڪڏندا هئاسين ۽ ماسي عالمان
اسان کي ننڍڙيون ننڍڙيون پڪڙيون پوپريون ٺاهي ڏيندي هئي.
پوءِ اسان گڏڙين جي شادي رچائيندا هئاسين پر وهائڻ ڪرڻ
ڪٽپوءِ گهڻو ڪري منهنجو ۽ زينت جو جهڳڙو ٿي پوندو
هئو ۽ مان پنهنجي گڏيءَ کي رسائي اچي پيڪي ويهاريندي
هيس پر ماسي عالمان وڃ ۾ پئجي ٺاه ڪرائي ڇڏيندي هئي
۽ گڏيءَ کي ساهري گهر موڪلڻ تي زور ڪندي هئي.

”نه، ماسي آءُ پنهنجي گڏي کي ساهري ڪونه
موڪلينديس.“ آءُ ضد ڪندي هيس.

”پٽ هوڏ نه ڪر گڏي کي پنهنجي گهر موڪل.“
ماسي سمجهائيندي هئي.

”نه ماسي منهنجي گڏي بي. اي پاس ڪري ڪري گهر
۾ ٿانوَ بهاري ڪري.“

”اسي ڇا ٿي پيو جيڪڏهن گهر ۾ ڪم ڪيائين ته
ڪهڙي وڏي ڳالهه، ۽ پوءِ به اسان چوندا آهن ته، ان جو منهن
جنڊ ڏانهن سو نينگريون پلي ڪيترو به پڙهن پر وري به سندن
منهن ساڳيو گهر ڏانهن آهي.“

”پر ماسي! آخر توهان مونکي ڪنوار کي ساهري گهر
موڪلڻ تي ايترو زور ڇو ٿا ڪريو.“ ماسيءَ جي سمجهائڻ تي.

منجهي، اڪثر سوال ڪري ويهندي هئس۔ ۽ پوءِ ماسيءَ جي
چهن تي هڪ ٽڪي مرڪ اچي ويندي هئي.
”امان نياڻيءَ جو گهر ڦٽڻ ڪا چڱي ڪالهه؟“
”ڇو ماسي؟“

”امان اڃا ٻار آهين وڏي ٿيندڙين نه پائهي خبر پوندڙي۔“
ماسي لاجواب ٿي جواب ڏيندي هئي ۽ مان منهن ٻچڙو ڪري
ڪنوار کي ساهري گهر موڪلي ڇڏيندي هئس.
وقت پنهنجي رفتار سان گذرڻ لڳو ۽ اسين چادرهون
ڍڪي گهر جي چوڌواريءَ ۾ بند ٿي ويون سين.
ماسي عالمان گهڻو ڪري اسان جي گهر ايندي هئي۔
۽ هاڻي اسان جي بدران شائل ۽ زبيءَ کي گڏيون ٺاهي
ڏيندي هئي۔ جيتوڻيڪ نظر اڳي کان گهٽ ٿي وئي هئس پر
وري به ابتدا سبتا ٽاڪا هئي ڪم ڪڍي وجهندي هئي.
هڪ ڏينهن ماسي عالمان اسانجي گهر آئي۔ شائل ۽ زبي
پاڻ ۾ وڙهي رهيون هيون.

”امي ڇا ٿيو؟“ ماسيءَ پيار منجهان پڇيو.
”ماسي شائل منهنجي گڏي نٿي ڏئي۔“ زبي ڪاوڙ ۽
شڪايت واري انداز ۾ چيو.
”ڇو شائل؟“

”ماسي ڏس نه هن پنهنجي گڏي منهنجي گڏي سان
پڙڻائي آهي ۽ هاڻي ٿي چوي ته مان گڏيءَ کي ساهري نه
موڪليندس پر هاڻي نه گڏي منهنجي ٿي نه۔“
”ها پٽ گڏي ته برابر تنهنجي ٿي پر هاڻي ڪٿي
ستاوڙي لاه ته کيس موڪل نه۔“ ماسي سمجهائيندي چيو.
”نه ماسي زبي ٿي چوي ته اصل لاه ڪنوار سوڻائي
ڏي۔“ نه، اسان، هاڻي ته تو گڏي پڙڻائي پوءِ وري ڪيئن
تو وٺ اصل لاه واپس اچي“ ماسي زبيءَ کي سمجهائڻ لڳي.
”پر ماسي گڏي ته هاڻي منهنجي ٿي نه.“

”نه پٽ هاڻي نه هو ۽ پنهنجي گهوت جي آهي- جيڪڏهن
تو وٽ واپس آئي ته ٻنهي جو گهر ڦٽي ويندو.“

”پوءِ ڇا ٿي ويو ماسي“
نه امان اها ڪا چڱي ڳالهه ٿورو ئي آهي تون ڪنوار
کي ڪجهه ڏينهن پاڻ وٽ گهرا ۽ پوءِ واپس موڪلي ڇڏ ۽
ها امان شافل تون ڪنوار کي ستاوڙي لاه پيڪي موڪل ۽
پوءِ واپس آئج-“ ماسي ٻنهي جو ڪيس نيڪال ڪندي فيصلو
ڏنايو- ۽ اٿي اچي اسان وٽ ويئي.
”ماسي تون آخر ڪنوار کي ساهري موڪلڻ لاه ايترو
زور ڇو ڪندي آهين؟“

ڪيترن سالن جو ڊپيل سوال منهن جي ذهن جي ڀرڻ
مان نڪري نروار ٿيو.

ماسي ٿڌو ساه ڀريو ۽ هڪ ڦڪي مرڪ سندس چپن
تي آئي- اکين مان نهايت لاچار ۽ مجبوري بکڻ لڳي.
”اسي خبر نه آهي اهو سوال تو ڪيترا ڀيرا مون کان
ڪيو هوندو. خير جيڪڏهن ايترو ڄاڻڻ جو شوق اٿي ته
ٻڌ-“ ماسي ڪٽ تي پلٽ پڇي آرام سان ويهندي چيو.

”اسان منهن جو ٻيءَ پنهن جي ڳوٺ جي زميندار جو
ڪمدار هوندو هو، الله سائين ۽ جو ڏنل سڀڪجهه هوندو هو.
سکيو ستابو گذر ٿيندو هو.... جيڪڏهن ڪا ڪمي هئس ته
رڳو اولاد جي، اڄ ڊگهي پير تي پڙ باسيائين.... نه صباڻي
رڪيل شاه تان مراد مڱيائين- مطلب ته پيرن ۽ فقيرن جي
دعائن سان مان ڇاوس- مائٽن منهن جي پرورش ڏاڍي لاڏڪوڏ
سان ڪئي اصل ڪڪ پڇي پيڻو ڪرڻ نه ڏيندا هيم- نيٺ
وڏي اچي جوان ٿيس تيرنهن چوڏهن سالن جي عمر هئي- ته
مائٽن منهنجو پيرڻو گل محمد سان جنڊي پاڙي تي ڪيو.
گل محمد انهن ڏينهن ۾....“ ماسي ماضي جي ڳڻن ڀرڻ کي
هٿائڻ جي ڪوشش ڪندي چيو.

”ها.... اسي.... پائيان ٿي ته هو انهن ڏينهن ۾ پوليس
۾ سڀاهي هو ۽ مان سڄو ڏينهن رڳو تيل ڦليل ڪري پئي پاڻ

سينگاريندي هيس. ها... ڪو ڪم جو ڪونه هيم. ٿوري وقت کانپوءِ الله ساڻين مونکي پٽ ڏنو. رجب کي به امان پاليندي هئي مونکي نه کيس ڏٺو به ڪونه ايندو هو. پئس ته کيس ڏسي ڏاڍو پيو ٽرندو هو چي پنهنجي پٽ کي وڪيل بنائيندس، امان وقت مزي سان گذري رهيو هو ۽ انهن ڏينهن ۾ هن کي جمعدار ڪري ڳوٺ جان آباد ۾ رکيو ويو. هو ته اوڏانهن هليو ويو پر آءٌ پنهنجن مٿن وٽ هيس. مهيني ماسي پيو ايندو هو. اچي زور پريائين ته ”مونسان گڏ هل.“

مان جو لاڏلي ڏيڻ سو ماڻ ڪٿي ٿا مونکي اڪيلو ڇڏن، چي اڪيلي چوڪري ڪيئن وڃي پرديس ۾ رهندي. پر مان به ضد تي چڙهيس. گل محمد سان گڏجي جان آباد آيس.

انهن ڏينهن ننڍي وهي هئي عقل به گهڻو ڪونه هئو سو گهر ۾ ڪيئن ئي رڌي پچائي سگهان. باه ٻاريندي اکين مان پاڻي وهڻ لڳندو هو. ماني پچائيندي هٿ ساڙي وجهندي هئس. رجب کي وهنجارڻ بجاءِ ڪيرائي وجهندي هيس. نيٺ آءٌ به ات ڪڪڙي پيس ۽ واپس اچي پيڪي ويٺس منهنجن ماڻهن جو اڳ ٿي نه پئي ڇيو سي ته هاڻي ڏاڍا خوش ٿيا.

هوڏانهن گل محمد اڪيلو رهڻ لڳو ۽ اچي زور وڌائين ته آءٌ به ساڻس هلاڻ پر هاڻي آءٌ ڪٿي ٿي اهو مڃان. نيٺ امان هو به ترقي ڪندو وڃي صوبيدار ٿيو ۽ حيدرآباد ۾ رهڻ لڳو. اڳ جو مهيني ٻئي ٿي ايندو هو هاڻي ته اهو به گهڻائي ڇڏيائين. ان تي ته ڏاڍي ٿيندي هئم پر ڪجهه ماڻهن جو ضد ڪجهه منهنجي هوڏ مان اڃا به گل محمد وٽ نه آيس.

امان مان ته چوان ڪڏهن به ڏيڻ کي ايترو قرب نه ڏجي. اهو هڪ مٺو زهر آهي جو آهستي آهستي وڃي ٿو پنهنجو اثر ڏيکاري. پٽ ٿورو پاڻي نه ڏجان.

ماسي ڳالهائيندي ڳالهائيندي ٿڪجي پئي بلڪل ائين جيئن هڪ ٽرين تڪو ڊڪندي ڊڪندي ٿڪجي پوندي آهي

استیشن تي ڊجي پڇندي آهي. ”ها سو ڳالهه ٿي ڪيم“ ماسيءَ پاڻي پي ٿڌو ساهه

ڀريندي ڳالهه ٻيهر شروع ڪئي. حيدرآباد ۾ گل محمد جي پاڙي ۾ ڪي پناهگير رهندا هئا انهن جي هڪ ڌيءَ سان گل محمد جو رستو ٿي ويو. صوبدار ماڻهو هو. پشما جام سو امان انهن رنن کي نه اهڙا مڙس گهرجن نه، سو ان چوڪريءَ گل محمد کي ڦاسائي ان سان شادي ڪري ويهي رهي.

اڳ جو خرچ پڪو موڪليندو هو هاڻي ته اهو به ڇڏي ڏنائين پر اچڻ وڃڻ به بند ڪري ڇڏيائين. سان روئي رڙي رت جو ڍڪ پري ويهي رهيس. امان چوندا آهن ته پنهنجي ڪٿي جو نه، ويڃ نه طبيب سو پنهنجي جي پهر تي پاڻهي جو ڪهاڙو هنيو ته هاڻي ڏوھ ڏيان به ته ڪنهن ڪي؟ منهنجن مٿن جوئي ڏوھ هـو. منهنجو ئي قصور هو. مان وڃي گهر وسايان ها ته شايد اهو ڪجهه نه ٿئي ها.

بهر حال امان رجب به چهن ورهين جو اچي ٿيو هو، اسڪول ۾ داخل ڪرايو مائٽس. پر اسي وقت ته ڪو هڪ جهڙو ٿورو ٿي ٿئي. منهنجو ماءُ پي به منهنجو ڪيترو ساٿ ڏين ها. اهي به مونکي اڪيلو ڇڏي لاڏاڻو ڪري ويا. جيڪا زمين هئي سا زميندار پٽي هاريءَ کي ڏئي ڇڏي ۽ آءُ هاڻي اڪيلي رهجي ويس دين دنيا ۾ پٽ کانسواءِ ڪي ڪين هئم.

ٿورو ٽنگڙ ته ايندو ڪونه هئم. باقي ٿاڏو بهاري ۽ ٿورو گهڻو ڪم امان جي بيماري ۾ سڪيو هئم سو وڃي زميندار جي گهر بيهس.

منهنجو سڄو ڏينهن ڪم ۾ اتي گذرندو هو ۽ هيڏانهن رجب ڪنن چوڪرن جي صحبت ۾ پنهنجي ڪري پيو. مونکي ايترو وقت نه هوندو هو جو سندس چڱي طرح سنڀال ڪري سگهان.

نيٺ امان مونکي خبر پئي تڏهن جڏهن رئيس بچل خان جي درخواست تي کيس سو ڏهين ۾ ڇالان ڪيو ويو.

۱۲ مهنا جيل ۾ رهڻ کانپوءِ ته هو ويتر چوريون ڪرڻ لڳو ۽ اڄ امان ڏين پئي منهنجا حال ۽ سندس افعال خبر نه آهي ڪٿ ٿو رهي ڪٿي ٿو وسي.

”ماڻ جي ته کيس ذري به گهڻي يا اونو ناهي“ ماضيءَ جو گلو ڏک سان پرڃي ويو اکين مان نير وهڻ لڳا.

”ڇڱو امان هاڻ آءُ اٿان ٿي.“ ماضي پلڻ سان اکيون

اڳهندي اٿي ۽ آءُ ماضيءَ جي زندگيءَ تي غور ڪرڻ لڳيس. وقت لنگهندو رهيو. هن مهيني کانپوءِ مون ٻڌو ته.

”رجب پنهنجي پيءُ کي قتل ڪري ڇڏيو.“

”تڏهن؟!!“ مون حيرت وچان رڙ ڪئي.

”ڪله رات.“ ادا ظفر چيو.

”آخر ڳالهه ڇا ٿي سندس پيءُ هٿ پهتو ڪيئن؟“

”بس بس.... وڪيلن واري آڏي پڇا نه ڪر ٻڌايانءِ

ٿو.“ ادا ظفر منهنجي ڳالهه ڪٽيندي پنهنجي شروع ڪئي.

”ٿيو هيئن جو گل محمد ڪجهه ڏينهن اڳ ٻين جي

سڀال لاءِ آيو هو ۽ اتي رجب به کيس مليو ۽ پنهنجي حصي

جي ملڪيت گهريائين پر پئس ڪاوڙجي کيس ملڪيت نه

لا دعويٰ ڪري ڇڏيو جنهن تان ڪله سندس جهڳڙو ٿي پيو

رات جو رجب کيس قتل ڪري سڌو ٿاڻي تي پهتو ۽ پاڻ

کي پوليس جي حوالي ڪري ڇڏيائين ۽ چيائين پئي ته ”ماڻهن

منهنجي زندگي هونئن ئي تباه ڪري ڇڏي؟ هن حياتي کان

موت ڀلو آهي.“

ادا ظفر خاموش ٿي ويو.

۽ پوءِ ماضي عالمان هن مدمي جو ڏک جهلي نه سگهي

۽ دماغي توازن وڃائي ويئي. ۽ ڪجهه ڏينهن بيمار رهڻ

کانپوءِ الله کي پياري ٿي وئي.

ٻيو ور ڪنڊيس ڪين ڪي

فيروريءَ جو مهنو.... پلر جي پالوٽ.... ٿڌ معمول کان
وڌيل.... اهڙي ئي سمي پنهنجي صفحي ۾ نرم نرم سوڙ هيٺان لپتل....
تن ۾ سردي.... من ۾ گرمي.... سردي گرمي.... گرمي
سردي. پيڙجي پئي ٿي جذبن جي جنڊ ۾.... نتيجي ۾؟ بت
۾ ان لڪو درد ۽ هلڪي هلڪي پيڙا....
ڊگهي ٿي ڪر موڙي ٿي.... ڪن ڀل لاه.... شانتي....
پر سرديءَ جو احساس کانئس اهو سک ڦري وئي ٿو. پهر
ڪروندڙي ٿي لپتي ٿي.

”رات به جهڙوڪر اينگهجندي پئي وڃي، منهنجي ڄمار
جيان.... اجهو ڪڪڙ دس هنيو.... اڃا پهرينون پهر مس
لنگهيو.... جبل جيڏي رات جهاڳئي اٿم.... هي درد ۽ پور
به ڪيڏا نه گيدي ٿين، ڏينهن جو ماڻهن جي پڻ کان لڪيو
وڃن، رات جو هيڪلو ڏسي اچي نپائين.... هيءَ هيڪلائي،
هيءَ پيڙا نه ڄاڻ ڪڏهن ختم ٿيندي....“ ٿڌو ساهه ڀري
ٽنگون سڌيون ڪري پاسو ورائائين.... پر سيءَ جي لهر ائين
ڪرڻ کان جهلس ”سيءَ به وڌندو ٻيو وڃي.“ سوڙ سان
منهن ڪي ڍڪيائين. گهٽ....

سوڙ مڪ تان هٽائي هيڏانهن هوڏانهن نهاربائين.
سامهون پينگهو.... پر کان ڪٿ.... ڪٿ جي واڌڻ تي وٽهيل
هند.... ڪنڊ تي ڪاٺ جي ميز، جنهن تي لالتين رکيل.
لالتين جي جهڙي روشني، ماحول کي ويتر پئي پر اسرار بنائي.

پت تي.... رکيل پينگهي جو پرېت جيڏو پرائتو پاڇو....
”پاڇولا به ڪيترا نه روپ وٺيو اچيو انسان کي ڏکائڻ....
ڏکڻ جا پاڇولا.... محرومين جا پاڇولا.

حياتيءَ جو هڪ ڏک.... جنهنجو پاڇو اڃا تائين پيو
ڊڄارين. ڪيڏي نه بيوس ۽ لاچار ٿي ويندي آهيان ان اڳيان....“
پاسو ورايائين.... نظر پينگهي ڏانهن ڪڇي ويس.
پاسيس ته پينگهي چري پيو.... ڪو وجود ان تي ويٺل
ڏٺائين جنهن جون چنگهون زمين سان لڳي هورپا هورپا
هلن پيون.

”اوھ....“ هڪو سيمسرات.... ”امان....؟... نه نه....
وھم اٿم، پر نه.... هيءَ نه اچي پئي مون ڏانهن.... اف....“
”امڙي ڇو؟.... ڊڄي وٺين؟ مون کان ته ڪڏهن به
ڪانه ڊڄينءَ. پوءِ منهنجي پاڇي کان خوف ڇو؟“
”آف....“ ”پوءِ اڪيون پوري ڇڏيائين.
پهر اڪيون گوليائين.

ڪاريءَ واري ڪڪ

شڪرائي جو سامھ....

”توبه! ڪيڏي نه گيدي آهيان.... اڳ ته ايتري ڊڄي
ڪانه هئس... الاڻي ڇا ٿي ويو اٿم.“

نهار ڪيائين.... پينگهو.... ڪٿ.... پئي خالي پئي بسا....
”هه حياتي، ڪٿ ۽ پينگهو به توکان ڀلا.... ڪا عمر
نه مائين ٿا.... اسان ۽ ابو به هليا ويا هيڪلو ڇڏي.... وڃي
انوءَ سان مليا. سڪيا ٿيا.... پر مان اڀاڳي اڃا انهن کان ڏور
الاڻجي ڪڏهن پاڻ وٽ گهرائيندا.... آپگهات حرام نه هجي ها
ته ڪڏهوڪو وڃي انوءَ سان ملان ها! هه انو! ايڏي زڪڙ
نه نه ڪرين ها وڃڻ جي.... تون ته سدائين پيو ڪڏ رهڻ جا
منه، کائيندو هئينءَ.... پوءِ توکي ڇا ٿي ويو؟.... ايتري جدائي
ڇو ڪيئنه؟“

ٻاهر.... بونڊن جي ٿم ٿم.... وڃ جو چمڪو.... گوڙ....

هوائن جو شور....

ڏکي سوڙ ۾ منهن لڪائين. پر.... گهٽ...؟

”اڃا ٿي رات ڪٿي“.... بهزاري.... بيچيني.

جيون جا پنجباليهه ڏاڪا اڪري چڪي آهي.... جيون سندس پاند ۾ چا وڌو ڏک ۽ ڏوجهر.... پر نه ڪي سک ۽ سوجھرا به جيڪي انڌي جي لٺ جيان سندس سهارو آهن. نالو سفوران اٿس.

”پنجويهه ورهيه به نه ساڳي رات هئي.... ساڳيو مهينو ساڳي مند.... پر اها رات ته جلد لنگهي وئي.. اها رات جا مموري حياتيءَ جي پونجي اٿم.... جڏهن اسان جو ميلو ٿيو هو.... ها.... سک جا پل هونئن به ننڍا ٿين.“ هٿ سوڙ کان ٻاهر ڪڍي آرس پڳائين. کنوڻ جو ڪجڪو.... گوڙ جو آواز.... ’ڪهڙي نه گوڙ آ‘.... ياد آيس اڄ کان پنجويهه سال اڳ واري گوڙ.... جڏهن پتو کان انور جي ويڪريءَ چاٽيءَ ۾ منهن لڪائي ڇڏيو هئائين. پر اڄ ته هيڪلي آهي ڪوبه ڪونهيس جو سيني سان لائيس.... نه انور.... نه انور جا ماءُ پيءُ.... هيڪلائيءَ جو احساس من ڪي ڪوريس ٿو.... سور جي احساس کي مٽائڻ لاءِ خيالن جو ڪاٺو هتي پاسي موڙي ٿي. ياد ڪري ٿي اهي سک، جيڪي سندس ٻاٽ اونداهي من ڪي ٿم ٿم ڪري جرڪائن پيا.

پنجويهه ٽيهه ورهيه اڳ... اڄ کان ڪيتري نه مختلف هئي.... ڪارا واسينگ وار- ڀريل بت.... سرير ۾ انوکي سگهڻ.... سون ورنو ڪڪڙڪاڻون رنگ....

هلندي هئي ته چڻ گلڙن جي ٽاريءَ کي هوا ناز منجهان لوڏو ڏنو، بند ٿيل سيميءَ سمان نيڻ ڪٿي ڏسندي هئي ته چڻ دل جو ڌڙڪڻ بند ٿيو....

ڳوٺ جي ڳيرو جوانن جي دلين جي راڻي هئي. لنگهندي هئي ته نه ڄاڻ ڪيتريون دليون ڌڙڪڻ بند ڪري سندس وڪن جا آواز ڳڻينديون هيون.

پر پاڻ سڀني کان ڏور ۽ بي نياز اک تم ڪنهن تي ٻڌندي ڪانه هيس.

”اهو چمن وري پاڻ کي سمجهي ڇا ٿو.... سڄو ڏينهن لپاڻن موڪلڻ کانسواءِ ڪو ڪم ئي ڪونهيس....“
”توبهه شفيق به بنهه واندو آ جڏهن ڏس تڏهن کس وٺيو بيٺو آ.“

ارڙي ۽ هٺيلي سفوران چاهيندي ڇا هئي؟ خبر نه، کيس به ڪانه هئي. اهڙن ئي جوانن ۽ ايلين جي انبوهه ۾ هڪ وار انور کيس نظر آيو.

”اهو وري ڪير آ نئون مهانڊو پيو لڳي. وڏائي نه ڏسوس، مٿو اک به ڪونه ٿو کڻي.“

پهرين پورو سندس سڀني ۾ ڪو مڙد آيو هو پر اهو مڙد ٻين کان ڪيترو نه عجيب هو.... اوسمڙو ڪندي رهي سندس نهار جو، سندس چٽيءَ جو.... پر هو ته چڻ ڪو اهڙي مٽيءَ جو ٺهيل هو، جنهن تي ڪنهن شي ۽ اثر ئي ڪونه ٿي ڪيو.

”آهي ماستر پر سمجهي الائي پاڻ کي ڇا ٿو؟“ سندس ارڙائيءَ کي چڻ ڪنهن ڌڪي وڌو هو.

۽ پوءِ هڪ ان لکي ڏور ۾ هن سان ٻڌجي وئي.
ڪڏهن ڪڏ تان لکي کيس لپاڪيا پائيندي هئي ته ڪڏهن سندس موٽڻ مهل ۽ بي وقتا دلا ڏوئي پئي کيس جاچيندي هئي.

۽ هڪ اهڙي ئي ٽاڪ منجهند جو ماستر جي به ڏانهس اک کڄي وئي اک جو اک سان ملي نينهن جو ناٿو ڳنڍ چڻ.

اها هٺيلي جا اڄ ٽائين ٻين کي بيوس ڪندي هئي، اڄ پاڻ بيوس هئي. ماستر انور هٿان.

”سفوران تنهنجن ماڻهن ته سڱ ڏيڻ کان نهڪار ڪئي.“
پر آءٌ سمجهان ٿو ته تون مون سان سڄو قرب ٿي وٺين.... ها نه؟“

”ها پر تون هي چا لاه پيو پڄين.“ سفوران سندس اهڙي انداز کان خوفائتي ٿي وئي.

”تون منهنجي ڪري پنهنجن ماڻهن کي ڇڏي نٿي سگهين“ انور جي آواز ۾ ڪنپيرتا هئي.

”هي تون چا پيو چئين؟“ سفوران جو آواز ڏڪل لڳو.

”تون سان قرب اٿئي ته مون سان گڏ هل.“

”ڇا؟“ هوءُ واڙي ٿي وئي.

ايڏي وڏي قدم لاه ته هن ويچارو به ڪونه هو، پر انور لاءِ ته جان به ڏئي ٿي سگهي.

”جيئن چوندين تيئن ڪنديس.“ هن آهستيءَ سان ڪنڌ نمائيندي ورائيو.

۽ پوءِ انهيءَ مهل جڳ جي نظرن کان لڪندي هوءُ انور سان هلڻ لڳي.

جسم ۾ ٿڪ پيرن ۾ لقون ساڻي ٿي ٿي ڪري.
”رات ۾ واري ڳوٺ ۾ ٽڪندا سين مون بندوبست ڪرائي ڇڏيو آ پوءِ مباحثي ٿي ڪورٽ ۾ هلي بيان ڏئي شادي ڪندا سين.“

”اهو ته نيڪ آ، پر هاڻي مان وڌيڪ هلي نٿي سگهان“ سفوران سھڪندي وڻ هيٺان ويهي رهي.

”ڏاهي آهين نه، ٿورو همت کان ڪم وٺ انور کيس سيني سان لاڙي پر پائڻ لڳو.

۽ پوءِ رات جو هو پر واري ڳوٺ ۾ پهچي ويا.

انور جي دوست سليمان جي اوطاق هئي.

”توهان لاه سمورو بندوبست ڪرائي ڇڏيو اٿم“

سليمان مٿي ڪان هيٺ تائين سفوران کي جاچيندي انور کي چيو.

”بي اونا ٿي سمهي رهجو ڪو پتو پولو نه ڪجو“

سليمان مرڪي سفوران ڏانهن نهاريو.

”ٻار مال ٺاهو ڪو ڪنڀو اٿئي“ سليمان اک ڀڃندي

نگاه انور تي وڌي ۽ ٻاهر نڪري ويو.
رات گذرڻ لڳي. ڪنوڻ جي ڪڇڪن ۽ ڪڪرن جي
ڪڇڪوڙن ۾

فجيو جي مهل هئي.
در تي ٺڪ ٺڪ ٿي.
”انو اچي تي ڪونه ويا“ سفوران خوف منجهان
پيلي ٿي وئي.

”گهڻي نه ڪر.... پاڻهي منهن ڏينداسين.“
”ڪير آ؟“ انور پڇيو.
”سليمان آهيان.“

انور اڻي در لائو. ”چو ڀار خير ته آ نه؟“
”ڀار خير وري ڪهڙا.... سليمان ٿهڪ ڏنو—
”ڏس انور— ڦر جو مال هيڪلو نه ڦٻايو آ— پتي
اسان جي به لڳي.“ اک پڇندي، ڇچ مهڻندي سليمان، انور
ڏانهن ڏٺو.

”زبان کي لغام ڏي سليمان“ انور کي چڻ باهه جو
پنيٽ لڳو. پر هن وري به ضبط کان ڪم ورتو.
”غلط ڪونه ٿو چوان“ — سليمان اڳتي وڌي سفوران
کي ٻانهن کان جهليو ”اچ سفوران.“
ٺڪاءُ — چپاٽ سليمان جي گل تي پئي.
”تنهنجي اها مجال.“ پستول سليمان جي ور مان نڪتو
۽ اِي چار فائر ٿيا.

انور پٺ تي ڦٽڪي رهيو هو.
”انو“ سفوران لڇڻ لڳي — ڦٽڪڻ لڳي —
”هي چا ٿيو انو — هي چا ٿيو.“ جهڪي رهي رت ۾
رڳيل انوءَ کي سيني سان لڏائين.
انوءَ هڪ وار کيس حسرت سان ڏٺو ۽ چڻ ڪجهه
چوڻ چاهيندو هجي پر سندس ڪمڌ هڪ پاسي ڍرڪي ويو.
”انو تون ته هٿيئر ٿي ٿو بي وفايون ڪرين“ — ڏسڪن

لڳي، ڏکون پري روئڻ لڳي.
 ”ات گهڻا ناز نه ڪر.“ سليمان کيس وارن کان جهلي
 ڏونڌاڙيو.

”هل.“

”هن کي ڇڏي آءُ ڪيئن توسان هلان—“ روئندي
 سفوران ورائيو.
 ”تو کي هڻو ٿي پوندو.“ سليمان سرڙ نسي گهنج
 وجهندي چيو.

ات جهٽ ڪر.“ سليمان کيس پانهن کان ڇڪندي چيو.
 هن هڪ وار انور کي ڏٺو.... انور جو هن ويل اگهور
 ستل هو— جهڪي پنهنجن ڇنڀن سان سندس پيشاني ڇهيائين.
 ڏيئين جا نير پوندون پنججي انور جي منهن تي ڪريا. پر انور
 کي ته ڪابه سد ڪانه هئي. کيس ته اها به خبر ڪانه هئي ته
 سندس پيار سندس لاه ڪيڏو نه لڇي رهيو آ، ڪيڏو نه
 ڦٽڪي رهيو آ.

”جهٽ ڪر ات.“ سليمان وري دڙڪو ڏنس.

نراساڻي ۽ واري هڪ نظر انور تي وڌائين. جهڪي پنهنجي
 چني سندس لاش تي وجهي، انور کي ائين ڏٺائين جيئن سندس
 مهانڊو پنهنجي من ۾ اصل لاه سانڍڻ چاهيندي هجي ۽ پوءِ
 هاراهل جواڙي ۽ جيان وڪون ڪندي، پٺتي نهاريندي، ڳوڙها
 ڳاڙيندي، سليمان سان هلڻ لڳي.

”اهن جيپ ۾ ويهه— شهر هلنداسين.“

چپ چاپ سليمان سان گڏ شهر ۾ آئي.

ڳوڙ ڪيٽ ۾ ته پاڻهي سمجهين ٿي—“ سليمان کيس اک
 ڏيکاري، پر هن تي ڪنهن به ڳالهه جو اثر ڪونه هو—
 پوءِ اوچتو— شهر ۾ سندس نظر پوليس سان پريل هڪ
 ٽرڪ تي پئي.

”جيئن ۾ هاڻ رکيو ٿي ڇا آهي.“

”رب جي واسطي مون کي بچايو.“ سفوران رڙيون ڪرڻ لڳي.

”پاڇوڪڙ ماڻ ڪر نه ته تعدي ڪندوسان.“ سليمان وائڙو ٿي کيس دڙڪا ڏيڻ لڳو.
پر سندس رڙين ڪم ڏيکاريو.

۽ هيٺئر پاڻ پوليس جي هٿن ۾ هڻي. کيس جي ڪاررواين تائين کيس دارالمان ۾ رکيو ويو.

۽ هڪ ڏينهن — ڪورٽ ۾ هن انور جي ماءُ-پيءُ کي ڏٺو. ضعیف — ڪمزور ۽ هيٺا — پٿس جي نه چڻ ڏک جي بار سببان چيلهم ڪهي ٿي وئي هئي.

”صفا انور جهڙو — اکين ۾ لڙڪ لڇڻ لڳس.“

”امان تون ئي سفوران آهين —“ مائس اڳتي وڌي کيس ڄاڻي سان لاتو. سندس گهٽجڻ تان ڳوڙها وهندا سفوران جي جهوليءَ ۾ ڪريا ۽ سفوران کي ان هنج مان انور جي ٻوه اچڻ لڳي.

”امان هي ڪنگڻ انور جي ڪنوار لاه رکيا هئا — امان جو سهارو ته امان کان ڇڄي ويو — پوڙهي پنهنجي اجرڪ جي ميري پلانڊ جي گنڍ چوڙيندي ڪنگڻ ڪڍي سفوران کي ڏيندي چيو ۽ پنهنجو هٿ سندس مٿي تي رکيو.
هن پتل نيٺن سان ٻنهي کي ڏٺو ۽ پاڻ کي انهن اڳيان نهچ محسوس ڪرڻ لڳي.

”ڪيڏي نه بري آهيان آئون — سندن پٽ کي مائٽن واري آئون ئي آهيان — کين بي سهارو ڪرڻ ۾ پنهنجو ئي هٿ آهي.“ پنهنجو پاڻ کي ڏوه ڏيڻ لڳي.

مان ضرور کيس بدلو ڏيندس. انهيءَ ئي ڀل هن فيصلو ڪري ڇڏيو — ”آئون سندن سهارو بڻبيس.“

۽ ٻوه پنهنجن مائٽن ڏي وڃڻ بدران انوءَ جي مائٽن سان رهڻ لڳي. عورت بنجي نه، پر مسؤد بنجي — من جون سڀ سڌون ماري — من ۾ ڪا چڻنگ به ڏڪندي هيس ته

ڦوڪون ڏٺي ان کي وسائي ڇڏيندي هئي .
 جيون جا پنجتاليه ڏاڪا اڪري چڪي آهي . انوءَ جا
 ماءُ ۽ پيءُ به سندس ساٿ ڇڏي ويا — هاڻ هيڪلي آهي بلڪل
 هيڪلي — پر انوءَ جا ڪڪ ڇڏي ڪيئن اباڻي وڃي —
 ”سند سنڌ ۾ پيون سور جون ستون اڀرن —“ پاسو
 ورائي سڏي ٿي .
 ”نيٺ پور پچائيندي صبح ٿي ويو — اٿان، اٿي ڪم
 کي لڳان —“ سوڙ هٽائي، ڪر موڙي اٿي ٿي .

اٿين ڇو ٿيندو آ؟

سلم جو مک منهن جي گود ۾ آهي سندس لڙڪن جي گرماڻ، منهنجو من به گرمائي رهي آ. سندس سڌڪا، هانو ۽ وڊ وجهي رهيا اٿم. سندس مٿي تي هٿ ڦيرائي کيس دلايو ڏيڻ چاهيان ٿي پر زبان به چڻ ساٿ نه ٿي ڏينم.

اڇانگ پاسيم ٿو ته هڪ ڳوڙهو منهن جي ڳڻي تي به نه پيو پر آگر سان کيس ساڳي نئي رسڻ کان اڳ روڪي ٿي وٺان ڊپ ٿو ٿينم ته مٿان منهنجا ڳوڙها پسي ويتر نه ڏکي ٿي وڃي. ڪيئن کيس سمجهايان؟ ڪيئن کيس پرڀاڻ؟ ڪجهه به نه ٿو سمجهيم. ڪجهه به نه.

آخر چوانس به ڪيئن؟ سندس ڏک به نه سمجهان ٿي. ظاهر آ، آخر ماءُ آهيانم.... پر اهڙيون حالتون. ساڳيون مون تي به نه گذريون. پر مون واريون حالتون مون وس هيون ۽ هنن حالتن تي ته سندس ڪوبه وس ڪونهي ڪوبه نه.

ڪاش آءُ پنهنجي ڌيءَ لاءِ ڪجهه ڪري سگهان! ڪاش! سندس پاند خوشين سان ڀري سگهان.

نڙيءَ ۾ چڻ ڪندا پيا چيچنم. جهڪي سندس وارن تي پنهنجو منهن رکڻ تي ائين جيئن سندس نرم وارن سان پنهنجي نڙيءَ جي درد تي ٿاڪور ڪندي هجان.

زبردست ڪوشش ڪري سندس مک مٿي ڪريان ٿي. سندس لڙڪ پنهنجي پاند ۾ پوئي کيس سمجهائڻ جي ڪوشش ڪيان ٿي.

پٽ، هي حياتي ته آهي هڪ ڏانڊي، جنهن ۾ گل به آهن ته ڪنڊا به. جي گل ملن ته نيڪ آ، پر جي ڪنڊا ملن ته به ماڻهو پنهنجي دل نه رنجائي. ڪڏهن ڪڏهن ايئن به ٿيندو آ جو پنهنجو ڏوهه نه هوندي به سزا جهڻي پوندي آ.... تون صبر ڪر ڏي.... صبر ڪر.... ڏئي ضرور توکي بدلو ڏيندو.... چپ ڪر منهنجي بچڙي چپ.... ڪر. هانو ۾ ٻڙچون ٻيون لکينم. چوڻ چاهيان ٿي پر هاڻي ته لفظ به ٿي نه ٿا اڪلينم.

پر ۾ ٿي افضل کي ڏنل منڊي، سوٽ جو ڪپڙو ۽ سوڙو سندس پيءُ جي اماڻيل خط سان رکيو آ. مون ڪيڏي نه چاه مان منڊي جوڙائي هئي. ٻاڙهو ننگ جنهن ۾ چڻ ننگر جا سڀ ارمان- سڀنا جذبا ۽ احساس جڙيا هئا. ڪيڏو نه ڏيچ هن لاه ٺاهيو هئا. هر قسمت کي خبر نه آهي ڇا منظور آ. ٿڌو سا هر ڀر ۾ انور جي به اچڻ جو ٿاڻو اچي ٿيو آ. خط ڏيکاريندي مانس ته ڪيڏو نه صدمو رسندس.

اسان ڏين وارا به ڪيڏا نه مجبور آهيون. ڏيون ڇڻ هٿ وڌايو ڪنڌ جهڪايو ڇڏن. الله سائين تون هن دور ۾ ڏيون پيدا نه ڪرين ها ته ڪيترو نه چڱو. ڪيترو نه چڱو. ڇڻ آه نڪري ويم.

ٻيهر پنهنجي نياڻيءَ ڏانهن ڏسان ٿي جهڪي سندس گل چمان ٿي، ”بس امان همت نه هار، آڱو توکي افضل کان به سهڻو گهوٽ ڏيندس. ماٺ ڪر، شاباس.“ کيس پاڻي پياربان ٿي پر سندس سڪل چين ۾ ڇڻ پاڻي پيڻ جي به سگهه ڪانهي. ”ات ڇاڻ پنهين آيو. ان اڳيان روئندڙن ته وڌيڪ پریشان ٿهندو.... ات شاباس منهن جي امڙيءَ کي.“

کيس پريائيندي سندس مک ڌوڻان ٿي ۽ ڪمري ۾ آنيان ٿي. بستري تي لپٽائي سندس وارن ۾ اڱريون ڦيرايان ٿي. مڱڻي وارو دور به ته ڪيڏو نه سهڻو ۽ آدرشي دور

ٿئي ٿو. منهنجي خيال ۾ شايد عورت جو سڀ کان حسين دور
 اهو ئي آ. تصور ۾ هڪ ننڍڙي دنيا، جنهن ۾ سندس گهر.
 سندس وره، ڪيڏي نه ارمانن سان ان گهر کي سينگاري ٿي
 هلڪو مستقبل جو خوشگوار پو. خبر نه آهي ڇا ٿيندو؟ پر
 جڏهن پرستم جي سهڻي صورت آڏو اچي ته سڀ خوف ۽ وسوسا
 غائب ٿيو وڃن.

سلم به افضل کي ڪيڏو نه پائيندي آ. ڪيترو نه.
 سندس هڪ فوٽو ته شايد سندس آلم ۾ به آ. ڪلهيڙيون جڏهن
 سندس نالو وٺي کيس ڇيڙائينديون هيون ته ڪيترو نه
 لڄائيندي هئي.

اف هي نينگريون به ڪيتريون معصوم آهن. رڳو سندن
 نالو ڪنهن سان وابسته ٿئي، بس پوءِ ته انهي جي ئي نالي جي
 سالا پيون جهپينديون. جهڻ منهنجي سلم هئي. سڄو ڏينهن
 وڳو افضل جي ياد. ڪاش چوڪرن وارا مڱهيون ٿوڙن کان
 اڳ سوچن ته انهن نينگرين تي ڇا گذرندو هوندو جيڪي
 کين ئي سڀ ڪجهه سمجهي پوچينديون هونديون ڪاش کين
 ٿورو به احساس ٿئي!

ٻيهر اکين مان لڙڪ ٿا وهي اچن. جيڪر وس پڄي ته
 افضل جي پيرن تي به ڪري پوان. ۾ سمجهايان ته منهنجي
 نياڻي ۾ ڪي اوهان آخر ايتري سخت سزا ڇو پيا ڏيو؟ سندس
 سڄي حياتي جو معاملو آهي — وري جڏهن ٻين ماڻهن کي
 ڄاڻ پوندي ته مڱهو ٿل آهيس ته ڇا ويچاريندا؟ ڀڪ ڇوندا
 ته نينگر ۾ ئي ڪو عيب آهي. اف منهنجي نياڻي! سڄي عمر
 لاه داغ لڳي ويس. کيس ڏسان ٿي. ننڊ اچي وئي اٿس.

حورن کان وڌيڪ معصوم منهنجي سلم ڪيڏي نه
 پياري پئي لڳي، هن کان وڌ ڪنوار ڇا افضل کي ملي سگهندي؟
 ڪڏهن به نه. ڪڏهن به نه. هلڪو هلڪو سڙ به پيو پوي
 ڪمبل اوڍائي کيس مٿي تي ڏيان. ڳٽن نان نان وهندڙ سنڌو

سڪي ويو اٿس.

اها ڄاڻ هجيم ها ته منهنجي اولاد سان ويسڌن ٿيندي
ته ڪڏهن به انور سان شادي نه ڪيان ها.

پر انور بنا به رهي ڪونه ٿي سگهيس. ياد پيا اچن گذريل
ڏينهن جڏهن بابا جن ساڳئي ڪارڻ ڪري هيءَ مٽي رد ڪئي
هئي ته ڪيڏو نه رني هيس ۽ ڪاوڙ ۾ ننڊ جون گوريون به
ڪئي ڪاڌم، ۽ پوءِ منهنجي اها حالت ڏسي ڪئي بابا ها ڪئي
۽ آءُ انور سان پرڻجي ويس.

ڪهڙي نه گهيلي هيس، پوءِ جي ته گهڻي ڪيان ها!
پوءِ جو ته سوچيم ٿي ڪونه، هاڻي پئي پوگيان. سون
جهڙي ڌيءَ ٿي گهريم. هن ويل چڻ انور سان سمورو قرب
سلم جي ڳوڙهن سان پيو ڏوٻجيم.

اسان جو پيار ڪيترو نه مثالي آهي. دنيا ان تي رشڪ
ڪندي آهي پر اولاد جي ڏک اڳيان چڻ هنجي ڪابه
حيثيت ڪانهي.

پر..... پر، انور جو به ته ڪو ڏوھ ڪونهي. هو به ايترو
معصوم آهي جهڙي سلم. انور جي صورت اکين آڏو پئي ڦرڻ
۽ وري چڻ محسوس پئي ڪيان ته سندس پيار ٻيهر پيو دل
جاگير.

اجهو در جو کڙڪو ٿيو. شايد انور پيو اچي.
هاڻ کيس ڇا چوان؟ ڪيئن کيس خط ڏيکاريان ڪجهه
سمجهه، نه ٿو اچيم. ڪجهه به نه.

سلم جي مک تان وڪريل ڇڪڻ هٿاڻي ٻاهر وڃان ٿي.
”انور به اچي ويو آهي شايد.“

انور

خير نه آهي رضيه ۽ سلم ڪٿي آهن، ۽ گهر ۾ هيءَ
سانت ڇو لڳي پئي آهي. خدانخواستہ چڻ ڪجهه ٿي ويو هجي.
رضيه اچي پئي سلم جي ڪمري مان، پر سندس منهن
ايترو هيڏائون ڇو آ. خدانخواستہ رئوف کي ته ڪجهه ڪونه ٿيو؟

منهنجو ڌيان ڏورانھن ڏيھ، ويل پٽ ڏانھن هليو ويو.
 ”ڇو رضيه خير نه آھي؟ ھي تنھنجا ڳاڙھا ڳاڙھا
 نيٺ ٻڌاين پيا ته تون رنڊن ھجين؟ ڇو، ڇا ڳالھ آ؟“
 آءٌ سوال مٿان سوال پيو پڇان پر رضيه چسپ آھي.
 ڪوبه جواب نه ٿي ڏئي.

ھڪ لفافو موٽڻانھن وڌائي ٿي ۽ سندس اکڙين جا
 بلال چڻ وري وسڻ جي تياري ڪندا ھجن.

”ڇو ڇا ڳالھ، آ رضيه؟“ آءٌ ٻيھر پڇان ٿو.
 ”خط ڏسو،“ رضيه نيٺ نمائيندي جواب ڏئي ٿي.
 آءٌ بيٺي خط پڙھان ٿو....

....

....

....

خط نه آھي چڻ ڪلورو فارم، جنھن جي آڏو اچڻ سان
 ڦيري پئي اچيم. اڪيون پيون پورجنم. زبردستي اڪيون ڪولي
 ڏسان ٿو. سامھون رضيه آھي. جيتوڻيڪ چپ آ پر محسوس پيو
 ٿيم ته سندس اکين ۾ شڪايت آ. ڏوراپو آ. چڻ هن سڄي
 ڳالھ جو ذميدار آءٌ آھيان. سلم جو مڱڻو منھنجي ڪري ئي
 ٿيو آ. منھنجو ڪنڌ جھڪي وڃي ٿو، ائين پيو پاسير ته چڻ
 ڏوھدار آءٌ پاڻ آھيان. پرسان آرام ڪرسي پئي اٿم، پنھنجي
 وجود کي ان نسي اڇليان ٿو. رضيه جي شڪايتي نيشن کان
 گھٽائجي اڪيون پوريان ٿو. ساڳي ئي مهل رضيه جو هٿ
 پنھنجي ڪلهي تي محسوس ڪريان ٿو.
 ”پاڻي ڏيانو.“ سندس آواز.

”نه.“ انڪار ڪري سندس هٿ هٽايان ٿو.

هون، نيٺ اڄ منھنجي سلم به ساڳي ڏوھ جي حقدار
 ٿي. مون سمجهيو پئي ته زندگي جا قدر هاڻي بدلجي ويا آهن
 اسان جو سماج برباد مائينديڍ ٿي ويو آ، پر نه. اڃا به.
 اسان پراڻا خيال رکون ٿا، پر رٿوف لاءِ ڪيترن ڄاڻن سڃاڻن
 پاڻ چوراپو آ.

ڪن ٻئي اچيم.... چوڪريءَ وارا آهيون نه. ان ڪري اسان جو ڏوهه وڌيڪ پيولگي پر رٿوف جي لاه ڪير ”نه“ ڪونه ڪندو. ظاهر آ FRCS جو ڪري ايندو؟ چوڪرو ته بس سٺو ڪپي ۽ سٺي نوڪريءَ وارو. ڪيترو نه دور بدلجي ويو آ اڄوڪو. اڳ چوڪرين وارن جا ڪڇ مٿي هوندا هئا پر هاڻي جهڪيل. آه، ٿي نڪري وڃيم غم ڪان. سلم ڇا سوچيندي هوندي ته ڪٿي ڇاوس؟ ۽ ها رضيه به هاڻ ضرور پڇتائيندي هوندي، ته، ”آجابه انور سان شادي ڪيم.“ گذريل پنجويھ سال ٻيا باد اچن. ڪيئن نه ساڳي ڪارڻ ڪري رضيه جي مائٽن انڪار ڪيو پر رضيه جي ضد اڳيان سندن هڪ به نه هلي ۽ مجبور ٿي ويا.

پر رضيه ته مون سان پيار ڪندي هئي، سڄو پيار. جنهنجي اڳيان ٻيون سڀ ڳالهيون تڇ هيون. هو ته صرف مونسان ۽ صرف مونسان پيار ڪندي هئي.

۽ سلم جو منڱو ته افضل جي مائٽن ڪيو ۽ افضل جي مائٽن ئي ٿوڙيو. جن ۾ نه افضل جا جذبا هئا نه احساس. ”خبر نه آهي سلم ڪٿي آ.“ سوچيان ٿو ۽ سوال ڪيان ٿو اهو ڏسڻ بنا ته رضيه ات آهي يا نه؟

”ستي ٻئي آ،“ رضيه آهستيگي سان جواب ڏئي ٿي. ”بند اچي ويس ڇا؟“

”ها.“ رضيه جواب ڏئي ٿي.

ڪهڙو منهن ڏيکاريندس سلم کي ڪجهه به سمجهه ۽ نه ٿو اچيم. هو به ضرور مون کي ئي ڏوهاري سمجهندي. سندس اکين جي شڪايتي احساس کان ڪيئن پاڻ بچائيندس. ڪاش اهو احساس اڳ ٿيڻ ها ته هي سوسائٽي مون کي پاڻ مڪس اپ ڪري ڪانه سگهندي ته ڪڏهن به تعليم نه وٺان ها ۽ نه ئي هن دنيا ۾ اڳتي وڌڻ جي ڪوشش ڪيان ها ۽ ڪوشش ڪري.... ڪوشش ڪري ان ساڳي ئي طبقي ۾ هليو وڃان ها....

مون نه اهو پئي ڄاتو ته منهنجو ماضي رڳو مان تائين
آهي پر هي ته منهنجي اولاد کي به ٿو لوڙهي.

ڪاش بابا تون امان کي پناهه نه ڏين ها. کيس اتي ئي
رهڻ ڏين ها. منهنجي نه ڙهي خشڪ ٿيندي پئي وڃي. اکين
جون ڪنڊون آليون پيون ٿينديون وڃن. چاهيان ٿو روئان پر
روئي به نه ٿو سگهان مرد آهيان نه ان ڪري.... ان ڪري
روئيندس ته.... ماڻهو ڇا چوندا مرد ٿي روئي ٿو.
مون کي سمجهه ۾ نه ٿو اچي ته ڇا ڪيان.... ڇا ڪيان!

ڄاڻ سلم به جاگي.

کيس گهراڙي پاڻي سيني سان لائي کائڻس معافي گهرندس
ته ڏي ۽ مون کي معاف ڪر ڏي ۽ مون کي معاف ڪر.

مون ته سمجهو هو ته مونکي تنهنجي ماءُ جي پاءُ
پناهه ملي ويندي پر اهو سڀ نه ٿيو. نه ٿيو.

”اڙي، توهان ته روئو پيا.“ رضيه جو آواز پيو اچي
شايد پاڻي بند ٿوڙيندو پيو وهي.

آءٌ گهٻرائجي اڪيون کولي اگهان ٿو.... سامهون ئي
مرزا سعيد جو خط آهي.

محترم انور صاحب،

نهایت افسوس سان لکڻو ٿو پوي ته نورچشم افضل
جو مڱڻو اسان ٿوڙڻ ٿا چاهيون. معاف ڪجو اوهان کي تڪليف
ٿي. دراصل اسان کي اوهان جي ماضيءَ بابت ڪابه ڄاڻ ڪانه
هئي. منڊي، ڪپڙو ۽ پيشا پڻ واپس موڪليونو پيا.

والسلام،

مرزا سعيد احمد.

هون ڇا نه بي نيازي آ، ”تڪليف معاف ڪجو.“
من جي پيڙا وڌي ٿي وڃيم گهٻراهت ۾ اٿي سلم جي ڪمري
ڏانهن وڃان ٿو.

رضيه جهلي ٿي ته متان کيس ننڊ مان اٿاريان. پر، آءٌ
نه ڄڻ پاڳل ٿي پيو آهيان. ڪمري ۾ پهچان ٿو. ننڊ گهري

عين هائي

اٿس. پروري به اکين مان لڙڪ پيا نگرينم جهڪي سندس پيشانيءَ تي هٿ لايان ٿو ۽ پنهنجا چپ رڪان ٿو. ٽڏي جهڙي برف. اکين مان ڳوڙها ڪرن ٿا.

اجهو -- جاگي پئي اڪيون ڪوليون اٿس. ڪيڏي نه حيرانيءَ سان پئي اسان کي ڏسي. ڪيڏي نه حيرانيءَ سان.
سلم

خير نه آهي ڇو اڃا افضل نه آيو آ. مريضن کان واندڪائي ڪانه ٿي هوندس. توبه، ڊاڪٽرن جي به ڇا زندگي آ. اڃا ڪو پروگرام مس ٺاهينداسين ته مريض اچي ٺڪاءُ ڪندا. هاڻ ته هليو ويندو اوڏانهن ۽ منهن جو موڊ آف. مريضن کي به پنهنجي ان وقت ٿي بيماري باد اچي، جڏهن ڪاڏي وڃڻ جو پروگرام ٿو ٺهي. واپ ڏسان ٿي.... پورا ٿي.... اف هڪ.... سامه ٿو نگرينم. سندس به خبر نه آهي ڪهڙو حال هوندو؟ صبح ڪيڏي نه چاهه مان پروگرام رٿيوهين: گهران ماني ڪاڻي پوءِ هلنداسين پڪچر تي. فلم ڏسي سندس ئي ڪنهن دوست جي گهر هلنداسين، ۽ پوءِ ڪنهن چائنيز هوٽل مان ڪاڻي واپس ورندياسين پر اهي پروگرام سدائين مريضن جي پيٽ چڙهو وڃن. خار به پئي اچيم. پلي اچي ڳالهائيندي مانس به ڪونه. شاديءَ کانپوءِ اڄ پهريون ڀيرو آهي جو ڪاڏي نڪران پئي. پر اڄ به آثار نه نه ٿا نظر اچن.

اجايو سهي سنبري ويٺيس. ساڙهيءَ ڏانهن ڏسان ٿي. گلابي رنگ جي وولي جارجٽ جي ساڙهي. جنهن تي بلو ڪلر ۽ پٽ جا گل. فرمائش ڪئي هئائين ته هيءَ ساڙهيءَ پائجانه. وڃي لاهي ٿي اڃان.... پر نه.... اڃا ٿورو انتظار ڪرڻ گهرجي.

اٿي ڊرائنگ روم ۽ اڃان ٿي.... انتظار جي بوريت کان بچڻ لاءِ ڪنڊ ۽ رکيل ريڊيو گرام ڪولي رڪارڊ ٻڌان ٿي. پيار جا گيت.... خوشين جا گيت.... هون، اڄ ته چڻ

هنن مان به مزو نڪري ويو آ.... ها اڪيلاڻپ ۾ گهٽن جو
 ڪهڙو مزو؟ گهٽن جو صحيح لطف ته ان ويل ايندو آ، جڏهن
 افضل هٿ صوفي ٿي ويٺو هجي ۽ آڌ سندس پيرن وٽان هيٺ
 غاليجي ٿي. افضل جي هٿ ۾ Rothmans جو سڪريٽ هوندو آ.
 سڪريٽ ۾ Old Spice جي گڏيل خوشبو ۽ ان سان گڏ ڀرت
 جي گهٽن جو جادو من کي مانڏو ڪري وجهندو آ، ۽ آڌ
 بي خود ٿي پنهنجو سر سندس گوڏن تي لاڙي ڇڏيندي آهيان
 ۾ هو منهنجن وارن ۾ هٿڙا گهمائيندو ۽ سرهاٽ ۾ ڀرت جون
 ڳالهائون ڪندو آهي. ڪهڙو نه مزو ايندو آهي ان ويل. اصل
 زندگي ۾ جو لطف ايندو آهي.

ريڊيو گرام بند ڪري بيدروم ڏانهن اچان ٿي. ڪپڙا
 به هاڻي بدلتل گهرجن.... ڪپڙا بدلي بستري تي ران ٿي سامهون
 دربسنڪ ٿييل ڏانهن نظر وجهيم ٿي وري پلنگ ڏانهن ڏسان ٿي.
 ليٽمسٽ ڊيزائن جو سنڌي ڪم ڪيل فرنيچر.... امين
 جو ريڊيو ڪار ڪارپيٽ جنهن تي ڪارا اسڪوايرس ڪيڏي
 نه خوش قسمت آهيان. آئيدل گهر ۽ آئيدل ور مليو اٿم.
 امان ۾ بابا ٽي بي انتها پيار اچي ويو. ان سان گڏوگڏ
 رٿوف ٽي به. ڪهڙو نه پيارو ڀاءُ آ. آمريڪا مان هر شي مون
 ڏي موڪلي اٿس. ڪنهن به شيءِ جي ڪمي ڪونهي پاڻ تي
 ٿي چڻ رشڪ اچي ويو.

گاڏي ۾ جو آواز.... شايد اچي ويو.... پر نه گاڏي ته
 هلي وئي.... اڃا ڪونه آيو.... ٻيهر واچ ڏسان ٿي، ساڍا چار.
 ٿاڻيم جي احساس بڪ ۾ واڌارو آندو.
 بڪ به پٺي لڳيم، پر هن کانسواءِ نه گرهه به ڪونه
 اڪلندڙ. اڄ ته بلڪل ٿي ڪونه ڳالهائيندي سانس ڀلي ڇا
 به ٿي پوي.

اجهو اچي ويو. گاڏي ۾ جو هارن مخصوص انداز ۾
 وڇاڏائين ڪجهه به ٿي پوي، اڄ بلڪل ڪونه ڳالهائيندي سانس.
 ڀلي مستون ڪري ميڙ ڪري، ڏاڍو تشڪ ڪيو اٿم، سندس

هلل جو آواز. آءُ اڪيون پوري ٿي ڇڏيان. پلي مون کي
ستل سمجهي.

آءُ محسوس ٿي ڪيان ته هو منهنجي مٿان جهڪيو.
سندس سامن جي گرمي محسوس ٿي ٿيڻ. پنهنجو هٿ منهنجي
پيشاني تي رکيائين ۽ سندس چپن جي گرمي پڻ پنهنجي
پيشاني تي محسوس ڪيان ٿي ان سان گڏ پاڻي جا قطرا....
گهٻرائجي اڪيون کوليائون ٿي.
۽ مٿي ڏٺا ٿي.

هي ڇا؟ هي ته ڪجهه به ڪونهي ساڳيو گهر. ساڳيو
ماحول امان بيٺي آ. بابا منهن جي مٿان جهڪيل. اکين ۾
لڙڪا اٿس.

گذريل واقعو ياد پيو اچيم.... اڪيون جهڪي ٿيون
وڃن. بابا ته ائين پيو لڳي ڇڻ ڏوهاري هجي.
اف ٿوري دير اڃا ستل هجان ها. سڀني جو سنسار
ڪهترو نه سندر هو. ڪيترو نه حسين. ڪاش اڃا ننڊ ۾
هجان ها.

اٿي ويهي رهان ٿي بابا ڪٿائڙي پاڻي ڪجهه ڇوڻ چاهي
ٿو، پر چئي نه ٿو سگهي. اکر گهٽجي ويا اٿس. ۽ آءُ به روئان
ٿي، دل ٿي چاهي ايترو روئان ايترو روئان جو سڀ ڏنل سڀنا
ڳوڙهن جي وهڪري ۾ لڙهي وڃن ۽ منهن جو من بلڪل
صاف شفاف آئيني جيان اڃرو ٿي وڃي جنهن ۾ ٻئي ڪنهن
جي تصوير نه هجي. صرف منهنجي ۽ صرف منهنجي تصوير.

بابا به روئي پيو اسان اچي کيس پاڻي پياري ٿي ۽ ٻئي
ڪمري ۾ وٺي وڃي ٿي آءُ سوچيان ٻئي ته ڪاش ڏاڏي تون
پنهنجي چير ۽ طبلي واري دنيا ڇڏي ڏاڏا سان شادي نه ڪرين
ها! ڪاش تون سوچين ها ته تنهن جي ”گندي رت“ کي هي
”شريف سماج“ ڪنهن به صورت ۾ ڪونه قبوليندو ڪنهن به
صورت ۾ نه، ۽ اڃا به تنهن جو اولاد تڪليفن ۾ اچي ويندو.
ڪاش ڏاڏي تون سوچين ها!

پرچن شال پندوهار

هڪ سندر ناري، چوڏس جي چانڊاڻ جيان — اکين ۾ خوشين جا دڀپ — ڇهن تي مڌر گيت — جهونگار ٻندي — روبين جي گابل ڪافي —

”ڏوليا مارو مون سان الا منهنجا پرچن شال پندوهار.“
ڪڏهن اچي ٿي ڪٻت ڏانهن — ڪڏهن وري ٿي بيگ ڏانهن.
ڪڏهن کڻي ٿي چولو — ڪڏهن ويڙهي ٿي شلوار. اوچتو ڪمري هڪ نوجوان جو داخل ٿيڻ — نوجوان جي ڇهن تي مرڪ — اکين اٿام پيار — وڌندو اچي ٿو پير پير ۾ گهندو، پهن پر هلندو — سندر ناريءَ ڏانهن — پنهنجا مضبوط هٿ کڻي سندس نهن ڏي ٿو.

ناريءَ جو چرڪ — پنهنجا مينديءَ رتڙا سهڻا هٿ، مضبوط هٿن مٿان گهمائڻ ۽ هٿن جي چٽهاءَ مان ڪجهه محسوس ڪري مرڪڻ ”اچي ويو؟ — ايترو جلدي؟“
”ڇو اچڻ نه وڻيو ڇا؟“

”نه — نه ائين ته نه آهي“ سندر ناريءَ جو مضبوط ٻانهن ۾ جهومجي وڃڻ.

”پر — هي ڇا؟ ايڏي ڏوم ڌام سان آخر ڪٿان جي نياري آ.“

”اڙي ها — خوشخبري نه اوهان کي ٻڌائڻ وسري ويئي.“

”خوشخبري؟“

”ها — ها.“

سندر ناريء جو ٻانهن جي گهيري کي ٽوڙي ڪپڻ
ڏانهن وڃڻ. هڪ لڦافو آڻي نوجوان کي ڏيڻ.

”ڇا آهي؟“

”پڙهي ڏسو.“

نوجوان جو خط پڙهڻ — مڪ نه حيرت جون ريڪائون
۽ فتح منديءَ جا نشان — پڇاڙيءَ ۾ فٽحانه مرڪ. ”جهڪي
ويا نه.“ نوجوان جي آواز ۾ احساس، وڏائيءَ جو.
”ها ها ڪيئن نه. آخر ته ڏيءَ آهيان. اولاد جي ڪري
ماڻهو جهڪندو نه ته ڇا ڪندو.“ ناريءَ جي لهجي ۾ نمرتا
نهنائي.

”نه. پوءِ نيڪ آ، صبحائي ئي ميل ۾ هلي وڃجانءِ
پر ٻار ڏس! گهڻا ڏينهن نه لڳائجانءِ — هٿ آفيس ۾ ئي توبنا
مڙو نه ٿو اچي — اڌ مان ڀڳو ڀڳو ٿو اچان.“ نوجوان جو
وري کيس پنهنجين ٻانهن ۾ جڪڙڻ.

اوهو جناب! پر اوهان ڪانسواءِ اڪيلو وڃي به ڪير
ٿو.“ ناريءَ جا ماڻا. ”مونکي به ته اوهان ڪانسواءِ مڙو
ڪونه ايندو.“

”پر جان، منهنجي خيال ۾ منهنجو ايتري جلدي هلڻ
مناسب به ڪونهي ۽ ٻيو موڪل به ڪونه ملندي. تنهنجيءَ
خوشيءَ ۾ سڀ موڪلون اڳيئي هڙپ ڪري ويٺو آهيان.“
نوجوان جو مرڪي جواب ڏيڻ.

”ڇڱو نيڪ آهي پر گهر ٽيليگرام ڏئي ڇڏجو.“

”اوڪي جناب — ٻيو حڪم.“

جواب ۾ ناريءَ جا ننڍڙا ٽلين جهڙا ٿڪ.

ماضيءَ جي اسٽيج

ڏيک پهريون — پس منظر ۾ يونيورسٽيءَ جون بلند

عمارتون، ويڪرا رستا، سرنهن جا وڻ، سورميءَ جو اسٽيج تي
 ظاهر ٿيڻ، نئين ماحول ڪري حيران پريشان ٿيڻ—
 ”پريشان نه ٿي فريده، ڪابه تڪليف ڪوبه ڪم، مون
 کي چٽم آڏو تنهنجو ڪلاس فيلو وڃي آهيان.“

قد جو قدآور، سانورو سلوٽو، اکين ۾ ذهانت جي چمڪ
 ضدي ۽ هٽيلو— هيءُ ڪهاڻيءَ جو سورمو وحيد آهي.

فريده کيس ڏٺو ۽ محسوس ڪيو ته هي روپ ڪو
 سندس لاءِ نئون نه آهي. ذهن تي زور ڏنائين ته ياد اچي
 ويس. هي ته ساڳيو هئو، سندس من مندر جو ديوتا. سندس
 سڀني جو راجا. جنهن جي چرٽن ۾ پريت جا گل وڪيري
 پهرن جا پهر ويٺي سندس پوڄا ڪندي هئي.

هن هڪ نهار وحيد ٿي وڌي ۽ نظرون جهڪائي ڇڏيون
 وحيد اڳتي وڌي سندس هٿ پنهنجن هٿن ۾ جهلي ورتو. ڪڏهن
 به نه ڇڏڻ لاءِ.

پنهني جو هڪ ٻئي سان پريت جو ناتو هو— روح جو
 پنڌڻ— نينهن جو رشتو.

ڏيکيو پيو :-

ساڳيئي ٻس منظر ۾ — فريده پريشان، منهن تي سوچ
 جون گهريون لڪيريون. هرهر هٿن کي مهيندي ڏيکاري ڏئي
 ٿي. ۽ وحيد به ڪجهه گهٽ فڪر مند نظر نه پيو اچي. ڪجهه
 چوڻ چاهي ٿو پر ڄڻ اکر ساٿ نه پيا ڏينس.

”فريده، مونکي رڳو تنهن جي ساٿ جي ضرورت آ،
 تون اگر سچي ٿين ته هي جبل به جهاڳي وينداسين.“

وحيد سنجيدگي ۾ سان کيس سمجهائي رهيو آهي.
 ”پر وحيد اهو ڪيئن ٿيندو توکي خبر آهي ته بابا
 ڪيترو نه سخت آ.“ فريده جي آواز ۾ خوف جو تاثر.

”بس، امتحان جو وقت آيو ته ڇڏي وئين.“ وحيد
 جي لهجي ۾ طنز.

”نه نه وحيد ائين بلڪل نه سمجھ.“ فريده حراسجي وٺي.
 ”نه پوء ڇا سمجھان؟“ اسان پڙهيل گڙهيل آهيون.
 قانون ۽ مذهب به اسان کي پنهنجيءَ مرضيءَ سان چونڊ
 جو اختيار ڏين ٿا ۽ اهو به سوچ نه اسان جي هن قدم سان
 ممڪن آهي ته اسانجي پراڻي خانداني دشمني اصل لاءِ ختم ٿي
 وڃي.“ وحيد کيس سمجھائيندي چوي ٿو.

فريده ڇپ.

”اسانکي انقلابي ٿيڻو پوندو فريده.“ نوجوان جي
 لهجي ۾ گنيپرتا.

فريده اڃا به ڇپ.

”ڇو فريده، آخر سوچين ڇو نه ٿين هي فضول قسم
 جا جهيڙا ۽ جهڳڙا اسان کي ئي ختم ڪرڻا پوندا ۽ اسانکي
 ئي ڪوٺه ڪو ايڪشن کڻڻو پوندو.“

فريده جو اونهو ساهه کڻي وحيد ڏانهن ڏسڻ ۽ ڏکندڙ
 هٿن سان سندس ٻانهن مضبوطيءَ سان جهلج.

ڏيک ٿيون :-

هڪ ڪورٽ جو منظر جنهن ۾ فريده ۽ وحيد جو
 سول مٿج ڪرڻ.

*

*

■

*

اڃ سندن شاديءَ کي مهينو کن گذريو آهي. ۽ اڃ ئي
 فريده جي پيءُ جو خط مليو آهي. صبحائي ئي هوءَ پنهنجي
 اباڻي گهر ويندي. گهر تار اڳواٽ ئي موڪلي ڇڏي ائين.
 اسٽيشن تي ڪونه ڪو وٺڻ ايندس رات سموري پاسا ورائيندي،
 اوسيڙي ۾ گذرڻ تي صبح ٿئي ٿو. ٽوڪڙ ۽ تيار ٿئي ٿي
 وحيد کيس اسٽيشن تي ڇڏڻ اچي ٿو.
 ”اتي وڃي مونکي وساري نه ڇڏجانءِ.“ آهستي هلندڙ

ٿرين، وقت وحيد مرڪندي کيس جلد اچڻ جي ڀارت ڪري ٿو.
هوءَ مرڪي ٿي.

گاڙي هلي ٿي پر- هيءَ ڳوڙهيءَ سوچ ۽ گهر خيالن
جا سلسلا، پاڻيءَ جي لهرن سمان سندس ذهن ۾ اچن وڃن
ٿا. دل ۾ هڪ عجيب ڪيفيت محسوس ڪري ٿي. هڪ
مٺي مٺي بي ڪيفي.... ۽ مٺي مٺي بيچيني.

”ڪيترو نه شرم ايندو بابا سان ملندي.... اجايو ايتري
خواري ڪرائي مان.“ پنهنجي جوش تي ٿورو ٿورو ڀڃتاڻ ٻڌ.
”خير جيڪو ٿيو هو سو ٿيو- قسمت جا معامل آهن،
انسان جي اختيار کان ٻاهر.“ من کي ڏي ڏيندي، سڄو ٻار
قسمت تي ڌري ٿي.

”پر بابا به ته ائين نه ڪري ها نه.“ وري پاڻ کي
جستيفاءَ ڪرڻ جي ڪوشش.

”پر خبر ناهي من ۾ هيءَ ڪيفيت ڇو پئي پيدا ٿي-
هانو ۾ مٺي مٺي چيڻ- ڪٿي گهڻي خوشيءَ ڪري نه نه-
پر خوشي به چڻ ڪساري پئي لڳيم.“

اندر جي اُن تن- بي چينيءَ جو احساس- شرم جي
محسوسات- مائنن کي فيس ڪرڻ جي سوچ- ڪجهه حراس-
گاڙي بيهي ٿي. خيالن جا سلسلا ٽٽن ٿا. برقي جي
پلم مان ڪنهن کي ڳولي ٿي. سندس ننڍو ڀاءُ نظر اچي ٿو.
”فريد، اچي وٺين- انتظار نه نه ڪرڻو پيو.“ خوشيءَ
وچان فريد سان ملڻ جي ڪوشش، پر فريد جو رخ بدليل-
”پاڻهي ٻن ٽن ڏينهن کانپوءِ ئي ڪٿي ويندو.“ سوچڻ.
”پيو ڪير ڪونه آيو آ؟“ پڇي ٿي.
”نه.“

جيپ ۾ سامان رکائي گهر اچي ٿي.
گهر جي چائنٺ ٽپي اندر ٽپي ٿي- وايو منڊل ۾
خوف- ڏهڪاءَ-

سامهون پئسن- پاسن کان چاچا ۽ سوت.

”بابا“ هو رڙ ڪري پاڪر پائڻ لاه اڳتي وڌي ٿي.

پر.....

هڪ گولي کيس اتي ئي ڪيرائي ٿي.
رت جو ڦوهارو سندس لوندڙي مان وهي ٿو.
”بابا هي ڇا ڪيو؟“ لڇندي.... ڦٽڪندي سندس آواز
۴ پوءِ ٿڌو ٿي.... بي جان ٿيڻ.

پس جو اڳتي وڌڻ — پنهنجن ڳوڙهن کي آگر سان
اڳهي پٽڪڻ — ۴ جهڪي سندس ٿڌي پيشاني تي پنهنجا
چپ رکڻ.

”بچا خانداني وقار خاطر ڪڏهن ڪڏهن ائين به ڪرڻو
پوندو آ.“ پٽڪي مٿي ٿيڻ.

جيوت جي راند

اونهاري جي مند — نڪي ۽ ساڙيندڙ آس جي راکاس
جي پيو کان سارو وايو منڊل سانت — بس ڪٽ ڪٽ
پاڻيءَ جي ننڍڙن دهن جي ڀر ۾ ننڍڙن جهرڪين جي ٻه
چه يا رولاڪ ڪانون جي ڪان ڪان.

اهڙي ئي سمي هڪ ننڍڙي گهر جي ورائندي ۾ هاسي
کان رکيل هندوري ۾ منهن ويڙهيو ستي پئي آ — سندس ڀر
۾ ننڍڙو ٻالڪ هونگرپون ڏيندو ڳٽڪندو اڏامندڙ مڪين سان
راند ۾ مشغول — مڪهون ڪڏهن سندس گلن تي ويهن ٿيون
نه ڪڏهن وات تي. ٻار پٽڪڙا هٿ هلائي ڪڏهن ڪين جهلڻ
جي ڪوشش ڪري ٿو نه ڪڏهن اڏائڻ جي.

اڇانگ ٻار جو روئڻ — گهڙيءَ جو چرڻ — مڪ نان
گوري گوري ٻانهن کڻي ٻالڪ کي ڏسڻ ۽ اتي کيس سهڻي
سان لائڻ. ٻار جو چپ ٿيڻ.

زائفان جا ٺيڻ سڃيڻ. مڪ تي ڳوڙهن جا ميرا لڻڪها —
اوچتو سندس اکڙين ۾ پيڙا وڌڻ — هيٺين چپ جو ڏندن ۾
اٿڻ پڪوڙجن جهڻ دل جو درد چن ۾ پيئڻ جي ڪوشش
ڪندي هجي.

سور جي ست اڀرڻ — ساڄي ٻانهن آڏو ڪري ڏونڌرا
ڏسڻ لڳي — نيرانيرا ريش — وڌڻ لڳس دڪ جو احساس
ويچارڻ لڳي. ”سند منڌ پيو سور ڪريو — لڳ لڳ پيو
ڪانڊارجيم — ماريو سمجهي ٿو نه چڻ حيوان آهيان — ڪيترو

نه ڪٿيو ائين — ڪر هڪ ڏک سان پوري ٺاهان ته ڪيترو نه چڱو. روز روز جي عذاب کان ته نجات ملير.

گهڻن تي آيل نيرن کي رڻي جي ٻاند ۾ پوئڻ لڳي. انهيءَ ئي ويل سندس نگاه جو ننڍڙي تي پوڻ. اکين ۾ نفرت جا ڪرڻا — پر پوءِ پريت جو روپ.

”ڇا ٿي پيو جو پيءُ تي ويو؟ منهنجو به نه پٽ آ — ڪيترو نه ٿو وڻيم —“ پاسيري ٿي ٻار جي گهڻي کي چمڻ. ”پر آڏو به نه امان جي ڏيءَ آهيان. سندس پنهنجو ئي رت پوءِ به مونکي ڏڪاري آي — مونکان نفرت ٿي ڪري — ڪاش امان مون سان جنيون نه ڪرين ها ته هوند اهڙي اوجھڙ ۾ نه پوان ها!“ مک تي ٻيهر ڏک جون لهرون.

”اٿي امان ڇو جيئن جنجال ڪيو ڇو حياتي روه ڪيئي — آخر ته تنهنجي ڏيءَ هيس — تنهنجو پنهنجو رت — ڏاڏيءَ کان نه وڌيڪ تنهنجي پنهنجي هيس.“

من ٿي من ۾ ماءُ کي ڏوراپو — ٻيل لاه هٿ جنگهه ڏانهن هليو ويس — جهڪي سٺڻ جو پاڇو مٿي کنيائين. ڳاڙهو ڳاڙهو رهند — ان مان ٽمندڙ رت — هٿ سان آهستي آهستي اڳهڻ لڳي رهند ننڍڙو ٿيل لڳو جنگهه سسڻ لڳي. هينئر اها ٽنگ ٻارنهن سالن جي ننڍڙيءَ نينگر جي.

”من ٽوڪي هيءُ ڏک ڪيئن لڳو؟“ گهنجيل مک واري هڪ ڏوڪريءَ جو سوال.

”ڏاڏي — امان چمتو هنيو —“ نينگريءَ جو هيسيل

جواب.

”ماڻهين؟“ ڏاڏيءَ جي آواز ۾ ڪاوڙ.

”ها.“ پوئيءَ جي اکين ۾ لڙڪ.

”ڇو؟“

”سعيد. سان جهيڙو ٿي پيو نه.“

”هونءَ پاڻهي ٿي وڃي پڇانس — ڏانڻن کي اوستائين

سک نه ايندو جيستائين چوڪريءَ کي قبر ۾ نه امايندي.“

چوڪريءَ جو ڪاوڙ ۽ اٿڻ ۽ ٻئي صفحي ڏانهن وڃڻ —
”اٿي ڪنوار چو نينگريءَ جي پٺيان ٻئي آهين جڏهن
ڏس ڏک — جڏهن ڏس چنبا — هاڻي ته ماڳهين هڻي چمڻي
سان ڦٽي رکيو اٿم.“

”مائي ڪم به نه اهڙا اٿس نه — هر وقت سعيده سان
جهيڙو لايو ويئي آ — اصل ڪاري ڇڏيو اٿمي چوڪريءَ کي.“
”هان — هان ڏس ته چوي ڇا ٿي — ڪارو وري اٿم انهن
مون — هروڀرو چو هٿ ڏوئي پٺيان ٻئي آهينس ڇڻ ته ڏيءَ
ٿي منهنجي آ؟“

”هان هان ڏس ته مائي ڪلجڪ آ ڪلجڪ سڳيءَ ڏيءَ
سان ڪٿي وٺي رکيو اٿم.“

اونهو ساه ڪٿي گذريل دور مان موٽي.
”ها خبر نه آ چو ڪٿي وٺي رکيو هئائين. هاڻي ته ڏاڏي
به مري وئي — پراڻا وقت گذري ويا پوءِ به مونسان نفرت
ڪيتري نه دل گهرندي اٿم ته پاڪر پائي ملانس —“

ٻيهر نئين نهر ناس —

”ڪيتري نه مجبور آهيان جو ڪجهه به ڪري نه ٿي
سگهان — اڃا به چار ڏينهن اڳت سعيده به ڏٺم — پر ڏور
کان، ويجهو وچانس ها ته ڳالهائي به ڪونه ها — ها ڳالهائي
به ڪيئن ها هن نه ماڳهين پيڻ مڃڻ کان انڪار ڪري
ڇڏيو.“

تري آيس شهر جي ڪاليج وارو ميلاد — پاڻ به اوڏانهن
وئي هئي ته من انهيءَ بهاني پيڻ کي ڏسي — گهڻو ئي دل
چيس ته پيڻ سان ملان پر من جي چور ويجهو وڃڻ کان جهلمس
انهيءَ ويرم پيڻ کي هڪ ٻيءَ عورت سان ڳالهائيندي ٻڌو
هئائين. ”ڪير فريده — نه نه منهنجي ته ڪاڻي پيڻ فريده“
ڪانهي — اوهان پڪ پليون آهيو.“ ۽ انهيءَ ويرم کيس
ڪوبه ڏک ڪونه ٿيو هئو، ڪابه چوڻ ڪانه رسي هئي —
شايد پاسيائين پئي ته ائين ئي ٿيندو.

”ها ڪيئن پيڻ چئي پنهنجي بي عزتي ڪرائي ها۔
حق تي تہ هئي۔ پيگل ۽ بدنام عورت۔ هروڀرو جو چنڊو
پاڻ تي بہ هڻائي ها۔“

چپ چاپ سوچن جي ساگر ۾ غرق ٿيڻ لڳي۔ ننڍڙي
فريدہ جڏهن پاڻ کي سانڀر ۾ ڏٺو تہ ڏاڏيءَ وٽ ئي ڏٺو۔
ڏاڏي کيس پاڻي پياريندي هئي۔ ڏاڏي ئي سندس انگڻ
ڪڍندي هئي۔ ڏاڏي ئي کيس آکاڻيون ٻڌائيندي هئي۔
سندس گهر ۾ هڪ ٻئي زائغان بہ رهندي هئي۔ جا
سندس ماءُ هوندي هئي پر کيس تہ ڏاڏي ئي ماءُ لڳندي هئي۔
فريدہ ۽ سعيدہ جڙيون ڇاپون هيون هڪ کي سنڀاليو ماءُ تہ
ٻيءَ کي ڏاڏيءَ۔

سعيدہ تنهن جي گود ۾ پلجڻ لڳي ۽ فريدہ سمن
جي۔ شايد اهو ئي ڪارڻ هو جو فريدہ، ماءُ کي ڏي
بيجاہ نٿان سمان لڳندي هئي۔ ”پوڙهي تہ هروڀرو ڪٿي ڪاري
چڏيو اٿس۔“ اڪثر ڪاوڙ منجهان ڀڙڪندي هئي۔

فريدہ ۽ سعيدہ جو ڪوبہ جهيڙو ٿيندو هئو تہ بدر
سعيدہ جو ئي پريندي هئي۔ چڻ تہ ڏيءَ ئي اها هجيس۔
وقت بادشاهہ شان سان وڪون وڌائيندڙ ٿي رهيو۔ ويہ
سال اک چنپ ۾ لتاڙجي ويا۔

فريدہ جي ڏاڏي ۽ پيءُ ٻئي هيءُ جهان ڇڏي هليا ويا۔
فريدہ جوان هئي۔ حسين ۽ سوييا واري تہ نہ پر وڻندڙ ضرور
هئي۔

”فريدہ۔“ هڪ وار سندس سر تيءَ ڪوس سڏيو۔

”جي؟“

”ٻڌو آ سڀت ڪريم سان شادي پئي ڪرين؟“

”سڀت ڪريم سان؟ شادي؟“ سندس آواز ۾ حيرت

هئي۔

”ها پهرين زال اٿس ۽ پوڙهو آ تہ ڇا ٿيو؟ پئسي وارو
تہ آهي نہ۔ سڄي ڪٽنب کي ڪارايو ويٺو هوندہ۔“ سندس

سرتيءَ ڪيس طمڙ مان چيو هئو.

”هه آءُ ٿي ڪريم سان پرڻجان؟“ هن اٿل فيصاڻو
ڪيو ۽ ماءُ کي صاف انڪار ڪيو هٽائين، ۽ انهن ئي ڏينهن
۾ سندس بدلي ٻئي شهر ٿي هئي —

ماءُ جو ضد — ڌيءَ جي هوڏ — چڪتاڻ — پريشانِي —
انهن ئي ڏينهن ۾ مستفڪڙ ڪيس ڏٺو. سندس سڄيل
گاڙهين اکين ۾ درد محسوس ڪيو — ۽ پوءِ پڇي ٿي ورتو.
”پنهجن ڏکن ۾ مونکي ڀاڻيوار نٿي ٻڌائي سگهين؟“

فريده لفظن جي روشنيءَ تي پنيلجي وئي. ۽ ڪيس
محسوس ٿيو ته زندگيءَ لاءِ اهو اجهو ٿي ٿيڪ رهندو ڪڪاڻون
آ ته چاهي؟ انهن ماڙين کان ته بهتر آهي جيڪي قبرن تي
اڏيل آهن — هو آهستي آهستي مستفيض ڏانهن وڌڻ لڳي —
ماڻس جهليو پيش روڪيو پر هوءُ نه مڙي — پهتجا ارمان —
امنڪ ڪچلي مستفيض جي ڪنوار بنجي وئي — ڪنهي وڳي
بنا — گاڙهين چوڙين بنا — نه شاديءَ تي ڪنهن ڪپڇ ڳاتا نه
لائون لڏائين بس ٻسي ٿي ٻسي — پنهنجي ڳولا ۾ مورڳو ئي
اوجھڙ ۾ ڪري — مستفيض — ڪو لاٽ يا ننوگر ته ڪين
هئو هڪ ڀان کائو ڪلارڪ — جنهن کي رڳو ٻه سو پگهار
ملندو هئو. هن کي ته سوني جهرڪي هٿ لڳي هئي.

”چار پنج سو ته پڪ ڪمائيندي هوندي هاڻي ته عيش
ٿيو گهر جا ٻار به چڱي طرح پڙهي سگهندا.“

ٻه ٽي ڏينهن ڪو فريده سڪ ماڻهو مهينو گذريو —
”پگهار مالي هوندي ڏي ته امان ڪي ڏيان.“ مستفيض سندس
اڳيان هٿ جهليو بيٺو هئو.

”ڇا پيو چوين مستفيض اڃا ته اسانکي گهر ٺاهڻو آ.“
هوءُ وائڙي ٿي وئي.

”گهر ڇا جو؟“ — هينئر وري وائڙي ۾ پيا رهن ڇا؟
”منهنجو مطلب آهي پنهنجو گهر، هن گهر ۾ ته رڳو
ٻه ڪوٺيون آهن ۽ هيڪاندا ماڻهو.“

”واھ، پاڻ تہ پڇي آئينءَ هاڻي منهنجي پٽ کي بہ مون کان ڌار ڪندينءَ.“ هيءَ سسٽس هئي. ”هل ٿي هل ڀڄوڪڙ جاڏي مرضي پوئي اوڏانهن وڃ ادا نوسان ڪونه هلندو.“ هيءَ نشانس هئي.

سام، ٻوسائجڻ لڳس — روح زخمي ٿيل لڳس — پاڻ کي سنڀاليندي ڪمري کان نڪتي روئڻ لڳي ڍڪون ڀري — ”هاڻي ڇا ٿيندو؟“ ويچارڻ لڳي — ”هڪ باھ مان

نڪري ٻيءَ باھ ۾ جلڻو پيو.“ جلي پئي پڇري پئي — اونهاري جي مند نڪي ۽ ساڙيندر اس جي راڪاس جي پتو کان سارو وادو منڊل سانمت ۽ اهڙي سمي ننڍڙي گهر جي وranدي ۾ منهن ويڙهيو گهڙي ٿيو لپتي پئي آ —

ڏاڍو سو گابو

بس هلي رهي آهي. ڪاري ڪاري ڏامر جي روڊ تي
پيرن هيٺان چمپائيندي — نڪڙيون نڪڙيون وڪڙون ڪون ڀريندي،
هاستل کان سپرهاءِ وٺي ويندي، ڦاٽڪ کي پٺتي ڇڏيندي پل
کي آڳ ڏيندي، اڳتي جيل روڊ ڏانهن وڌي رهي هئي. هوٽل
مڊوي نواب شاهه ۽ ڪراچي ۾ ڏانهن ايندڙ ويندڙ بسون، موٽرون،
گاڏيون. رش —! گوڙ گهمسان —!!

بس رش کي چيريندي اڳتي وڌڻ جي ڪوشش ۾ آهي.
پر اڳيان هڪ جيپ. جيپ ۾ ٽي چار ٺلها متارا نيمگر —
اڳيان هڪ ٽانگو! جنهن ۾ مرضيل ٽانگي وارو ائين ڦاسي پيو
ته هڏين جو ڪو پڇرو هجي.

اچانڪ! جيپ جو هارون وڇڻ —! گهوڙي جو ٿاه
کاڌي پٺتي اچڻ —!! ”نه بابلا نه!“ ٽانگي واري جو گهوڙي
کي ٽٽڪيون هڻڻ.

جيپ جو ٻيهر هارن هڻڻ.
گهوڙي جو ٻيهر ٿاه کاڌي پٺتي وڙڻ.
ٽانگي واري جو ٻيهر گهوڙي کي پريائڻ.
پر گهوڙي جو نه مڙڻ.

اڃا به پٺتي وڙڻ.
”گڏه جا پٽ جاءِ ڏي.“ جيپ ۾ ويٺل نوجوان جو
مڇ مڇ روٽي رڙ ڪرڻ.
”ها سائين ها —!“

پٺيان رش جو وڌڻ.
 بس جو ٽانگي جي ڀر مان لنگهن.
 گهوڙي جو ٿام، کائي ٽپ ڏيڻ.
 ”حرامي“ — سنڀال گهوڙي کي. ”جيپ ۾ ويٺل نوجوان
 جو رڙ ڪري هڪل ڪرڻ.
 ”حاضر سائين.“ آواز هيسيل.
 ”پيڻ — مڙي نه ٿو.“
 نوجوانن جو جيپ مان نڪرڻ.
 هڪ ٽانگي واري جي هٿ مان ڇهڪ ڦرڻ ۽ وار ڪرڻ.
 ”ڪچر جا ڦر، چئون به پيا ته گهوڙي کي سنڀال ۾
 مڙين نه ٿو“
 ٽڪون —! بجاء —!! گاريون —!! ٽٽو!! نهل نهل ڪمزور
 ٽانگي واري جو. ٿلهن متارن نينگرن کان مار کائڻ.
 ماڻهن جو مجموٽو — تماشمين جو تماشو ڏسڻ — هر
 ڪنهن جو پنهن جي راه ڏانهن وڌڻ.
 وقت جو ڦيرو ڦرڻ.!

* * * * *

مليون جو پٽ

”ادي خوش آهيون چاڪ چڱي پلي.“
 ”ها ادي رب جو شڪر آ.“
 ”گهڻي وقت کان پوءِ مليون آهيون.“
 ”هاڻو ادي جائي به.“
 ”تو واري نينگري به هاڻي وڏي ٿي هوندي؟“
 ”هاڻو ادي خير سان پرڻائي ڇڏير.“
 ”ها ادي! رهي ڪٿي ٿي؟“
 ”مون سان ئي گڏ ٿي رهي.“

”توسان گڏ؟“

”ها پيڻ — اٽله ڏينهن ڏيس ٺاڻي ڏاڍو سنو اٿس. شاديءَ کان پوءِ ته رهي ئي اسان وٽ ٿو. اسان جو ويچارو کي ڏاڍو خيال آ.“

”ها ادي چڱو ٿيو چڱو ڀلا پٿرو ڪٿي اٿئي؟“
”اٿي پيڻ ڪهڙا توسان سور سليان! پڙايو مانس ته وڃي ساهرن مان گڏ ٿيو، خبر نه آهي، سسٽس ڪهڙا تعويذ ڪئي ڪهڙي پياري اٿس اصل گهر جو منهن ئي نه ٿو ڏسي، بس پيڻ نپاڳيون بچو ئي ڪسي ويس.“ ڳوڙها اگهل.

* * * * *

ڪبل ڦٽي جا

”يار وڏا وار رکايا اٿئي ته ڦٽي به نه ڏينس نه.“
”گهران ته ڦٽي ڏئي آيو هئوس پر هتي وار خراب ٿي ويا.“

”ٺيڪ آ — پر هڪ ڦٽي ڪيسي ۾ رکندو ڪر.“

”ها اهو ته ٺيڪ آ پر —“

”پر ڇا؟“

هو — مٿي مان — (مٿو ڪنهندي) ڪري ٿيون پون.“

”ها — ها“ (ڪل ٽهڪ) هن ۾ پريشانيءَ جي ڪهڙي

ڳالهه آ. ننڍي ڦٽي نه! وڏي ڦٽي رکندو ڪر — هي ڏس

منهنجيءَ ڦٽيءَ جهڙي — هن مان سڀ لنگهي وينديون آهن ٻاهر

ڪونه ڪرنديون آهن.

ارنيسٽو جي ماءُ

الاڻي ارنيسٽو کي خبر به پئي يا نه، ته هوءَ واپس آئي هئي. هوءَ واپس ڇو آئي؟ مون ڪڏهن به ان ڳالهه کي ڄاڻڻ جي ضرورت محسوس نه ڪئي هئي. البته اها حقيقت هئي، ته سندس اچڻ کانپوءِ جلد ئي ارنيسٽو، ”نالا“ ڏانهن هليو ويو هئو. اسان کيس اونھاري ۾ هڪ يا ٻن ڀيرن کان وڌيڪ نه ڏٺو هئو. ۽ هونئن به ساڻس اکيون ملائڻ ڏاڍو ڏکيو ٿي پيو هئو، جيئن ئي ’جوليو‘ اهو خيال اسان جي ذهنن ۾ وڌو هئو. جيتوڻيڪ جوليم جو اهو خيال، نهايت ئي عجب ۽ پريشان ڪندڙ، ڳندو ۽ شڪي ڪندڙ هئو ان ڪري نه، ته ڪو جوليم ڪو پاڪباز ۽ پارسا هئو. يا وري اسان ۾ پاڪائي ۽ پارسائيءَ جي ڪابه رقم ڪانه هئي، دراصل عمر جي هن دور ۾ پارسائيءَ جو ڪو به سوال نٿو اڀري. نيٺ اسان به ٻين وانگر ئي هئا سون ۽ پر ان جي باوجود به اهو تصور پريشان ڪندڙ، غليظ ۽ وڏي ڳالهه، ته پرڪشش هئو.

گهڻو وقت اڳ — ”الباما“ اڃا به ساڳيءَ جاءِ تي هئي. هاڻ — وي جي ڀر ۾ ڳوٺ جي ٻاهران، الباما هڪ بي ضرر قسم جي هوٽل هئي. بي ضرر رڳو ڏينهن جي وقت ۾، پر رات جي پارنهن وڳي کانپوءِ گهڻو ڪري بنهه نائيٽ ڪلب ۾ تبديل ٿي ويندي هئي. پر اها نائيٽ ڪلب به ان وقت بند ٿي وئي، جڏهن ”نرڪ“ فيصلو ڪيو ته مٿي به ٿي ڪمرا ٺهرائي ان ۾ عورتون آڻيندو.

”هن هڪ عورت آندي آهي.“ هڪ وار جوليم اسان کي ٻڌايو.

”سچ؟“

”ها.“

”پر ڪٿان آندي اٿس.“

جوليم پنهنجو پراسرار انداز اختيار ڪرڻ شروع ڪيو. اسان کي خبر هئي تہ کيس ڪي مخصوص انداز، اکر ۽ رمزون آهن جيڪي کيس وڻندڙ بنائينديون آهن. ۽ پوءِ هن پنهنجو آواز جهڪو ڪري پڇيو، ”هاڻي ارنيسٽو ڪٿي آهي؟“

”ڳوٺ ۾“ مون جواب ڏنو. ارنيسٽو اڪثر مهيني جا ڪجهه هفتا تالا جي ٻنيءَ تي گذاريندو هئو. هن اهو تڏهن کان ڪرڻ شروع ڪيو هئو جڏهن کان سندس پيءُ پنهنجيءَ زال جي چال چلت ڪري کيس واپس شهر اچڻ کان جهليو هئو.

”پر عورت جو ارنيسٽو سان ڪهڙو واسطو؟“ ذهن ۾ اڀرندڙ سوال جوليم کان ڪيم.

جوليو سگريٽ ڏکايو— سندس چين تي مرڪ هئي.

”تو کي خبر آهي تہ جيڪا عورت تڙڪ آندي آهي اها ڪير آهي؟“

”اٽيمبال“ ۽ مون هڪ ٻئي ڏانهن ڏٺو. پر ڪچيو ڪنهن به ڪونه. الاڻي ڇو مونکي ان وقت ارنيسٽو جي ماءُ ياد آئي. هوءَ چار سال اڳ، ڳوٺن ۾ گهمندڙ ناٽڪ منڊليءَ وارن سان پڄي وئي هئي. ”واهيان، عورت“ منهنجيءَ ڏاڏيءَ چيو هئو. هوءَ نهايت خوبصورت هئي، سائوري ۽ پوري ٻني قد جي. مون کي ياد آهي هوءَ ڪا گهڻو پوڙهي به تہ هئي اهائي ڪوئي چاليهارو ورهيه سندس عمر هوندي.

”اها وڻيشيا ڪٿي سندس ماءُ نه هجي؟“ مان جي مانڊاڻ ۾ جوليم اهو خيال اسانجي اکين اڳيان آندو يا ٿي سگهي ٿو، اسان اڳواٽ ئي ان باري ۾ سوچي رهيا هئاسين.

ايترو چئي جوليم ڇپ ٿي ويو هئو.
 ڪنهن کي ڪهڙي خبر، ٿي سگهي ٿو، ارنهستو کي
 ڄاڻ پئجي وئي هجي، ڇاڪاڻ ته سڄي اونهاري ۾ اسان کيس
 هڪ يا ٻه ڀيرا ڏٺو هئو، پر ساڻس نظرون ملائڻ ڪافي ڏکيو
 لڳندو هئو. ۽ پوءِ چون ٿا ته سندس پيءُ سڀ ڪجهه وڪڻي
 ڇڏيو ۽ پوءِ انهن ٻاهت ڪنهن به ڪجهه بههر ڪونه
 ٻڌو هئو.

”آخر شرم ڇا جو؟ هوءَ ويٺس آهي ۽ الباما ۽ ڇهن
 مهينن کان پيشو ڪري رهي آهي ۽ جيستائين اسان انتظار
 ويهي ڪنداسين ته ترڪ ڪا ٻي ماڻي آئي تيستائين ته پوڙها
 ٿي مري وينداسين.“ ۽ پوءِ جوليم وڌيڪ چيو ته، ”اسان کي
 گهرجي ته ڪا ڪار هٿ ڪري اوڏانهن وڃون، کيس ڏوڪڙ
 ڏيون ۽ بس.“

”پر جي توهان ۾ اوڏانهن وڃڻ جي همت نه هجي ته
 آءٌ ڪي گهٽ ڪانٽر هٿ ڪري انهن سان اوڏي ويندس.“
 ائنيبال ۽ مان ڪڏهن به پاڻ کي، ڪانٽس ڪانٽر چورائڻ پسند
 نه ٿي ڪري سگهياسين.

”پر هوءَ سندس ماءُ آهي.“
 ”ڪهڙي قسم جي ماءُ؟ سوئر کي به نه ٻار هوندا آهن.
 جن کي هو کائي ڇڏيندي آهي.“
 ”ٺيڪ آهي، پر اهو ته ويچار، ارنهستو اسانجي ننڍپڻ
 جو ٻار آهي.“

مون کين اهي ڏينهن ياد ڏياريا، جڏهن اسان گڏ ڪيڏندا
 هئاسين ۽ ان وقت مون کي ائين محسوس ٿيو ته ڄڻ ڪو
 زور زور سان اهي ساڳيا احساس مون کي ياد ڏياريندو هجي
 ٿي سگهجي ٿو اهو منهنجو اندر ئي هجي.
 ”ياد اٿئي هوءَ ڪهڙي هئي؟“

”ها اسان کي ياد آ.... سانوري ۽ پوري پني قد جي،
 جنهن ۾ ڪابه مامتا واري جهلڪ نه هئي.“

”اسان کان سواءِ اڌ ڳوٺ تہ کانئس اڳ ۽ ئي ئي
 آيو آهي.... رڳو اسان پيا بحث مباحثا ڪيون.“

اسان هڪ ڀيرو وري بحث ۽ اڙجي وياسين. پر اسان
 جي گهڻي چڙ جو ڪارڻ، سندس واپسي ۽ بچڙائي هو. پر
 رفتي رفتي هر شي سڻائي ئي پئي ۽ اڄ آڏو ويچارين پيو تہ
 ٿي سگهي ٿو هو هڪ عام عورت هجي. جيتوڻيڪ سنجيدگي ۽
 سان اتي وڃڻ لاءِ چوڻ، ڪجهه خوفناڪو پيو لڳي پر اندر ۽
 اسان جوليم جي مدد ڪري رهيا هئاسين تہ هو وڌ کان وڌ
 اسان کي قائل ڪري. ڇاڪاڻ تہ انهيءَ ۽ شايد اسان مان
 ڪنهن به هڪ جي ماءُ لاءِ هڪ غلط، واهيات ۽ وحشيائي
 ڪشش هئي.

....

....

....

....

هڪ هفتي کان پوءِ جوليم مون کي پڪ ڏياري تہ هو
 رات جو ڪار آڻيندو.

اٽئيپال ۽ مان ڏيڍيءَ ۾ بيهي سندس انتظار ڪرڻ
 لڳاسين.

”ٿي سگهي ٿو ڊڄي ڀڄي ويو هجي.“

”يا ڪار هٿ ڪري نه سگهيو آهي.“

”مان سندس سڄي رات انتظار ڪري نه ٿو سگهان،
 هو جيڪڏهن ڏهن منٽن اندر هٿ نه پهتو تہ آڏو هليو ويندس.“
 اٽئيپال جو آواز عجيب ۽ مختلف هئو.

”خبر ناهي هو هينئر ڪهڙي هوندي؟“

”ڪير.... هن جي... هو عورت؟“

هو گهڻو ڪري ”هن جي ماءُ“ چوندو هئو، پر هن
 پيري مون ڏانهن ڏٺو. هن ’هو عورت‘ چيو هئو. انتظار ۽
 اوسيٽري جا ڏم منٽ ڪافي ڊگها ٿيندا آهن. ان وقت اسان
 انهن ڏينهن کي مارڻ شروع ڪيو جڏهن اسان ارنيسٽو سان

گڏ ڪيڏندا هئاسين ؟ اها سانوري ۽ پوري پني قد واري عورت، اسان کي کير ۽ بسڪوٽ کائڻ لاءِ ڏيندي هئي.

”يار ڏاڍي خراب ڳالهه آهي.“

”نون ڪاوڙ ۾ آهين؟“ مون پڇيو.

”نه، يار ڪاوڙ ۾ نه نه، پر هڪ ٻي به ڳالهه آهي.“

آءٌ ڏکي ويس.

”ڏس، سڀني کي مائرون آهن — ۽ سڀني کي اولاد

به آهي.“

”پر ضرور ناهي ته سڀني سان ائين ٿئي.“

”پر اسان ارنيسٽو کي سڃاڻون ٿا.“

”اهو ته ٺيڪ آهي، پر خراب ڳالهه اها آهي ته هو

اسان کي سڃاڻي.“

خبر ناهي ڇو مون کي اهو احساس ٿيڻ لڳو ته جڏهن به هو اسان مان ڪنهن ڏي نهاريندي ته ڪانه ڪا ڳالهه ضرور ٿيندي.

اڻينبال هاڻي خوفزدہ ٿي لڳو ۽ هن پڇيو ”جيڪڏهن هو اسان کي ٻاهر ڪڍي ڇڏي ته؟“

مان کيس جواب ڏيڻ تي هنس ته منهنجي پيٽ ۾ وٽ پوڻ لڳا ۽ هيٺ گهٽي مان ڪار جو آواز اچڻ لڳو.

”شايد جوليئر آهي“ اسان ٻنهي هڪ آواز سان چيو.

ڪار طوفاني انداز ۾ موڙ کڌو. ڪار سان لاڳو هر

شي جو انداز طوفاني هئو. تيز روشني هارن، اگڙهاسٽر.

کاڌيءَ زور سان اچڻ کاڌي ۽ جيڪا شراب جي بوتل

جوليئر ساڻ آندي هئي سان لوڏي سان مٿي اچلجي آئي.

”اها مون، اسان واري پوڙهي کان چورائي آندي آهي.“

سندس اکيون ڇمڪڻ لڳيون، گهڻي خشڪيءَ کانپوءِ اسانجون

اکيون پڻ ڇمڪڻ لڳيون. اسان هيٺ پاپولر گهٽيءَ ڏي وڌياسين

جيڪا ريلوي ڪراسنگ ڏانهن ٿي ويئي. جڏهن اسان ٻار هئاسين

ته سندس اکيون پڻ ڇمڪنديون هيون. يا ٿي سگهي ٿو ته

اهي هينئر مون کي چمڪندڙ محسوس ٿي رهيون هجن هو؟
شوڻ ميڪ اپ ڪندي هئي خاص طرح سان سرخي گهڻي
هڻندي هئي.

”ياد اٿئي، هو سگريٽ پيئندي هئي.“
اسان سڀ ساڳي شيء جي باري ۾ ويچارڻ رهيا هئاسين
ڇاڪاڻ ته مون ائين نه چيو هئو. ائينبال چيو هئو. مون
جيڪي چيو هئو، ”ها اهو ياد اٿس.“
”ڪيتري دير ۾ اسان اتي پهچندا سين؟“
”ڏهن منٽن ۾.“

۽ ڏهه منٽ وري وڌي ويا هئا. پر هاڻي سندن وڌڻ
پئي نموني جو هئو. خبر ناهي ڇو. ٿي سگهي ٿو ته مان ياد
ڪري رهيو هجان يا اسان سڀ ياد ڪري رهيا هجون. اها
اونهارڻ جي مند جي شام، جڏهن هو فرش ڏوٽي رهي هئي.
۽ جڏهن هو هيٺ جهڪي هئي ته سندس چولي جي گچي
پڻ هيٺ لڙڪي پئي هئي ۽ سندس جسم تجل ڏهندو نظر آيو
هئو. ۽ ان وقت اسان هڪ ٻئي جو ڏيان چڪرايو هئو.

جوليم ڪار جي رفتار تيز ڪري ڇڏي.
”اها به هڪ تعدي آهي“ ائينبال اڃا به پاڻ کي قائل
ڪري رهيو هئو.

”اڄ هاڻي کيس سيڪٽ ملندي، ڪتي ڪنهن جاء
جسي.“

”ڇا جي سيڪٽ؟ ڪهڙي سيڪٽ؟ هرو ڀرو پيو ٻاراڻي
ڪرين.“ اهو مان پاڻ هٿس جيڪو فحاشي منجهان نڪري
نروار ٿيو هٿس.

اسان تنهنجي تهڪ ڏنا ۽ جوليم رفتار اڃا وڌيڪ تيز
ڪري ڇڏي.

”جيڪڏهن هو اسان کي ٻاهر ڪڍي ڇڏي ته؟“
”گڏهه نه ٿي، جنهن به وقت هو خار ۾ آئي ته ترڪ
کي سندس گراهڪن مان غلط رويي جي ڏانهن ڏيئي کيس

جهنم رسيد ڪرائي، سندس ڪاروبار بند ڪرائي ڇڏينداسين.“

ان وقت به بار ۾ گهڻا ماڻهو نه هئا.... ڪجهه سفري ايجنٽ.... به ٿي ٿرڪ ڊرائيور.... پر شهر منجهان ڪوئي ڪونه هئو خبر ناهي ڇو انهيءَ ڳالهه مون کي بي ڊيو بنائي ڇڏيو هئو. مون ننڍڙي پوري چوڪريءَ کي اک جو اشارو ڪيو جا دخل جي پٺيان پيئي هئي. ۽ ساڳئي وقت جوليم ۽ ٿرڪ سان ڳالهائڻ لڳو. پوءِ ٿرڪ ڪجهه منٽن لاءِ اسان کي ڇڏيو. اٽيمپل جي پوريءَ نهار مان، مون ڏٺو ته هو به پاڻ کي بهادر محسوس ڪري رهيو هئو.

ٿرڪ، ننڍڙي پوري چوڪريءَ کي چيو ته ”هنن کي مٿي وٺي وڃ.“

ننڍڙي پوري چوڪري ڏاکڻ تي هرانگهون پرڻ لڳي ۽ مون کي سندس ٽنگون به ياد آهن. ۽ هرانگهن پرڻ وقت سندس ٻولهي جي لوڏ به ياد آهي. ۽ مون کي اهو به ياد آهي، ته ان وقت مون کي بازاری جملا چيا هئا، جنهن جي جواب ۾ چوڪريءَ به اهڙو ئي جواب ڏنو هئو. (شايد ان ڪري جو اسان ڪار ۾ برانڊي واپرائي هئي ۽ بار ۾ جن) جيڪو اسان کي عجيب لڳو هئو. ان کان پوءِ اسان هڪ ڪمري ۾ آياسين، جو هڪ صاف سٿرو، غير ذاتي ۽ عام ڪمرو هئو. جت هڪ ننڍڙي ميز پيل هئي. ائين ئي لڳو ته ڇن ڪنهن ڏندن جي ڊاڪٽر جو ويٽنگ روم هجي، مون کي لڳو هو ته ڪٿي اسان ڏند ڪيڊرائل ته نه آيا هئاسين ۽ اها ڳالهه مون ٻين کي به ٻڌائي. ”شايد اسان ڏند ڪيڊرائل لاءِ آيا هجون.“

اسان کل روڪي نه سگهياسين پر ڪوشش ڪئي سين ته آواز نه ٿئي، تنهن ڪري هر ڳالهه سرٻاٽ ۾ ٿي ڪئي سين.

”لڳي ائين ٿو ڄڻ ديول ۾ آيا هجون.“ جوليم چيو، ۽ اسان ويچارڻ لڳاسين ته ڪيڏي نه عجيب ڳالهه آهي،

جيتوڻيڪ ڪابه اهڙي خوشيءَ جي ڳالهه نه هئي. تڏهن انٽيمبال پنهنجي وات تي هٿ رکي سڀاٽ ۽ چيو ”جيڪڏهن اسان ڪو پادري نڪري اچي ته؟“

کلي کلي منهنجي پيٽ ۾ سور پوڻ لڳو. ۽ نڙي خشڪ ٿيڻ لڳي. پر پوءِ جلدي اسان گنڀير ٿي وياسين هڪ همراھ جو اندر هڻو، ٻاهر نڪتو، هو ننڍڙي سوئر جيان بندرو ۽ گول مٿول هڻو. ڏاڍو آسودو سوئر ٿي لڳو. پنهنجي ڪنڌ سان ڪمري ڏانهن اٿس-ارو ڪندي، پنهنجون اکيون ڪهڙاڻين. ڇپن مار عياشي ٿي بليس. انتهائي ڏڪار جوڳو هڻو ۽ پوءِ جڏهن سندس وڪڻ جا آواز اڳتي هلي هوريان بند ٿي ويا ته جوليم پڇيو. ”هاڻ ڇا ارادو آ؟“ اسان هڪ ٻئي ڏانهن ڏٺو. هن وقت تائين مون محسوس نه ڪيو هو يا پنهنجو پاڻ کي محسوس نه ڪرايو هئم ته ڪو اسان وٽس اڪيلا وينداسين يا ڌار ڌار. يعني سندس آڏو ڌار ڌار مان ڏکي ويس ”آءُ ڪنهن جي پرواهه نه ڪندس.“

اسان ٻنهي اڌ کليل در مان ڪاڪوس ۾ وهندڙ نل جو آواز ٻڌي رهيا هئاسين. ۽ پوءِ خاموشي ڄاڻجي وئي. هاڻي روشنيءَ جا ڪرڻا اسان جن چهرن تي پئجي رهيا هئا. ۽ دروازو مڪمل کلي چڪو هڻو. هوءَ اسان آڏو موجود هئي. اسان کيس گهوريو ۽ موهت ٿي پياسين. اڌ کليل چوڻو.... اونھاري جي منجهند.... جڏهن هوءَ گڇي هيٺ لٽڪائي آئي هئي.... ۽ ان وقت هن اسان کي کير ۽ بسڪوٽن جي صلاح ڪئي هئي. هيٺر به هوءَ ڪافي سهڻي هئي. هن بازاری مرڪ سان اسان ڏي ڏٺو. اها مرڪ نهايت ئي واهيت مرڪ هئي.

”ٺيڪ؟“ سندس آواز، اميد جي برخلاف مون کي حيران ڪري ڇڏيو. اهو بلڪل نه بدليو هڻو، پوءِ به ڪجهه ٿوري منجهس تبديلي هئي. سندس آواز ۾.

هوءَ ٻيهر مرڪي ۽ چيائين ”ڇڱو“ ۽ اهو چڻ هڪ
حڪم هئو. گرم ۽ سخت حڪم، شايد ان ڪري ته اسان
ٿئي هت چو ٻيٺا هئاسين.

سندس چوڻو مون کي ياد آهي گهڻو ڪري ڪارو
هوندو هو. جنهن مان آرٻار ڏسي سگهيو هو.
”پهرين آڏو ويندس. جوليم پٺڪيو ۽ انهيءَ ارادي
سان اڳتي وڌيو.“

اڃا هن به وڪون مس ڪنيون.... هن کان وڌ نه....
ڇاڪاڻ ته هن عورت کيس چٽائي ڏنو. هو ٻيهي رهيو. الاڻي
چو؟ ڊپ کان يا شايد شرم کان يا اندر جي چڪتاڻ کان.
اهاڻي هر ڳالهه جي پڇاڻي هئي.

ڇاڪاڻ ته هوءَ اسان ڏانهن نھاري رهي هئي.... ۽
مون کي ڄاڻ هئي جنهن وٽ به هن اسان ڏانهن ڏٺو ته
ڪا به ڪا ڳالهه ضرور ٿيندي.

اسان بنا چرپر جي ٻيهي پير جي نهن سان زمين کولڻ
لڳاسين. ۽ هن هڪندي، اسان تي نظر وڌي. ڪهڙي خبر
ڪهڙي قسم جي نظر هئي. سندس مهاندي تي هڪ رنگ آيو
تي ته ٻيو ويو ٿي. تان جو سندس تاثرات عجيب ۽ ڊپ
پريل ٿي ويا. پهرين ڪجهه ڪن لاه آڏو سخت مونجهاري ۾
پنڃي ويس ۽ مون کي ويساهه نه ٿي آيو ۽ پوءِ هوءَ سمجهه
۽ اڇڻ لڳي، هن اسان ڏانهن ڏٺو، خوف ۽ ڇوڙا ۽ سوالي
نظرن سان.... ۽ پوءِ هوءَ ڪجهه ڪڇي.... ”هن سان ته خير
آهي.... ارنيسٽو ته خوش آهي نه ۽ اهو ڇڏندي هن پنهنجو
چوڻو بند ڪيو.“

[البيلام ڊوڪسٽيلو جي اسپيني ڪهاڻيءَ تان ترجمو]

اسان جا ڪتاب

النبي الامين والقران المبين	۱۲—۰	قمر الدين سهتو
وچن جا وراڪا	۱۲—۰	نثار بزمي
سمند آهمنند	۲۰—۰	قاضي خادم
عين هائي	۱۲—۰	تنوير جوڻيجو
نه ڪر هار سينگار سڪي	۱۵—۰	ڊاڪٽر عبدالجبار جوڻيجو

ڪهاڻين جو مجموعو

سوري جنين سيج	۵۰—۰	ترجمو نور محمد عباسي
اسلامي اخلاق	۲۵—۰	حافظ خير محمد اوحدي
النبي الامين والقران المبين	۳۰—۰	
گڏيل پهريون ۽ ٻيو جلد—		

اداره شهباز پبليڪيشنس

حيدرآباد سنڌ

پوسٽ باڪس ۱۳۰

آخيارون پڙهڻ گهرجن - اڏالا
سنڌين دوستن کي سنڌي رساله

تنوير جو پيڄو

پڙهڻ

جيترو ڪو ۾ فرنيڪ آهي
اوترو ڳالهائڻ ۾ رازي آهي...
تنوير جي وفادارين جي
چارٽ کي ڪابه منٽ ميسٽر
ڪابه ليڪچر باندي ۽ ڪابه
سمجهاڻي تبديل ڪري
نه ٿي سگهي -

عبدالقادر جو پيڄو
(ڪتاب شڪليون تان لائڻ)

تنوير جو پيڄو..... رُچ اشرف
ٿور ڳالهائڻ، اکين ۾ حيا ڪڍي
ملندڙ ۽ عزت ڪرڻ ۽ عزت
ڪرائڻ واري چوڪري آهي.....
جڏهن پاڻ کان وڌن سان ملندي آهي
تڏهن باقاعده سٿي تي رٿو رکي ويهندي
آهي... جڏهن هڪ جيڏين سان ملندي
آهي ته ڳالهائيندي گهٽ آهي اکيون
وڌيڪ چنبندي آهي.....

پڙهندڙ نسل . پ ن

The Reading Generation

1960 جي ڏهاڪي ۾ عبدالله حسين ”اُداس نسلين“ نالي ڪتاب لکيو. 70 واري ڏهاڪي ۾ وري ماڻُگ ”لڙهندڙ نسل“ نالي ڪتاب لکي پنهنجي دورَ جي عڪاسي ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي. امداد حُسينيءَ وري 70 واري ڏهاڪي ۾ ئي لکيو:
انڌي ماءُ جڙيندي آهي اونڌا سونڌا ٻارَ
ايندڙ نسل سَمورو هوندو گونگا ٻوڙا ٻارَ

هر دور جي نوجوانن کي اُداس، لڙهندڙ، ڪڙهندڙ، ڪڙهندڙ، پُرنڌڙ، چُرندڙ، ڪِرندڙ، اوسيئڙو ڪَندڙ، پاڙي، ڪاڻو، پاڇوڪڙ، ڪاوڙيل ۽ وڙهندڙ نسلن سان منسوب ڪري سَگهجي ٿو، پَر اسان انهن سڀني وچان ”پڙهندڙ“ نسل جا ڳولائو آهيون. ڪتابن کي ڪاڳر تان ڪڍي ڪمپيوٽر جي دنيا ۾ آڻڻ، ٻين لفظن ۾ برقي ڪتاب يعني e-books ٺاهي ورهائڻ جي وسيلي پڙهندڙ نسل کي وَڌڻ، ويجهڻ ۽ هِڪَ ٻئي کي گولي سَهڪاري تحريڪ جي رستي تي آڻڻ جي آسَ رکون ٿا.

پڙهندڙ نسل (پن) ڪا به تنظيم ناهي. اُن جو ڪو به صدر، عهديدار يا پايو وجهندڙ نه آهي. جيڪڏهن ڪو به شخص اهڙي دعويٰ ڪري ٿو ته پڪ ڄاڻو ته اهو ڪوڙو آهي. نه ئي وري پن جي نالي ڪي پئسا گڏ ڪيا ويندا. جيڪڏهن ڪو اهڙي ڪوشش ڪري ٿو ته پڪ ڄاڻو ته اهو به ڪوڙو آهي.

جهڙيءَ طرح وڻن جا پن ساوا، گاڙها، نيرا، پيلا يا ناسي هوندا آهن اهڙيءَ طرح پڙهندڙ نسل وارا پن به مختلف آهن ۽ هوندا. اهي ساڳئي ئي وقت اداس ۽ پڙهندڙ، ٻرندڙ ۽ پڙهندڙ، سُست ۽ پڙهندڙ يا وڙهندڙ ۽ پڙهندڙ به ٿي سگهن ٿا. ٻين لفظن ۾ پن ڪا خصوصي ۽ تالي لڳل ڪلب Exclusive Club نه آهي.

ڪوشش اها هوندي ته پن جا سڀ ڪم ڪار سهڪاري ۽ رضاڪار بنيادن تي ٿين، پر ممڪن آهي ته ڪي ڪم اجرتي بنيادن تي به ٿين. اهڙي حالت ۾ پن پاڻ هڪٻئي جي مدد ڪرڻ جي اصول هيٺ ڏي وٺ ڪندا ۽ غير تجارتي non-commercial رهندا. پنن پاران ڪتابن کي ڊجيٽائيز digitize ڪرڻ جي عمل مان ڪو به مالي فائدو يا نفعو حاصل ڪرڻ جي ڪوشش نه ڪئي ويندي.

ڪتابن کي ڊجيٽائيز ڪرڻ کان پوءِ اهم مرحلو ورهائڻ distribution جو ٿيندو. اهو ڪم ڪرڻ وارن مان جيڪڏهن ڪو پيسا ڪمائي سگهي ٿو ته ڀلي ڪمائي، رڳو پنن سان اُن جو ڪو به لاڳاپو نه هوندو.

پڙهندڙ نسل . پن The Reading Generation

پَننَ کي ڪليل اکرن ۾ صلاح ڏجي ٿي ته هو وس پٽاندڙ وڌ
 کان وڌ ڪتاب خريد ڪري ڪتابن جي ليکڪن، ڇپائيندڙن ۽
 ڇپائيندڙن کي همٿائن. پر ساڳئي وقت علم حاصل ڪرڻ ۽ ڄاڻ
 کي ڦهلائڻ جي ڪوشش دوران ڪنهن به رڪاوٽ کي نه مڃن.
 شيخ اياز علم، ڄاڻ، سمجھ ۽ ڏاهپ کي گيت، بيت، سٽ،
 پُڪارَ سان تشبيهه ڏيندي انهن سڀني کي بَمَن، گولين ۽ بارود
 جي مد مقابل بيهاريو آهي. اياز چوي ٿو ته:
 گيت به ڄڻ گوريلا آهن، جي ويريءَ تي وار ڪرڻ ٿا.

... ..

جئن جئن جاڙ وڌي ٿي جڳ ۾، هو ٻوليءَ جي آڙ ڇڻن ٿا؛
 ريتيءَ تي راتاها ڪن ٿا، موٽي منجهه پهراڙ ڇڻن ٿا؛

... ..

ڪالهه هُيا جي سُرخ ڳلن جيئن، اڄڪلهه نيلا پيلا آهن؛
 گيت به ڄڻ گوريلا آهن.....

... ..

هي بيت اُتي، هي بَمَ - گولو،

جيڪي به ڪٽين، جيڪي به ڪٽين!

مون لاءِ ٻنهي ۾ فرقُ نه آ، هي بيتُ به بَمَ جو ساٿي آ،

جنهن رڻ ۾ رات ڪيا راڙا، تنهن هڏ ۽ چَمَ جو ساٿي آ -

ان حساب سان اڻڄاڻائي کي پاڻ تي اهو سوچي مڙهڻ ته
 ”هاڻي ويڙهه ۽ عمل جو دور آهي، اُن ڪري پڙهڻ تي وقت نه
 وڃايو“ نادانيءَ جي نشاني آهي.

پَنَ جو پڙهڻ عام ڪتابي ڪيڙن وانگر رڳو نصابي ڪتابن تائين محدود نه هوندو. رڳو نصابي ڪتابن ۾ پاڻ کي قيد ڪري ڇڏڻ سان سماج ۽ سماجي حالتن تان نظر ڪڍي ويندي ۽ نتيجي طور سماجي ۽ حڪومتي پاليسيون policies اڻڄاڻن ۽ نادانن جي هٿن ۾ رهنديون. پَنَ نصابي ڪتابن سان گڏوگڏ ادبي، تاريخي، سياسي، سماجي، اقتصادي، سائنسي ۽ ٻين ڪتابن کي پڙهي سماجي حالتن کي بهتر بنائڻ جي ڪوشش ڪندا.

پڙهندڙ نسل جا پَنَ سڀني کي **ڇو، ڇا، ۽ ڪيئن** جهڙن سوالن کي هر بيان تي لاڳو ڪرڻ جي ڪوٺ ڏين ٿا ۽ انهن تي ويچار ڪرڻ سان گڏ جواب ڳولڻ کي نه رڳو پنهنجو حق، پر فرض ۽ اڻٽر گهرج unavoidable necessity سمجهندي ڪتابن کي پاڻ پڙهڻ ۽ وڌ کان وڌ ماڻهن تائين پهچائڻ جي ڪوشش جديد ترين طريقن وسيلي ڪرڻ جو ويچار رکن ٿا.

توهان به پڙهڻ، پڙهائڻ ۽ ڦهلائڻ جي ان سهڪاري تحريڪ ۾ شامل ٿي سگهو ٿا، بس پنهنجي اوسي پاسي ۾ ڏسو، هر قسم جا ڳاڙها توڙي نيرا، ساوا توڙي پيلا پن ضرور نظر اچي ويندا.

وڻ وڻ کي مون پاڪي پائي چيو ته ”منهنجا پاءُ
پهتو منهنجي من ۾ تنهنجي پَنَ پَنَ جو پڙلاءُ.“
- اياز (ڪلهي پاتم ڪينرو)

پڙهندڙ نسل - **پَنَ** The Reading Generation